

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

28 ŞUBAT ASKERİ MÜDAHALESİ VE TÜRK
SİYASETİNE ETKİLERİ: Türkiye’de Asker-Siyaset
İlişkisinin Tarihsel Serüveni Bağlamında Bir
İnceleme

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Bilal AGDAG

2010 - NİĞDE

T.C.
NIĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

28 ŞUBAT ASKERİ MÜDAHALESİ VE TÜRK
SİYASETİNE ETKİLERİ: Türkiye’de Asker-Siyaset
İlişkisinin Tarihsel Serüveni Bağlamında Bir
İnceleme

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Bilal AGDAG

Danışman
Doç. Dr. Nafiz TOK

2010 - NIĞDE

Doç. Dr. Nafiz TOK danışmanlığında Bilal AGDAG tarafından hazırlanan “28 Şubat Askeri Müdahalesi ve Türk Siyasetine Etkileri: Türkiye’de Asker-Siyaset İlişkisinin Tarihsel Serüveni Bağlamında Bir İnceleme” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

04/02/ 2010

JÜRİ :

Danışman : Doç. Dr. Nafiz TOK .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURGUT .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ernur GENÇ .....

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun .....tarih ve .....sayılı kararı ile onaylanmıştır. ..../..../ 2010

Prof. Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Ordu siyaset çatışması bağlamında incelendiğinde ordunun örgütlenme biçimi, disiplinli yapısı ve en önemlisi elinde bulundurduğu silah gücü onun devlet kurumları içinde üstün bir yer edinmesini sağlamıştır. İktidarların ülke yönetiminde etkinliği kaybettikleri zamanlarda ordu kurumlar arasındaki bu üstünlüğünü kullanmış ve siyasete müdahale etmiştir. Türkiye tarihine baktığımızda Tanzimat'ın hemen öncesinde kurulan modern ordunun 1876'da ilk darbeyi yaptığını görmekteyiz. Cumhuriyet döneminde ise çok partili yaşama geçişin ardından 1960'da askerlerin darbe yaptığı görülmektedir. 1970'de muhtıra ile siyasete müdahale edilirken, 1980'de bir kez daha darbe yapılmıştır. 1990'lı yıllarda siyasal İslam'ın gelişmesi, Refah-Yol hükümetinin uygulamaları, hükümetin inisiyatifi dışında gerçekleşen ve toplumu rahatsız eden bir takım olaylar üzerine 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında alınan kararlar ile askerlerin sivil iktidar üzerinde uyguladığı baskı "Postmodern Darbe" olarak adlandırılmıştır. Bu süreçte 28 Şubat kararlarının uygulanmasına yönelik işlemler gerçekleştirilmiştir. Yine bu süreçte Refah Partisi ile Fazilet Partisi kapatılmış, bu düşüncenin devamı niteliğinde kurulan AK Parti 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olmuştur. Siyasete müdahale zincirinin son halkasını 27 Nisan 2007'de yapılan açıklama, yani e-muhtıra oluşturmuştur.

Tez çalışmasının temel amacı Türkiye tarihinde yapılan müdahalelerin birbirinden bağımsız olmadıklarını, belli bir düşünce sisteminin devamı niteliğinde olduklarını vurgulamaktır. Öte yandan bir geleneğin devamı olarak ortaya çıkan bu müdahalelere karşı halkın tepkisinin zaman içinde değişiklik gösterdiğini, tepkilerin kabullenmeden karşı çıkışa giden bir yönde ilerlediğini ortaya koymak da tez çalışmasının amaçları arasındadır.

ABSTRACT

When carefully analyzed within the perspective of conflict between Military and Politics, military thanks to its well-organized structure, discipline and most importantly its huge arm power has a privileged position among other state organizations. In the times when political governments lose their control over state, military has chances to intervene the politics by using its advantages mentioned above. When we look at the Turkish history, Turkish army which was established just before Tanzimat (administrative reforms in 1839) made its first intervention in 1876 In the Republican era, after transition to the multi-party system from single party system in 1945, the first military intervention was to be seen in 1960 against Democratic Party and followed by Memorandum Note in 1970, intervention in 1980, Process of Feb 28 and lastly Military Proclamation released by General Staff in April 27, 2007 so called “e-Muhtıra”. When we came to 1990’s with the emerging of Political Islam not only in the world but also in Turkey, certain radical policies executed by Refah-Yol government and some irritating incidents in the society gave way to the “Process of Feb 28” which is taken as “Postmodern Intervention”. This Process is the sum of decisions taken in the National security Council Meeting held in Feb 28, 1997.

With this Process, the realization of decisions declared to the Political Government and elimination of Political Islam in Turkish Politics was aimed. However the result was different: After the 2002 election, Justice and Development Party (AK Parti) the succeeding party of Welfare Party and Virtue Party (both closed during this process), came into the power. The main concept of this thesis is to show that all these interventions were not independent, they reflected predetermined thoughts and the reactions of citizens against to interventions changing from admission to the reactive.

ÖNSÖZ

Demokratik toplumların en önemli özelliği yönetimin halkın katılımıyla sağlanmış olmasıdır. Bu nedenle halkın yönetimde temsil edildiği siyasal erkin ülke yaşamında etkin olması, hem toplumsal hayatın belli bir düzen içinde devam etmesinin hem de bireylerin toplum içinde daha rahat ve mutlu yaşamalarının ön koşullarından birisidir. Devleti oluşturan kurumların her biri siyasetle bağlarını bu çerçevede ele almalı, kuralları önceden belirlenmiş toplum düzenini bozacak davranışlardan kaçınmalıdır.

Yaptığımız çalışma sonunda gördük ki temelinde yatan düşünce ne olursa olsun askerin siyasete müdahalesi, ülke düzenini bozmakta, bireylerin toplumla ve devletle olan bağlarını zayıflatmaktadır. Dolayısıyla ülkeye ve tabi en başta da “peygamber ocağı” diye anılan toplumun gözbebeği silahlı kuvvetlere büyük zarar vermektedir.

Bu çalışmaya ayırdığım tüm zamanlarda, sabırla, ilgi, anlayış ve yardımlarını benden esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren, değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç.Dr. Nafiz TOK ile maddi manevi her türlü desteğiyle çalışmayı bitirmemde büyük katkısı olan sevgili dayım Erciyes Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç.Dr. Yavuz FIRAT’a en içten saygı ve teşekkürü borç bilirim. Ayrıca gerek bu çalışma esnasında gerekse hayatımın her döneminde daima yanımda olduklarını hissettiğim aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Niğde, Şubat, 2010

Bilal AGDAG

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	5
MODERN DEVLETİN DOĞUŞU VE ORDUNUN DEVLET İÇİNDEKİ YERİ	5
1.1. MODERN DEVLETİN DOĞUŞU.....	5
1.1.1. Devletin Tanımı.....	5
1.1.2. Modern Devletin Doğuşu.....	7
1.2. ORDUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DEVLET İÇİNDEKİ YERİ.....	9
1.2.1. Ordunun Tarihsel Gelişimi.....	9
1.2.2. Ordunun Devlet İçindeki Yeri.....	10
1.2.3. Ordu Siyasete Niçin ve Ne aman Müdahale Eder.....	12
1.2.4. Türkiye’de Ordu: Korunması Gerekenin Temsilcisi.....	15
II. BÖLÜM	18
TÜRKİYE’NİN YAKIN TARİHİNDE ASKER SİYASET İLİŞKİLERİ	18
2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE ASKER SİYASET İLİŞKİLERİ.....	18
2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ASKER SİYASET İLİŞKİLERİ.....	22
2.2.1. Tek Parti Dönemi.....	22
2.2.2. Demokrat Parti Dönemi ve 1960 Darbesi.....	26
2.2.2.1. Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrat Parti Dönemi.....	26

2.2.2.2. 27 Mayıs Darbesi	30
2.2.3. 1960 – 1980 Arası Dönem ve 12 Eylül Darbesi	32
2.2.3.1. Milli Güvenlik Kurulu	33
2.2.3.1.1. Tarihçesi, Kuruluşu ve Çalışma Esasları	33
2.2.3.1.2. Asker Siyaset İlişkilerindeki Rolü	34
2.2.3.2. 1960 – 1980 Arası Dönem	37
2.2.3.3. 12 Eylül Darbesi.....	42
2.2.4. 1980 Sonrası Dönem	44
III. BÖLÜM.....	47
28 ŞUBAT MÜDAHALESİNİ HAZIRLAYAN NEDENLER.....	47
3.1. İSLAM REFERANSLI SİYASETİN (SİYASAL İSLAM’IN) GELİŞMESİ.....	47
3.1.1. Siyasal İslam’ın Türkiye Tarihindeki Seyri	47
3.1.2. Refah Partisi Özelinde İslam Referanslı Siyasetin Gelişmesi (Milli Görüş Düşüncesinin Kuruluş ve Gelişim Süreçleri)	50
3.1.2.1. Milli Nizam Partisi	51
3.1.2.2. Milli Selamet Partisi.....	53
3.1.2.3. Refah Partisi	55
3.2. REFAH-YOL HÜKÜMETİNİN UYGULAMALARI	60
3.3. POSTMODERN DARBE ÖNCESİ KREŞENDO	64
IV. BÖLÜM	69
28 ŞUBAT ASKERİ MÜDAHALESİ VE TÜRK SİYASETİNE ETKİLERİ ...	69
4.1. 28 ŞUBAT 1997 TARİHLİ MİLLİ GÜVENLİK KURULU	69
4.2. REFAH-YOL HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE SÜRECE İLİŞKİN UYGULAMALAR	78
4.3. ANAP-DSP-DTP ve ECEVİT AZINLIK HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE SÜRECE İLİŞKİN UYGULAMALAR.....	85
4.4. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE 18 NİSAN 1999 SEÇİMLERİ VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER.....	91

4.5. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN GÖTÜRDÜĞÜ NOKTA: 3 KASIM SEÇİMLERİ VE AK PARTİ İKTİDARI	96
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	102
KAYNAKÇA	105

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları.....	58
Tablo 2. Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları.....	98

GİRİŞ

Ordu siyaset ilişkileri incelendiğinde ordunun, devlet mekanizması içindeki yerinin ötesinde bir belirleyiciliğe sahip olduğu görülmektedir. Ordunun, devlet içinde, görev tanımının da ötesinde böyle bir etkinlik kazanması tarihsel süreçte oynadığı role bağlanabilir. Örneğin ordunun neden siyasete karıştığı şeklindeki bir soruya S.E.Finer: “Ordu diğer tüm sivil güçlerden yüz kez daha iyi örgütlenmiş olduğuna ve modern silahlara sahip bulunduğuna göre, askerlerin niçin bazen siyaset yaşama karıştıklarını sormak yerine, neden her zaman karışmadıklarını araştırmak daha doğru olmaz mı” şeklinde yanıt vermiştir (Kışlalı, 2003: 188). Ordunun gücü elindeki silaha dayandırılmakta ve bu kadarı ile kalmalarının adeta sevindirici bir durum olduğu ifade edilmektedir.

Gazali ise ordu siyaset ilişkisine yönelik olarak, “memleket durumunun kötü olduğu hallerde ordu kime bağlı ise halife o olur” diyerek, siyaset yöneticilerin ordunun desteğini almadan iktidarda kalamayacaklarını vurgulamaktadır. Türk tarihinde ordu siyaset ilişkilerine bakıldığında, Orta Asya’da hüküm süren Türk devletlerinin düzenli orduya sahip oldukları, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti’nde de ordunun önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir (Özgan, 2008: 2). Fakat Osmanlı’nın son dönemlerinde ordunun, devlet içinde farklı bir noktaya geldiği, hatta devlete karşı gelebilecek noktaya ulaştığı görülmektedir. Nitekim II. Mahmut artık devlete zarar vermeye başlayan Yeniçeri Ocağı’nı kaldırmış ve modern bir ordu kurmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat’la başlayan süreçte, özellikle de Avrupa’ya gönderilen öğrencilerin de yurda dönerek katıldıkları yenilik hareketlerinin, batılı değerlerle sahip olma / meşruti yönetim talebi gibi, asker desteği alınarak yürütüldüğü görülmektedir. Hareket daha ziyade askeri okullarda şekillenmiş ve nitekim 1908’de meşrutiyetin ilanı konusunda Rumeli Bölgesinde bulunan askerler Abdulhamid’e baskı yapmışlardır (Türkmen, 1999: 17).

Yeni Cumhuriyeti kuranların genelde askerlerden oluşması, ülke yönetiminde ordu asker ilişkisinin iç içe geçmesine neden olmuştur. Her ne kadar ordu, müstakil bir kurum haline getirilmişse de, sanki siyasetin dışındaymış gibi görünmesine rağmen Atatürk, Fevzi Paşa vasıtasıyla orduya istediği gibi müdahale edebilmiştir (<http://tumgazeteler.com/?a=4244853>).

Çok Partili yaşama geçişle birlikte ordu siyaset ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Demokrat Parti'nin 10 yıllık iktidarının sonlarına doğru gerginleşen ordu siyaset ilişkileri 1960'ta darbe ile sonuçlanmıştır. Türkiye Cumhuriyetine ağır bedeller ödeten bu darbe kendinden sonraki darbelere de zemin hazırlamıştır. 1970 yılında siyasete bir muhtıra ile müdahale eden askerler, 1970'li yılların sonlarında ise ülkenin içinde bulunduğu durumu öne sürerek içinde birçok soru işareti barındıran 12 Eylül darbesini gerçekleştirmişlerdir.

Bu çalışmada esas olarak, 12 Eylül darbesinden 27 yıl sonra 28 Şubat 1997'de gerçekleşen "Postmodern Darbe" ve Türk siyasetine olan etkileri incelenecektir. Ancak 28 Şubat 1997'deki askeri müdahale genel olarak Türkiye'deki asker-siyaset ilişkisi bağlamına oturtulup, modern devlette ordunun yeri ve işlevlerine ilişkin teorik bir zemine dayandırılarak konu ele alınmaktadır. Böylece çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölümde, ordunun, savunma örgütü şeklinde devletten de önce ortaya çıktığı varsayımından (Coşkun, 1997: 91) hareketle devlet kavramı tanımlanmış ve modern devletin doğuşuna değinilmiştir. Daha sonra ordunun tanımı yapılarak, ordunun devlet içindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır. Ordu siyaset ilişkileri üzerine yapılmış olan çalışmanın teorik temellerini oluşturmak üzere, ordunun, siyasete ne zaman ve hangi durumlarda müdahale ettiği üzerinde durulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde ordunun kendisini rejimin kurucusu ve kollayıcısı olarak görmesinin nedenleri üzerinde durularak, yapılan müdahalelerin zihinsel süreçleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Çalışmanın İkinci bölümünde Cumhuriyet dönemindeki asker siyaset ilişkileri ele alınmıştır. Osmanlı imparatorluğunun son zamanlarında asker siyaset

ilişkilerinin nasıl şekillendiği anlatılarak, devlet yönetiminin bu ilişkilerden ne ölçüde ve hangi yönde etkilendiği, Balkan ve I. Dünya Savaşlarında devletin içine düştüğü durum açıklanmaya çalışılmıştır. İmparatorluktan Cumhuriyete geçen ülkemizin kuruluşunun ardından meydana gelen olaylar ve devletin bu olaylara müdahalesi incelenmiş, askerin rolü anlaşılmasına çalışılmıştır. Çok partili yaşama geçişle birlikte askerin devlet mekanizması içindeki yeri ve rejimle olan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Cumhuriyetin ilklerinden olan 27 Mayıs darbesinin sebepleri, oluşumu ve sonuçları ele alınmış, ülkeyi 12 Mart muhtırasına götüren süreç incelenmiş, 1970’li yıllarda ülkenin içine düştüğü anarşinin nedenleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Daha sonra 12 Eylül darbesi, gerçekleşmesi ve sonuçları bakımından incelenmiştir.

Çalışmanın Üçüncü bölümünde postmodern darbenin en önemli gerekçeleri arasında bulunan siyasal İslam, teorik olarak açıklanmaya çalışıldıktan sonra Refah Partisi özelinde ele alınarak Milli Nizam, Milli Selamet ve Refah Partilerinin kuruluş ve gelişim süreçleri incelenmiştir. 1995 seçimleri sonrasında kurulan Refah-Yol hükümetinin icraatları ile bu dönemde hükümetin inisiyatifi dışında gerçekleşen olaylar darbeye olan bağlantıları açısından ele alınmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise, 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısı ele alınarak siyaset üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Basın, olması gerekenin üzerinde bir etkinlik kazanmış, bir dizi sansasyonel haberlerle Refah-Yol hükümetinin iktidardan uzaklaştırılması noktasında başat rol oynamıştır. 28 Şubat kararları, gerek Refah-Yol hükümeti gerekse sonraki hükümetler döneminde sıkı denetim altında uygulamaya konulmuştur. Refah Partisinin kapatılmasının ardından devamı olarak kurulan Fazilet Partisinin 28 Şubat sürecinde yapılan 18 Nisan 1999 seçimlerinde yüksek oranda oy alması, tasfiye çalışmalarının toplum nezdinde olumlu algılanmadığını ortaya koymuştur. Nitekim Fazilet Partisinin kapatılmasının ardından aynı düşüncenin devamı niteliğinde kurulan iki partiden biri olan Adalet ve Kalkınma Partisi 3 Kasım 2002’de yapılan seçimlerde tek başına iktidar olmuştur. Sürecin zamanla etkisini kaybettiği, 2 Nisan 2007’de yayınlanan luhtraya gelen tepkilerden anlaşılmalıdır.

Sonuç ve değerlendirme kısmında konu genel olarak değerlendirilmiş, siyasetin şejillejdiriliesine yönelik yapılan askeri müdahalelerin toplum tarafından benimsenmediği kanaatine varılmıştır.

I. BÖLÜM

MODERN DEVLETİN DOĞUŞU VE ORDUNUN DEVLET İÇİNDEKİ YERİ

1.1. MODERN DEVLETİN DOĞUŞU

1.1.1. Devletin Tanımı

Çok yönlü ve soyut bir olgu olması nedeniyle devlet, bütün zamanlar bakımından genel geçer bir tanımın yapılması güç olan bir kavramdır. Bu nedenle her bir farklı bakış açısı, her disiplin ve her ideoloji kendi devlet tanımını yapabilecektir. Devleti bir bütün olarak anlamak ancak bu parçaları birleştirmekle mümkün olabilir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Devlet>, 22.10.2009).

Hem bir siyasi aktör olarak hem de siyasi faaliyetlerin ve mücadelelerin üzerinde yürütüldüğü bir alan olarak devlet; yapısı, kurumları, işlevleriyle; temsil ettiği iktidarın birey ve toplumla ilişkileriyle, insan hayatını doğrudan etkileyen kararları ve uygulamalarıyla siyasi tartışmaların odağında yer alır. Özellikle modern devlet, en demokratik olanından en otoriter ve totaliter olanına kadar, bireylerin üzerinde başka hiçbir kurumun sahip olmadığı ölçüde belirleyiciliğe sahiptir ve varlığını hiçbir zaman unutturmayan bir güç olarak ayaktadır (Şen, 2004: 28).

Devleti sosyal varlığın kolektif örgütlenmesinden sorumlu ve giderleri toplum tarafından karşılanan, “kamusal” olarak tanınan bir dizi kurum olarak tanımlayan Andrew Heywood’a (2007: 125) göre devletin beş anahtar özelliği bulunmaktadır :

Birincisi, devlet egemendir. Toplumdaki diğer tüm birlik ve grupların üzerinde, mutlak ve sınırlandırılmamış bir iktidar icra eder.

İkincisi, sivil toplumun “özel” kurumlarına karşılık, devlet kurumları “kamusal” olarak tanınır. Aile, özel işletmeler ve sendikalar gibi özel organlar, bireysel çıkarları tatmin için mevcut iken, kamusal organlar kolektif kararlar almak ve uygulamakla sorumludur.

Üçüncüsü, devlet bir meşrulaştırma uygulamasıdır. Devletin kararları –her ne kadar zorunlu olarak değilse bile genel olarak- toplumun üyeleri bakımından bağlayıcı kabul edilir. Çünkü bu kararların kamu çıkarı veya ortak iyi adına alındığı iddia edilir ve devletin de toplumun daimi çıkarını yansıttığı varsayılır.

Dördüncüsü, devlet bir hükmetme aracıdır. Devlet otoritesi zorla desteklenir; devlet, kanunlarına itaati sağlama ve onu ihlal edenleri cezalandırma kapasitesine sahiptir. Bu bağlamda bir “meşru şiddet” (Max Weber) kullanma tekeli, devlet egemenliğinin pratikteki ifadesidir.

Beşincisi, devlet ülkesel bir birliktir. Devletin kendi ülkesi üzerindeki yetkileri coğrafi olarak tanımlanmıştır ve bu yetki vatandaş olsun olmasın, sınırları içinde yaşayan herkesi kapsar. Bu bakımdan uluslararası düzeyde devlet, en azından teorik olarak, otonom bir varlık olarak görülür.

Devlet insanlığın doğal ilişkileri içinde çözülme sorunlarına, bu ilişkilerin dışında çözümün getirilmesi ve bu çözümün kurumlaştırılması / sürekli kılınması amacıyla geliştirilmiş bir örgütlenme biçimidir. Çözümün süreklilik kazanması, çözümü getiren örgütün süreklilik kazanması ile mümkündür. Bu ise bilinç düzeyinde, ilişkilerin üzerinde, söz konusu örgütün kendine verdiği toplum üstünlük ile siyasi düzeyde söz konusudur. Siyasi düzeyde, yani Devlet’e dönüşmesi ile mümkündür. Sonuçta devlet, tarihi süreç içinde toplum sorunları önünde kendiliğinden oluşmamış ve kendiliğinden yenilenemeyen çözümün sürekliliğini sağlama gereksinimi içinde ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede devlet, toplumun en üst düzeyde çözümünü ve en yaygın bilincini eyleme dönük bir şekilde örgütleyen / düzenleyen topluma ait bir kurum olarak tanımlanabilir (Şen, 2004: 30).

lke, ulus, iktidar ve egemenlik devleti oluşturan temel oğeler iken; ülkenin ve üzerinde yaşayan insanların dıştan gelecek tehlikelere karşı korunması, ite güvenliğin ve adaletin sağlanması, toplumun yönetilmesi gibi konular devletin temel görevlerini oluşturmaktadır (Kışlalı, 2003: 63).

1.1.2. Modern Devletin Doğuşu

Devletin ortaya çıkışı ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Devletin doğuşunu toplumda ortaya çıkan farklılaşmalar temelinde izah eden görüşe göre devlet: İlk üretimle birlikte belli bir değiş-tokuş ilişkisi ve ticaret imkanının ortaya çıkmasının yol açtığı farklılaşma içinde doğmuştur. Bu görüşü farklılaşmaların sebebi ve hangi ilişkiler içinde ortaya çıktığı konusunda tatmin edici bulmayan Coşkun'a (1997:83) göre ise: Devlet, tarihi gelişme içinde insanlığın barbarlık durumundan uygarlığa geçişi sırasında ortaya çıkmıştır (Coşkun, 1997: 89).

Devlet kavramının ortaya çıkışının hemen öncesinde Batı dünyasında Doğal Hukuk / Toplum Sözleşmesi kavramlarının hakim olduğu görülmektedir. Belirtilen dönemde siyasal dşnrlere gerek insanların bir arada yaşama zorunluluğundan gerekse karşılaşılan güçlüklerin bireysel bazda aşılmasının mümkün olmadığından yola çıkararak bireyle toplum arasında yapılacak bir sözleşme öngörmüşlerdir. Bireylerin kendi çıkarları yanında genelin çıkarı adına toplumla yapacağı bu sözleşme ile yönetme hakkı herkesin üzerindeki ortak hakeme / devlete devredilecektir.

Toprağın egemenin mülkiyeti olarak kabul edildiği ekonomi alanında ve yönetim alanında soyluların ayrıcalıklara sahip olduğu ve yönetimin soylular sınıfının tekelinde bulunduğu bir egemenlik anlayışı olan feodalite (Doğan, 2002: 13), ticaretin artması ve kentlerin de gelişmesinin etkisiyle, değişim sürecine girmiş ve zamanla modern devletin ilk formu olan mutlak monarşiler kurulmuştur.

Öte yandan devlet ancak ulusal toplum aşamasından sonra ortaya çıkan bir kurumdur. Ulusal toplumlar Avrupa'da feodalitenin yıkılmasından sonra

doğduklarına göre, devletin doğması da, ancak onaltıncı ve onyedinci yüzyıllardan başlayarak söz konusu olacaktır (Kışlalı, 2003: 62).

Gianfranco Poggi 19. yüzyıl devletinde siyasal sürecin önemli özelliklerini sivilite, çoğul odaklar, açık uçluluk, tartışma ve temsili kurumların merkeziliği olarak belirtmektedir (Hongur, 2006: 6):

Sivilite: Modern devlette yürütmenin şiddetle doğrudan ilişkili iki aygıtı vardır: asker ve polis. Bunların yapılarına, bütçelerine ve güçlerinin kullanımına ilişkin kararlar yasama ve yürütme tarafından alınmaktadır. Modern devlette siyasal ifade biçimi olarak şiddete daha az başvurulmaktadır ancak bazen devlet, özellikle siyasal muhalefet ya da alt sınıfların direnişi siyasal ve ekonomik gücün dağılımına karşı bir tehdit oluşturur gibi görüldüğünde şiddet potansiyelini açık ve sert biçimde kullanmaktadır. Grevleri sindirmek, ayaklanmaları bastırmak ve bazen de tüm ülkede asayiş sağlamak üzere ordu iş başına getirilmektedir.

Çoğul Odaklar: Devlet, ilgi alanları ve görevleri farklı birçok kuruma ayrılmıştır. Buna uygun olarak siyasal süreç de çeşitlilik göstermekte, daha geniş halk kitleleri siyasal sürece katılmaktadır. Daha çok katılım ise çok sayıda ve birbiriyle kesişen çizgilerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Açık Uçluluk: Süreç, uluslar topluluğu içinde devletin gücünü, ulusun refahını artırmak gibi soyut hedeflere yönelmektedir. Böyle bir siyasal sistem her zaman kamuoyunu ilgilendiren ve devletin harekete geçmesini gerektiren yeni konular üretmektedir. Buna uygun olarak da faaliyetleri için her zaman yeni kaynaklar, uçsuz bucaksız amaçları için yeni yönetim araçları ve yetkileri gerektirecektir.

Tartışma: Modern devlette siyasal süreç tartışma ve fikir çatışmalarını gerektiren bir yapıda kurulmuştur ve bunlar sistemin işlemesi için gerekli temel unsurlardır.

Temsili Kurumların Merkeziliği: Modern devlette siyasal sürecin özelliklerinden bir diğeridir. Parlamento tartışma alanı olmanın yanı sıra karar alma süreçlerinin merkezi olarak da kamu alanını tam anlamıyla temsil etmektedir.

Coşkun'a göre ise modern devlet, yeniçağ sonrası gelişmeler içinde belli sorunlar karşısında Batı Avrupa'da ve belli bir tarih kesitinde ortaya çıkmış devlet modelidir. Belli özellikler göstermektedir. Günümüzde de devletin belli vasıfları olarak sayılan özellikler şunlardır (Coşkun, 1997: 163-164):

- Modern devlet merkezidir.
- Modern devlet Anayasal Devlettir.
- Modern devlette yönetim parlamenter bir işleyiş içinde, meclisle düzenlenir.
- Modern devlet Ulusal Devlettir.
- Modern devlet laik esaslar üzerine bina edilir.

1.2. ORDUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DEVLET İÇİNDEKİ YERİ

1.2.1. Ordunun Tarihsel Gelişimi

Tarım faaliyetleri ile birlikte insanın besin üreticisi haline gelmesinin belli neticeleri olmuştur. Tarım faaliyetlerinin en önemli sonucu, toplumlar arasında belli bir farklılaşmaya yol açmış olmasıdır. İkincisi ise bu farklılaşmaya bağlı olarak toplumlar arasında çatışmaların ortaya çıkışıdır. Toplumun bu çatışmalar içinde varlığını sürdürmesi, toplum içinde çekirdek mahiyetinde belli kurumların doğmasını gerekli kılmıştır. Bunların başında da toplumun diğer toplumlara karşı savunulmasını üstlenen savunma örgütünün ortaya çıkışı gelmektedir. Söz konusu savunma örgütü, toplumun ve toplumlar arası ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak devlete dönüşecek olan kurumun temelini oluşturmaktadır (Coşkun, 1997: 91).

Günümüz modern ordu kurumunun köklerinin tarihi süreç içinde tarım toplumunun başlangıcına kadar götürülmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu günkü

yapısı da göz önüne alındığında ordunun zaman içinde çeşitli değişimler yaşamış dinamik bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Öte yandan modern silahlı kuvvetlerin ortaya çıkışı, Avrupalı güçlerin, genellikle sürekli bir orduya dayanan standartlaştırılmış bir askeri örgütlenme biçimini geliştirmeye başladıkları, Orta Çağı takip eden döneme kadar geri götürülebilir (Heywood, 2007: 534).

1.2.2. Ordunun Devlet İçindeki Yeri

İlkçağlardan beri siyasal arenada önemli yer tutan ve devlet organizasyonu üzerinde oldukça belirleyici rolü bulunan ordunun, kendisini yönetmesi düşünülen siyasi erk ile ilişkisi, sadece basit bir yöneten – yönetilen ilişkisi değil, toplumsal yapının da belirleyici öğelerinden birisidir (Özgan, 2008: 1).

On dokuzuncu yüzyıl boyunca ordu, toplumun diğerlerinden farklı, profesyonel bir liderliği olan uzmanlaşmış bir kurumu olmaya başlamıştır. Orduyu diğer kurumlardan ayıran ve ona, diğer sivil örgütlere nispetle farklı, hatta bazen ezici bir avantaj sağlayan dört faktör söz konusudur (Heywood, 2007: 534-535):

Birincisi, bir savaş aracı olarak ordunun, gerçek bir silahlanma tekeli ve bunun neticesi zorlayıcı bir güç elde etmesidir. Ordu bir rejimi destekleme veya devirme kapasitesine sahip olduğundan, onun sadakati devletin ayakta kalması için zorunludur.

İkinci faktör, silahlı kuvvetlerin, bir rütbe hiyerarşisi ve kesin bir itaat kültürüyle karakterize edilen, sıkı örgütlenmiş ve yüksek disiplinli bir organ olmasıdır. Bu, her ne kadar esnekliği ortadan kaldırırsa ve inisiyatif kullanma, yenilik yapma cesaretini kırsa da, orduya alışılmamış derecede bir örgütsel verimlilik kazandırır.

Üçüncü olarak, ordu her zaman, ayırt edici bir kültür ve değerler sistemi ile personelini savaşmaya, öldürmeye ve belki de ölmeye hazır tutan bir ekip ruhu (esprit de corps) ile karakterize edilir.

Dördüncüsü, silahlı kuvvetlerin, devletin güvenlik ve bütünlüğünü güvence altına aldıkları için ulusal çıkarın muhafaza edildiği yer olmaları anlamında, çoğunlukla siyasetin ‘üzerinde’ görülmeleri ve genellikle de kendilerini öyle görmeleridir. Bu, pek çok ordunun özel bir statüye sahip olmasını ve saygı görmesini sağlar, ama ayrıca, özellikle de kendi görüşüne göre hayati ulusal çıkarlar tehdit altında olduğu zaman, ordunun siyasete müdahale etme eğilimini güçlendirir.

Modern devletlerde askerlik veya bir kurum olarak ordu, devletin uzmanlaşmış ve görev alanı sınırlandırılmış bir kurumdur. Genel olarak bir siyasi yapıda ordunun iki fonksiyonundan bahsedilebilir. Bunlardan birincisi devletin hükümler hakkının fiziki garantisi veya teminatı, ikincisi ise devletin siyasi karakterinin, verdiği meşruiyet anlayışıyla, devletin yapısının fiziki garantörlüğünü temin etmektir. Dikkat edilirse burada üzerinde durulan iki noktadan birincisi dışarıya karşı, yani devletlerarası ilişkiler düzeyinde hükümler alanını söz konusunu kapsarken, ikinci nokta toplumla devlet arasındaki ilişkilerde var olan meşruiyet anlayışıyla devlete karşı ‘toplumdan gelen’, devletin biçimini değiştirmeye yönelik hareketlere karşı bir fiziki güç kullanma hakkını ihtiva etmektedir (Bilgin, 10.02.2007).

Hem toplumun hem de siyasi rejimin tehditlere karşı korunmaya ihtiyacı vardır. Silahlı kuvvetler, toplum ve hükümet tarafından bu amaçla kurulmuş ve idame ettirilmektedir. Yine bu amaçla, yani koruma görevini etkili bir biçimde yerine getirmesi için güçlü olması gerekmektedir. Ancak güçlenen silahlı kuvvetlerin kendisi toplum ve siyaset için bir tehdit haline gelebilir. Başka bir deyişle, askerin görevini layıkıyla ifa edebilmesi için yeterince güçlü olması gerekmektedir. Diğer yandan ise asker görevini yerine getirirken toplumun ve siyasetin üzerinde baskı kurmamalı, hatta ağırlığını hissettirmemelidir (Karaosmanoğlu, 01.06.2008).

1.2.3. Ordu Siyasete Niçin ve Ne aman Müdahale Eder

Askeri müdahale kavramını askeri darbe kavramı tanımından yola çıkarak açıklayacak olursak, bir devletin yönetiminin askeri gücün zor kullanımı, veya bizzat silah kullanımı, veya silah gücünün kullanımın iması veya ihtarı suretiyle, toplumun önemli bir kısmının örtülü veya açıktan desteğiyle, değiştirilmesi, el konulması yönlendirilmesidir (Fidan, 01.06.2008).

Ordu niçin siyasete karışır sorusuna yanıtı S.E.Finer, “Ordu tüm diğer sivil güçlerden yüz kez daha iyi örgütlenmiş olduğuna ve modern silahlara sahip olduğuna göre, askerlerin niçin bazen siyasal yaşama karıştıklarını sormak yerine, niçin her zaman karışmadıklarını araştırmak daha doğru olmaz mı?” şeklinde bir soruyla veriyor (Özgan, 2008: 1). Askerin siyasete müdahalesini açıklamaya yönelik devam eden paragraflarda sıralayacağımız faktörlerin tümünün altında yatan temel neden, caydırıcı özelliğe de sahip, askerinin elinde bulundurduğu silah gücü olmuştur.

Öncelikle her orduda yaygın bir ideoloji bulunur. Bu nedenle de, orduyu siyaset dışı tutmak, siyasal düşüncelerden arındırmak anlamına gelemez. Ordunun siyasal tercihlerinin yüksek sesle söylenmesinin gereğini ve olanağını yaratmamak anlamına gelir ki, bu da her zaman ülkeyi yönetenlerin elinde değildir.

Ülkenin gelişmişlik düzeyi, ekonominin büyüme ya da bunalım döneminde bulunuşu, rejimin silahlı kuvvetlere verdiği önem ve onlara sağladığı koşulların yanında, özellikle subay kesiminin toplumsal kökeni ordunun siyasal eğilimlerinin oluşmasında önem taşır.

Nasıl ki, ordunun tümünün aynı siyasal bakış açısını benimsemesi olanaksızsa, ordudaki yaygın ideolojinin ya da ideolojiyi yorumlama biçiminin zamanla değişmemesi de olanaksızdır. Ülkenin iç ya da dış koşulları değiştiğinde, o sorunlara çözüm getireceğine inandıkları ideolojiyi bir yana bırakıp, başka çözümleri benimseyebilirler. Bu gibi durumlarda, eğer ideolojinin adı değişmiyorsa, içeriği değişir (Kışlalı, 2003: 191).

Peki ordu siyasete ne zaman müdahale eder. Heywood (2007: 548-550) belirtilen eserinde askeri darbelere/müdahalelere zemin hazırlayan özel şartları şu şekilde sıralamaktadır:

Ekonomik gerilik: Askeri darbelerin sıklığı ile ekonomik az gelişmişlik arasında çok açık bir ilişki vardır. Yaygın yoksulluk ve derin sosyal eşitsizlik, halkın işbaşındaki hükümete desteğinin zayıflamasında ve ordunun ekonomik gelişmeyi sağlama vaadiyle adım atmasına bir gerekçe sağlamada açık bir öneme sahiptir.

Sivil yönetimlerin meşruiyetini kaybetmesi: Ordu muhtemelen, yalnızca mevcut kurumların ve yönetici elitin meşruluğuna itiraz edebileceğini hissettiği ve müdahalesinin başarılı olacağı hesabını yaptığı zaman müdahale etmektedir. Bu nedenle, dengeli bir demokratik kültür başarıyla tesis edilmiş olduğunda, siyasete çok nadir olarak doğrudan müdahale etmektedir.

Ordu ve hükümet arasındaki itilaf: Ordular hükümetlere karşı harekete geçtiklerinde, ya çıkarlarının yahut değerlerinin tehdit altında olduğuna inandıkları, ya da eylemlerinin haklı olduğunu düşündükleri için bunu yaparlar. Gelişmekte olan ülkelerde, ordu kendisini gelenekçi, kırsal, hiyerarşik ve çoğunlukla bölünmüş bir siyasi elite karşı karşıya gelen ‘batılılaştırıcı’ veya ‘modernleştirici’ bir güç olarak görüp, ‘ulusu kurtarmak’ üzere iktidarı ele alır.

Darbe/müdahale lehindeki uluslararası konjonktür: Ordunun iktidarı ele almasını/müdahale etmesini komşu devletler, bölgesel ve uluslararası örgütler veya daha geniş bir uluslararası toplum yani uluslararası konjonktür de etkileyebilmektedir.

Samuel Finer, askeri müdahalelerin nedeni olarak; ordu mensupları kendilerini devletin ve kurulu siyasi rejimin asıl sahibi olarak görmektedirler. Ülkenin siyasi ve ekonomik düzeni askerlerin çıkarlarını gözeterek kurulmuştur. Bu düzenin ve askerlerin çıkarına olan bölüşüm sisteminin bozulma ihtimali ortaya çıktığında, askerler mevcut düzeni korumak ve daha sağlam esaslara bağlamak için siyasi rejime müdahale etmektedirler derken, ordu siyaset ilişkisi ve askeri darbeler üzerine çalışmalar yapan Eric Nordlinger, askerlerin siyasi rejimin işleyişine

müdahalesini, siyasi rejimin niteliğine göre hakemlik, bekçilik ve yöneticilik işlevi olmak üzere üç farklı nedenle açıklamaktadır (Karatepe, 1993: 23-26):

Hakemlik İşlevi: Ordunun siyasi sistemle ilişkisinin hakemlik düzeyinde kaldığı ülkelerde, askerler, siyasi ve idari kararların alınmasında son sözü söyleyen organ değildir. Ordu doğrudan meydana çıkma yerine, perdenin arkasından kamu adına alınan kararların yönünün belirlenmesinde etkili olmaktadır. Ancak ordu pasif gibi görünen bu konumuna rağmen, kendi görev anlayışı ve siyasi ilgisine bağlı olarak, öngördüğü amaçları gerçekleştirmek ve çıkarlarını koruyabilmek için, iktidarların siyasi, ekonomik, kültürel karar ve uygulamalarını veto edebilmektedir. Vetonun pratiğe yansımaya biçimi ise, istenmeyen iktidarın yapılan bir darbeye görevden uzaklaştırılmasıdır. Orduların siyasi sistemle ilişkisinin “hakemlik” düzeyinde kaldığı ülkelerde, darbecilerin amacı, mevcut konumlarının devamını sağlayan anayasal düzeni korumak ve bu düzenin istikrar içinde devamını sağlayan hükümetleri iş başına getirmekle sınırlıdır. Darbeci askerler, anayasal düzeni kurduktan ve düzeni koruyacak bir sivil iktidarı iş başına getirdikten sonra kışlarına çekilirler.

Bekçilik İşlevi: Siyasi rejimin işleyişinde bekçilik işlevi yüklenen ordular, bekçiliğini yaptıkları kurumların tehlikede olduğunu görünce, siyasi rejime müdahale ederek sivil iktidarı uzaklaştırırlar. Siyasi iktidarı ele geçiren askerler genellikle 2-4 yıl süreyle yönetimde kalırlar; gerekli düzenlemeleri yapıp, siyasi önlemleri aldıktan sonra yapılan seçimlerle iktidarı sivillere terk ederler. Askerlerin iktidarda kaldıkları kısa sürede aldıkları önlemlerin başlıcaları, yaşanan siyasi buhrandan sorumlu tuttukları yöneticileri görevden almak, bozulan bürokratik mekanizmayı yeniden düzenleyerek devletin işleyişine kendi arzuladıkları etkinliği kazandırmaktır. Bu önlemleri alırken yapılan düzenlemelerle mevcut plüralist⁵ yapı yok edilerek siyasi rejime otoriter nitelik kazandırılır. Ordunun siyasi rejimin işleyişinde bekçilik yaptığı rejimlerde, iktidarı kullananlar azınlıkta olsalar bile, kendilerinin dışındaki siyasi gruplara baskı uygulayarak sindirirler; basının faaliyetlerine, siyasi partilere,

---

⁵ Politikada, çoğulluğun kabulü birlikte belirginleşen, birkaç politik partiye dağıtılmış kuvvetler dağılımını kapsayan herhangi bir siyasi kuram ya da sistemi tanımlamakta kullanılır (<http://makaleler.com/oku-pl%C3%BCralizm>).

toplumsal hareketlere sınırlama getirirler. Askerler iktidarı sivillere terk ettikten sonra bile, bu düzenlemelerin normal demokratik düzeye getirilmesi yıllar alır. Sivil iktidarların acele dönüşümlere teşebbüs etmemeleri, bekçiliğini yaptıkları değerlerin tehlikede olduğu gerekçesiyle askerlerin yeniden müdahalesine yol açabilir. Ordunun kışlasına çekilmesinden sonra göreve gelen sivil iktidarların, olağan siyasi düzene geçiş aşamasında çok dikkatli olmaları, askerlerin hoşlanmayacağı tutum ve düzenlemelerden kaçınmaları gerekir.

Yöneticilik İşlevi: Siyasi rejimin işleyişinde yöneticilik işlevi gören ordular, siyasi rejimin yapısını ve işleyişini sadece kendi istedikleri gibi düzenlemek için değil, siyasi iktidara tümüyle hakim olmak için siyasete müdahale ederler. Darbeyi yapan askerlerin, uzun süre kullanmaya kararlı oldukları iktidarı bir siyasi ideolojinin emrine vererek, ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısında köklü değişiklikler yapmaları halinde, askeri müdahale “ihtilal” niteliği alır. İhtilalci askerler, bekçilik ve hakemlik işlevi yüklenen darbeciler gibi, kısa sürede gerekli düzenlemeleri yaparak iktidarı sivil yönetime terk edeceklerini söylemezler. Zaten yapacakları değişiklikler kendi iktidarlarını sürekli kılmayı amaçladığı için, kısa dönemde gerçekleştirilemeyecek kadar geniş kapsamlıdır. Yöneticilik işlevi gören ordular, yapmış oldukları askeri müdahaleden sonra, siyasi partileri, dernekleri, meslek kuruluşlarını ve sendikaları ya tamamen kapatır ya da faaliyetlerini kendi amaçlarıyla çatışmayacak biçimde sınırlar. Sonuçta siviller tamamen siyasetten uzaklaştırılırlar, siyaset askerlerin denetlediği bir “istikrara” kavuşur.

1.2.4. Türkiye’de Ordu: Korunması Gerekenin Temsilcisi

Ordu politika yapar mı sorusuna Tepedelenlioğlu (1968: 9): “Ordu zaten politik bir kurumdur ve dolayısıyla da politika yapar. Tanklarını, toplarını, uçaklarını konuşTURARAK harp edişi de politikadır, bandoları ile meydanları inletip geçit resimleri, paradlar yaparak sulhü devam ettirişi de politikadır. Küçük, büyük manevraları bir başka politikadır, geçit resimleri bir başka politikadır, kışlarına kapanıp koğuşlarından tanbura sesleri duyuruşu gene bir başka politikadır” şeklinde cevap vermektedir.

Ulusal devletin kuruluş sürecinde aktif rol üstlenen ve resmi ideolojinin önce inşasına katkıda bulunan, ardından onun meşrulaştırıcı zemini üzerinde zor aygıtı işlevini yerine getiren Silahlı Kuvvetler, faaliyet alanını zorunluluklar sonucunda genişletti. Askeri alanla doğrudan bağlantısı bulunmayan işlerle uğraştı. Cumhuriyetin Osmanlıdan devraldığı altyapının ve ideolojik aygıtların yetersiz gelişiminin yarattığı boşluğu doldurmak üzere zaman içinde devreye sokuldu.

Silahlı kuvvetler yeni rejimin kollanması ve korunması görevini çeşitli yollarla yerine getirirken, kimi zaman asli varoluşuna uygun eylemler gerçekleştirerek bir zor aygıtı gibi kimi zaman da yeni insanı yaratma faaliyetlerine yönelerek bir ideolojik aygıt gibi çalıştı. Ordunun bu türden askerlik dışı faaliyetlerin içine girmesi ülke koşullarının ürünü olmakla birlikte, anılan çerçevede yürütülen çalışmalarda kendini yaratan bu koşulları zaman içinde değişime uğrattı. Ekonomiden politikaya, toplumsal ilişkilerden kültüre birçok alanda Silahlı kuvvetlerin doğrudan ya da dolaylı etkisi ortaya çıktı. Rejimin kitle içinde kök salması, gelişmesi amacını güden ordu, bunu başardığı oranda kendi eylemlerinin de meşruiyet zeminini güçlendirdi. Yeni kültürün inşasına yönelik ordunun gösterdiği etkinlik, rejimin ayaklarını basacağı alanı genişletmeye hizmet etti. Fakat, göz ardı edilmemesi gereken noktalardan biri bu katkının otoriter-hiyerarşik bir kurum üzerinden sağlandığıdır. Bu durum kaçınılmaz olarak otoriter bir kültürü beslemekte ve toplumsal sorunların çözümünde demokrasi dışı yolların önünü açmaktadır (Şen, 2000: 17).

Türk toplumunda siyasetin belirlenmesinde askerin oynadığı rol veya ordunun belirleyici müdahaleleri veya ordunun müdahale dışı yöntemlerle siyasete etkileri devletin meşruiyet anlayışı ve devletin ideolojik boyutunda düğümlenen sorunlar olarak anlaşılabilir. Bu ideoloji, “devletin topluma karşı korunması”, bir başka ifade ile devletin demokratikleşmesine karşı, ideolojik bir tutumdur veya ideolojik tortudur ve bu güne kadar yapılan müdahaleler de gücünü bu yapıdan almaktadır (Bilgin, 10.07.2009).

Mesela resmi ideolojinin yaratılmasında ordunun ciddi bir katkısı olmuştur ve şekillenmesinde önemli bir payı vardır. Daha sonra ordu, yaratılmasında katkıda

bulunduğu bu resmi ideolojiyi kendi eylemlerinin meşruiyet alanı olarak kullanmıştır. Yani herkesin uzlaşmış olduğu, sorgulanmayan o resmi ideoloji, aynı zamanda ordunun meşruiyeti açısından da önemli bir zemindir ve insanların kafasında bu anlamda da ordu farklı bir yere oturmaktadır. Çünkü ordu, korunması gerekenin temsilcisi kabul edilmiştir. (Şen, 2004: 101).

Öyleki, imparatorluğun temelleri üzerinde yükselen Cumhuriyetin kurucu kadrosunda bulunanların çoğunun kendi içinden yetişmiş kimseler olması nedeniyle Ordu, kendisini Cumhuriyetin kurucusu ve koruyucusu olarak görmüştür. Bu nedenle Cumhuriyeti dolayısıyla ideolojiyi tehlikede gördüğü her durumda müdahale ederek yukarıda bahsedilen katı ideolojik tutumunu sürdürmüştür.

Bütün toplumsal kurumlarda olduğu gibi, siyasal rejimler de, genellikle ömürleri uzadıkça güçlenirler. Zaman içinde bir yandan aksayan yönleri düzelir, öte yandan da toplum kendilerine alışır; uymayı, saygı göstermeyi doğal saymaya başlar. Oysa her askeri darbeden/müdahaleden sonraki yeniden düzenleme, bir türlü kurumlaşamayan, istikrar kazanamayan bir siyasal ortam oluşturur.

Ordunun tektipçi otoriter yapısı, sivil yaşamı düzenlemeye uygun olmadığı için, askeri darbeler/müdahaleler, bir tepki olarak kendilerinden sonra genellikle istemedikleri güçlerin iktidara gelmesi sonucunu doğururlar. 27 Mayıs darbesi, ardından kapatılan Demokrat Parti'nin uzantısı olan Adalet Partisi'ni; 12 Mart darbesi, hedeflerinden biri olan Cumhuriyet Halk Partisi'ni; 12 Eylül Darbesi ise, darbecilerin desteklediği partiyi değil, Anavatan Partisini iktidara taşımıştır (Kışlalı, 2003: 194). 28 Şubat 1997'de yapılan post modern darbenin ise en önemli nedenleri arasında sayılan siyasal yapının, kendi içinde geçirdiği bir dönüşüm sonrasında, devamı niteliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisini, süreç devam ederken 2002 yılında yapılan genel seçimlerde tek başına iktidara taşıdığı görülmektedir.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN YAKIN TARİHİNDE ASKER SİYASET İLİŞKİLERİ

2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE ASKER SİYASET İLİŞKİLERİ

Kendisinden önceki Türk devletlerinin devamı niteliğinde kurulan Osmanlı devleti önceki Türk devletlerinin ordularının kuruluş teşkilatlarından istifade ederek kendisine has bir ordu meydana getirmiştir. Yüksek disiplinli ordu sayesinde Osmanlı devleti üç kıtada hakimiyet sağlamıştır.

Geleneksel siyasi ve idari düzenin bozulmasıyla merkezi iktidarın otoritesi zayıflamış, zayıflayan otoritenin yerini taşrada kanun dışı yollara sapan devlet görevlileri ve onlarla işbirliği yapan ayan, eşkiya ve benzeri güçler doldurmuştur. Tımar sistemi bozulduğu için sipahi desteği azalmış, savaş giderleri artmış ve mali imkansızlıklar yüzünden yeterince hazırlanamayan ordu, savaş teknikleri bakımından kendisinden üstün olan batılı orduya yenilmeye başlamıştır (Karatepe, 1993: 40).

XVII. asırda, daha önce politikaya karışmayan, istekleri sadece kendi hakları üzerinde olan ordunun, gittikçe artan oranda devletin politikasına ve iktidar oyunlarına karıştığı görülmektedir. Diğer bir husus ise, bu asırda kapıkulu askerinin sayısının, devlet ve cihan imparatorluğunu kuran sınıfları, yani tımarlı sipahi ve akıncıları geçtiği görülmektedir. Bu suretle İstanbul’da Kapıkulu Ocakları’nda “ağa” denilen generallerin veya “vezir” denilen mareşallerin kışkırtmasıyla siyasi durumlarda

ve iktidar değişmelerinde tavır koyan, dediği olmayınca kazan kaldıran, yani basbayağı isyan eden bir ordu ortaya çıkmış ve cuntalara ayrılmıştır (Öztuna (ve) Gökdemir, 1987: 7).

Sultan III. Selim, yenileşme hareketlerinin önündeki en büyük engel olarak görülen Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak amacıyla Nizam-ı Cedit adında yeni bir ordu kurma çalışmalarına başlamış, ancak yeni düzene karşı olan ulemanın da etkisiyle yamaklar Avrupa tarzında üniforma giyme emrine karşı ayaklanmışlardır. Gelişen olaylar üzerine III.Selim tahttan indirilerek IV. Mustafa padişah ilan edilmiş, ancak Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa IV. Mustafa'yı tahttan indirerek II. Mahmut'un tahta çıkmasını sağlamıştır. Sultan II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile ilgili düşüncelerini bir süre erteleyerek devletin merkezi otoritesini kurma çalışmalarına başlamıştır. Çünkü kaynağı kendisi olan yetkilerin dışında diğer bütün yetkiler ortadan kaldırılmadıkça ve Sultanın iradesi başkentte olduğu kadar eyaletlerde de tek otorite kaynağı kılınmadıkça, reform yolunda hiçbir gerçek ilerlemenin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır.

1826 yılında yeniden harekete geçen Sultan II. Mahmut yeni bir askeri birlik kurmuş, bunun üzerine ayaklanan Yeniçeriler kazan kaldırmışlar, fakat bu kez halkın çoğu onlara karşı olmuştur. İsyân bastırılmış ve bir zamanlar Avrupa'ya, daha sonra da sultanlara ve kanuna bağlı tebaasına dehşet salan Yeniçeri Ocağı tarih aynasından silinmiştir (Lewis, 1970: 71-81).

II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırmasının "ordu-politika" ilişkilerinde yeni bir dönem açacağı düşünölmüşse de hiçbir şey değişmemiş, Ordu, politikanın yine göbeğinde, hatta tepesinde olmuştur.

Tanzimat'tan itibaren ordu yeni bir misyon üstlenmiştir. Avrupa'da tahsil gören genç subayların oluşturduğu cuntalar, batılılaşma hareketlerinin öncölüğüne soyunmuşlar, Tanzimat'ın önlü simalarından Ali Paşa'nın yönlendirmesiyle Dar-ı şuray-ı Askeri Başkanı Hüseyin Daim Paşa, "lüks ve sefahat içinde yüzen" padişahı devirmek amacıyla "ilk cunta"yı kurmuştur. Daha sonraları Jön Türkleri görürüz sahnede. Konyak içip jambon yemeyi şeref sayan bu gruba mensup subaylar,

batılılaşma yolunda atılacak adımların ancak kuvvet zoruyla ve tepeden inme yöntemlerle başarıya ulaşacağı kanaatindedir. Jön Türklerin fikir babası Mithat Paşa aynen şöyle der : “Bizim millet gibi cahil bir millet arasında ciddi reformlar yapabilmek için askeri sınıfın, işbaşında bulunan devlet adamlarının elinde bulunması şarttır. Çünkü bu sınıf elde edilemeyince bir şey yapılamaz.” (Yıldız, 2000: 11-12).

Yeniçeriliğin kaldırılıp modern ordunun kurulmasının üzerinden 50 yıl geçtikten sonra ordu yeniden politikaya müdahale etmiş ve tarihsel süreçte meydana gelen darbelere/müdahalelere kaynak teşkil eden 1876 askeri darbesi gerçekleştirilmiştir. Arka planında dönemin İngiliz Büyükelçisi Sir Henry George Elliot’un bulunduğu darbeyi gerçekleştirenler ise Hüseyin Avni, Mithat ve Mütercim Rüştü Paşalardır. İktidar oyunlarıyla sadaret, seraskerlik ve nazırlıkları ele geçiren paşalar tahttan indirme işlerinde daima din faktörü de kullanıldığından, yeniçeri geleneğine göre, bu işi yapmak üzere Hasan Hayrullah Efendiyi Rüştü Paşanın ısrarıyla Şeyhülislamlığa getirmişlerdir. Bir yandan Harbiye öğrencilerine Sultan Abdulazize suikast yapılacağı söylenirken diğer taraftan da aynı yalan Suriye’den birkaç gün önce getirilen ve Selimiye’de yer açılmadığı için Maçka sırtlarında çadır kurulan iki tabur Türkçe bilmeyen Arap askerine de söylenerek Dolmabahçe Sarayı muhasara edilerek darbe gerçekleştirilmiştir. Daha sonra akli dengesi bozulan Sultan Murad’ın yerine iki yaş küçük kardeşi Veliahd Abdulhamid Efendi “İkinci Sultan Abdulhamid” unvanıyla tahta oturmuştur (Öztuna (ve) Gökdemir, 1987: 22-25).

Sultan II. Abdulhamid döneminde Jön-Türklerin devamı olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin kahir ekseriyeti subaydır. 1908 de ikinci kez meşrutiyetin ilanını sağlayanlar, Manastır’da kazan kaldırıp dağa çıkan bu gruba mensup genç subaylardır: Resneli Niyazi, Enver Bey ve diğerleri. İstanbul’da “mücahidin-i hürriyet” olarak karşılanan İttihatçı subaylar, kısa zamanda hükümet üzerinde tam bir “vesayet” kurarak bakanlara, valilere, yöneticilere direktifler yağdırmaya başlamışlardır. Nihayet Kamil Paşa hükümeti İttihatçıların baskısı sonucu düşmüştür. Şubat 1909 tarihli Meb’usan Meclisi’nin manzarası hayli ilginçtir: Başta “hürriyet kahramanı” Enver Bey olmak üzere kalabalık bir subay ve

er grubu resmi ve sivil elbiseleriyle Meclis'in içini tutarken bir zırhlı da Meclis'in kıyısında beklemektedir. Artık buna benzer manzaralara Cumhuriyet döneminde de sık sık tanık olunacaktır (Yıldız, 2000: 12).

Meclisin açılmasından sonra İttihat ve terakki cemiyeti şöyle bir ikileme karşı karşıya kalmıştır. Cemiyetin milletvekilleri çoğunluğa sahip olmasına rağmen hükümet içerisinde bir temsilcisi yoktur. Yani parlamenter bir düzende iktidara sahip olacak ekseriyeti bulduğu halde fiilen iktidara ortak bile değildir. Halbuki İttihat ve Terakki'nin siyasal yaşam içerisinde başat güç olduğunun kanıtlanması gerekmektedir (Çavdar, 2004: 116).

Ordudan tasfiye edilen alaylı subaylarla askere gitmek istemeyen ve İttihatçıların tutumunu beğenmeyen medrese talebelerinin kışkırttığı er ve erbaşıardan oluşan bir grubun isyan etmesi üzerine İttihatçıların güçlü olduğu Selanik'te oluşturulan Hareket Ordusu Mahmut Şevket Paşa komutasında İstanbul'a hareket etmiştir. Önceden beri Abdulhamid'e kin besleyen ve Sultanın halli için İttihatçılarla fikir birliği içinde olan Mahmut Şevket Paşa İstanbul'a girdiği an sıkıyönetim ilan etmiş ve 27 Nisan 1909 günü Abdulhamid'in tahttan indirilmesi için meclisin bu işi halletmesini istemiştir. Abdulhamid meclis kararıyla 'hal' edilmiştir. Bütün bunların sonunda İttihat ve Terakkinin orduya dayanan gücü karşısında muhalefet de ordudan taraftar aramaya başlamış ve ordu içinde zamanla üç-dört farklı fırka oluşmuştur. Ordunun başından beri, aslında beyannamelerinde belirttiğinin aksine, siyasete bulaşmasına göz yuman Mahmut Şevket Paşa bu hatasını hayatıyla ödemiştir. Paşanın öldürülmesini fırsat bilen İttihat ve Terakki, muhalefeti büyük ölçüde sindirmiş ve ülke 1918 yılı sonlarına kadar sürecek olan Enver, Talat ve Cemal Paşaların diktatörlüğüne terk edilmiştir.

Osmanlı ordusunun siyasete tamamen girmesi ile Trablusgarp ve Balkan harbi faciaları birbirini izlemiştir. Ardında başlayan I.Dünya Harbi'nde İttihatçıların ve bazı kumandanların hatası sonucu ordu mahvolduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu "Düvel-i Mu'azzama" tarafından paylaşılarak, Türklerin idare ve kontrolünde - Anadolu'da- çok az bir arazi parçası bırakılmıştır. Sonuçta Osmanlı

İmparatorluğunda ordu-siyaset ilişkisi devletin geleceğini belirleyen en önemli unsur olmuştur (Türkmen, 1999: 153-156).

2.2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ASKER SİYASET İLİŞKİLERİ

2.2.1. Tek Parti Dönemi

Cumhuriyeti kuranlar, yoksul, çağdaş batı ülkelerinden geri kalmış ve kurumları çökmüş olan toplumu en kolay ve en kestirme yoldan değiştirmeyi amaçlamışlardır. Bu karar onları aceleci ve devrimci olmaya zorlamıştır. Köktenci değişiklikleri ihtilalci yöntemlerle gerçekleştirmeyi düşünen dinamik kadroları bir araya toplayan bir tek parti rejimi kurulmuştur. Parti liderliğini ve devlet başkanlığını şahsında toplayan “Şef”in uygun gördüğü modernleşme programı, bürokratlar eliyle topluma empoze edilmiştir. Her türlü karşı koyuşların şiddetle cezalandırıldığı bu programların yürütülmesinde ordu, en büyük güvence ve destekçi olmuş, böyle bir işlevi yüklenen ordunun devrimlere sadakatini sürekli hale getirecek bir ideoloji oluşturulması da ihmal edilmemiştir. Askerlere mesleki eğitimleriyle birlikte, vatanın bütünlüğünün bekçisi, iç ve dış düşmanlara karşı devletin ve laik cumhuriyetin koruyucusu oldukları bilinci verilmiştir. Ordu giderek iç ve dış tehlikelere karşı devletin politikalarını belirleyen, siyasal ve anayasal düzeni dilediği gibi ayarlayan bir kurtarıcı sınıfa dönüşmüştür. Modernleşmeciler, gericilik ve tabandan gelen oluşumlar karşısında zorda kaldıkça, orduyu yardıma çağırmışlar, bu çağrıya uyan askerler çok partili siyasi hayata geçtikten sonra da rejimin işleyişine çeşitli kereler müdahale ederek, modernleşme programından sapma olarak gördükleri düzenleme ve uygulamaları değiştirip, rejime kafalarına göre yeniden çekidüzen vermişlerdir (Karatepe, 1993: 22).

Kurtuluş savaşının ardından kurulan yeni düzende de asker siyaset ilişkisi iç içe yürümeye devam etmiştir. Öyle ki cumhuriyetin ilk icraatlarından biri olan

halifeliğin kaldırılması Atatürk ile ordu komutanlarının 15 Şubat 1924'te İzmir'de yaptıkları bir toplantıda karara bağlanmıştır (İnan, 1991: 132).

1924 Anayasasına göre askerler aynı zamanda milletvekili de olabildiklerinden savaş sonrasında birçok komutan aynı zamanda milletvekili olarak mecliste bulunmaktadır. Mustafa Kemal bu durumda olanlardan askeri görevlerini bırakmalarını ve milletvekilliğinden ayrılmamalarını ya da milletvekilliğini bırakıp askeri görevlerini devam ettirmelerini istemiştir. Askerin ve siyasetin birbirinden ayrılmasını istediği görüşlerini Mustafa Kemal şöyle belirtmiştir: “Efendiler, kumandanlar askerlik vazifesini ve icabatını düşünürken ve tatbik ederken, siyasi mülahazaların tesirinde bulunmaktan kaçınmalıdır. Siyasi cihetin icabatını düşünen başka vazifedarlar olduğunu unutmamalıdır. Memleketin genel hayatında orduyu siyasetten tecrit etmek ilkesi Cumhuriyet'in daima sözünü ettiği bir esas noktadır”.

Savaş sırasında görüş ayrılıklarını azaltmak amacıyla etkin bir yönetim sağlamak açısından mecliste ordunun varlığını gerektiren ve savaş sonrasında da meclisin önemli kararlarında etkili bir muhalefet oluşturan komutan milletvekillerinin Mustafa Kemal'in bu kararları almasında etkili olduğu söylenebilir. Buradan hareketle Mustafa Kemal'in siyaset yapmakta olan komutanları ordudan ayrılmaya zorlayarak ordunun muhtemel darbelerin yuvası olma özelliğini ortadan kaldırmak istediği ileri sürülebilir (Özgan, 2008: 9).

Ancak tarihçi yazar Ayşe Hür, Mustafa Kemal'in 19 Ekim 1924'te eski bir CHF grup kararına dayanarak meclisin kumandan üyelerine ya milletvekilliğini ya da askerliği seçmelerini emretmesinin altında yatan nedenin askerlerin siyasetten uzaklaştırılmaları değil, Cumhuriyet'in ilanı ve Halifeliğin kaldırılması başta olmak üzere pek çok konuda Mustafa Kemal'e muhalefet eden komutanların ordudan uzaklaştırılmaları olduğunu söylemektedir. Mustafa Kemal'in ve has adamı İsmet Paşa başta olmak üzere rejime sadık pek çok asker-mebusun askerlikten istifa etmemelerini örnek olarak göstermektedir (<http://tumgazeteler.com/?a=4244853>).

Hilafetin kaldırılmasından bir süre sonra meclisteki muhalif milletvekillerinden bazıları Cumhuriyet Halk Fırkasından ayrılarak 17 Kasım

1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuşlardır. Parti kısa sürede mevcut iktidara muhalefet eden unsurların toplanma merkezi haline gelmiştir. Bu gelişmelerle aynı döneme denk düşen diğer bir olay ise ülkenin doğusunda meydana gelen Şeyh Sait ayaklanması olmuştur. Muhalefet partisinin çalışmaları ile ülkenin doğusunda meydana gelen Şeyh Sait isyanı arasında bağ kuran iktidar askeri yöntemlerle isyanı bastırmıştır. Çıkarıldığı Tahrir-i Sükun Yasası ile de Şeyh Sait isyanına katılanları yargılayan İstiklal Mahkemeleri parti programında yer alan “dini inançlara saygılı olunacağı” hükmünün gericiliği kışkırttığına karar vererek, Şeyh Sait ayaklanmasına karıştığı gerekçesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı 5 Haziran 1925'te kapatmıştır (Mumcu, 1998: 243-247).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasının ardından yönetimdeki parti dışında her türlü siyasal faaliyet durdurulmuştur. 1930 yılına gelindiğinde parti içinde yapılan tartışmalarda göstermelik bir parti kurulmasına karar verilmiştir. Bu parti halkın hoşnutsuzluğu için bir emniyet vanası olacak ve rejimi eleştirenlerin şikayetlerini açığa çıkaracaktır. Mustafa Kemal'in ve Fethi Bey'in muhalefet partisi kurma fikrini aralarında tartışmalarının ardından Fethi Bey'in yönetimi altında adını Mustafa Kemal'in belirlediği sadık bir muhalefet partisi özelliğini taşıyan Serbest Fırka kurulmuştur. Kitlelerle bağını koparan Cumhuriyetçilerle yabancılaşan halk Serbest Fırka'nın çağrılarına büyük bir coşkuyla karşılık vermiş, Fethi Bey Anadolu'da gittiği her yerde coşkuyla karşılanmıştır. Daha önce temsil hakkı bulamayan ve rejime muhalif olan tüm unsurlar Serbest Fırka'nın çevresinde toplanmıştır. Fethi Bey'e karşı İzmir'de gerçekleştirilen kitle gösterilerinden rahatsız olan Mustafa Kemal'in isteği üzerine Serbest Fırka 17 Kasım 1930'da Fethi Bey tarafından kapatılmıştır (Ahmad, 1999: 76).

Serbest Fırkanın başarısının Cumhuriyet Halk Fırkası açısından anlamı, 1930 yılı öncesinde yapılan reformların topluma benimsetilmesi yönündeki çabaların yetersizliğini ortaya koyması olmuştur. Bir başka önemi de –CHF açısından- hakim partinin meşruluk temellerini sarsmış olmasında yatmaktadır. Cumhuriyet Halk Fırkasının tüm halkı kapsadığı ve temsil ettiği iddiası, Serbest Fırkanın beklenmeyen oranda başarı kazanmasıyla birlikte, pratikte anlamını (değerini) kaybetmiştir.

Serbest Fırkayla acı bir tecrübe geçiren Cumhuriyet Halk Fırkası yöneticileri II. Dünya savaşı sonrasında çok partili siyasal hayata geçinceye kadar, “parlamento içi bir denetim organı” biçiminde de olsa ayrı bir siyasal parti kurulmasına izin vermemişlerdir. Tek parti sistemi içinde ihtiyaç duyulan denetim sorunu, ayrı bir siyasal partiye göre daha örgütsüz ve güçsüz bir yönetim olan “müstakil mebuslar” yoluyla çözümlenmeye çalışılmıştır (Öz, 1992: 107).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kısa ve mutsuz ömrü Türkiye Cumhuriyeti tarihinde karanlık bir olay olarak durmaktadır ve birçok farklı açıklamalara yol açmıştır. Bazıları Mustafa Kemal'in çok partili bir demokrasiyi Türkiye'de kurmayı gerçekten istediğine, yalnız gerici hareket bunun erken olduğunu gösterince teşebbüsten vazgeçtiğine inanır. Diğerleri, onun iktisadi bunalım sırasında gerginliği yatıştırmak için uslu, idare edilebilir bir muhalefet kurmak amacıyla olduğunu, bu muhalefet şirazeden çıkıyor görününce de onu ezdiğini söylemişlerdir. Diğer bazıları da olayı Mustafa Kemal ile İsmet Paşa arasında bir fikir ayrılığı olarak yorumlamıştır. Şüphesiz Mustafa Kemal'in izniyle kurulan ve onun yakın gözetimi altında çalışan Serbest Cumhuriyet Fırkası, 1924'ün Terakkiperver Fırkasından çok daha az bağımsızdır ve hatta iktidardaki partiye karşı daha az ciddi bir alternatif olduğu görünmektedir (Lewis, 1970: 279).

Şans eseri olarak Takrir-i Sükun Kanunu'nun pençesinden kurtulan, sıkıyönetim ve İstiklal Mahkemelerinin gözünden kaçan potansiyel muhalefet merkezleri de Menemen Olayı⁶ bahane edilerek etkisiz hale getirilmiştir. Yıl dönümlerinde, gericiyi lanetleyen resmi tören ve mesajlarla anılan bu olay, kendi niteliğinden çok, Halk Partisi'ne, muhaliflerini sindirmede sağladığı imkanlar bakımından önemlidir. Menemen olayı fırsat bilinerek, devrimlere karşı çıkma ihtimali bulunan herkes saf dışı edilmiştir. Bu olayda ibret olsun diye cezalar verilmiş ve daha sonraki yıllarda rejime karşı ses çıkarma cesareti gösterenler de gerici ve mürteci diye suçlanmışlardır (Karatepe, 1993:178). Türkiye Cumhuriyeti bundan sonraki siyasal yaşamında ordu-hükümet-parti üçlüsünün iç içe oluşturduğu

---

⁶ Manisalı altı köylünün 23 Aralık 1930 günü Menemen'e gelerek Derviş Mehmed'in Mehdi olduğunu iddia edip şeriatı ilan etmeye kalkışmaları ve yedek subay Mustafa Fehmi (Kubilay) ve iki mahalle bekçisini öldürmeleri üzerine askeri birliklerin müdahalesi ile dördünün öldürüldüğü, ikisinin hapse atıldığı olaydır (Karatepe, 1993: 178).

yönetimle 1946 yılına kadar yönetilmiştir. Bu tarihten sonra da batıdan esen demokrasi rüzgarlarının da etkisiyle çok partili siyasi hayata geçiş hazırlıkları başlatılmıştır.

2.2.2. Demokrat Parti Dönemi ve 1960 Darbesi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka'nın kurulmasıyla oluşturulmaya çalışılan çok partili siyasal sistem düşüncesi her iki fırkanın da kapatılmasıyla rafa kaldırılmıştır. Gerek ülkenin çok partili siyasal yaşama hazır olmadığı düşüncesinin hakim olması, gerekse uygulamaya konulması düşünülen reformların tek partili sistemde daha rahat gerçekleştirileceğinin düşünülmesi nedeniyle Cumhuriyet, 1946 yılına kadar tek partili sistemle yönetilmiştir.

2.2.2.1. Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrat Parti Dönemi

07.06.1945 tarihinde Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu Başkanlığı'na verdikleri önergede⁷ şunları dile getirmişlerdir: Kurtuluş savaşının ardından kurulan Cumhuriyetin demokratik temeller üzerine oturtulduğunu, çok partili hayata geçiş denemesinin olumsuz sonuçlanmasının uyandırdığı tepkiler ve İkinci Dünya Savaşı'nın belirmeye başlaması ile savaş tehlikesinin ülkemizi sürekli bir tehdit altında buldurması nedeniyle politik özgürlüklerin elde olmaksızın sınırlandırıldığını, ancak, hem tek parti usulünden doğan zararların karşılanması hem de bu günkü uygarlık dünyasının demokratik değerlere uyulmasını gerektirmesi nedeniyle meclis denetiminin Anayasamızın ruhuna uygun belirmesini sağlayacak tedbirlerin alınması, yurttaşların politik hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri olanağının sağlanması ve parti çalışmalarının belirtilen bu esaslara uygun şekilde yeniden düzenlenmesini sağlamak üzere önergemizin açık oturumda görüşülmesini rica ederiz. Verilen önerge parti grubunda şiddetli tartışmaların ardından yapılan oylamayla reddedilmiştir. Önergenin

---

⁷ Altında dört milletvekilinin imzasının bulunması nedeniyle "Dörtlü Önerge" diye isimlendirilmiştir.

reddedilmesinin ardından bu dörtlü (nere sahipleri) alışmalarına devam etmiştir. Aylarca süren tartışmaların ardından Celal Bayar partide kalarak milletvekilliğinden istifa etmiş, kalan üç kişi ise çeşitli zamanlarda alınan kararlar ile parti ile ilişikleri kesilmiştir.

Toplum, demokratik düzen için hazırlıksız ve yeteneksiz olarak görülmüş, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1947'ye kadar ikinci bir partinin kurulmasına ihtimal vermemiştir (Goloğlu, 1974: 365-401).

Ancak yeni bir partinin kurulacağı sinyalleri de gelmeğe başlamıştı. 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti'nin, Serbest Fırka'nın 1930'da ve bağımsız grubun savaş sırasında davrandığı gibi, meşruluğuna fiilen meydan okumadan, hükümeti uyanık tutacak sembolik bir muhalefet olarak davranacağı umulmuştu.. Bu nedenle başlangıçta Demokrat Parti halk tarafından bir denetim partisi, halktan gelen düşmanca duyguları giderecek ve bir halk ayaklanmasını önleyecek bir emniyet vanası olarak görülmüştü (Ahmad, 1999:128). Fakat Demokrat Parti tek parti yönetiminin bir baskı aracı haline gelmiş devlet bürokrasisini hedef almış, toplum içindeki bütün sınıflara iktisadi kalkınma vaad ederek kısa zamanda geniş yığınların desteğini sağlamıştır (Mert, 2008: 17).

şerif Mardin (1991: 189) Demokrat Partiyi, "...asırlardır kırsal alanların rüyalarını teşkil eden, bürokrasinin ve büyük geleneğın temsilcilerine karşı verilen mücadelenin motor gücünü oluşturacak ideal bir yönetimin canlı bir örneğı..." olarak tanımlarken, geride kalan 27 yıllık döneme tek parti dönemi demenin dahi gereğın tam ifadesi olamayacağını belirten şevket Süreyya Aydemir (1993: 171), 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'ye yönelik beklentilerini şöyle dile getirmektedir: "İşte ve ancak 1950 seçimleri neticesidir ki, çok partili bir parlamento nizamına giriyorduk. Yani halkın idareye iştiraki ve idareyi denetlemesi, kanunların halk yararına düzenlenerek, halk içindeki çelişmelerin, toplum yararına yöneltilmesi demek olan demokrasi nizamı, bu genel anlamı ile, artık bizde de başlayacak demektir. Bu geçiş ve nizam değişikliğinde, bir taraftan inkılaplar devrinin hatıra ve ftuhatını, yahut kazançlarını muhafaza etmek, canlı tutmak, Demokrat Parti'nin tarihi vazifesi olacaktı. Diğeri taraftan, elbette ki devrimci değil, ama çağın en ileri

değer ve sistemlerini benimsemek suretiyle evrimci bir gelişme nizamı, devlet ve toplum nizamının yapısı olacaktı”.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte toplumun bazı kesimlerinde soru işaretleri belirdi. Özellikle Cumhuriyetin o güne kadarki yönetiminin sorumluluğunu taşıdıklarını düşünen askeri ve sivil bürokrasinin üzerinde bir tedirginlik vardı. Tek Parti döneminin sergilemiş oldukları sorgusuz sualsiz hükümlerliliğin getirdiği denetimsizliklerin üzerine gidildiği takdirde bir takım yolsuzlukların ortaya çıkabileceği, bunların iktidar partisi tarafından abartılıp tam bir siyasi kıyım yapılacağı korkusu hakimdi. Eski iktidar mensupları, geçmişin sorgulanmayacağına garantisini yetkili ağızlarından işitmek istiyorlardı (Hale, 1996: 83).

14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanan Demokrat Parti'nin, iktidara yerleşmesi için belli bir süreye ihtiyaç vardır. Çünkü, 27 yıl süren tek parti rejimi Cumhuriyet Halk Partisi ile devlet arasında bir özdeşlik yaratmıştır. Devlet yeni iktidara yabancıdır. Demokrat Parti'nin ise daha başta en büyük korkusu, ordunun darbe yapmasıdır. Bu nedenle 6 Haziran 1950'de Genelkurmay Başkanı, İkinci Başkanı, Kuvvet Komutanları ile Ordu Komutanları ve diğer önde gelenleri değiştirilmiştir. Bunların yerine Demokrat Parti'ye sadık olacağına inandıkları komutanlar getirilmişlerdir (Döner, 1998: 67). İktidardaki yeni siyasal elitin en belirgin ilk hareketi askeri bürokrasiyle çatışması olmuştur.

Büyük bir seçim başarısı kazanarak iktidara gelen Demokrat Partililer, karizmatik bir kişilikten yoksun olmasına rağmen Cumhuriyet dönemi boyunca önce başbakan sonra da Cumhurbaşkanı olarak ülkeyi yöneten Atatürk'ün sadık silah arkadaşı, ordunun ve bürokrasinin önderlik ettiği “zinde kuvvetler”i temsil eden İsmet İnönü'ye karşı kendilerini güvensiz hissetmişlerdir.

Nitekim 1954 seçimlerinden Demokrat Parti'nin bir önceki seçime göre daha büyük bir zaferle çıkması üzerine Adnan Menderes, subaylar gerektiği gibi davranmazlarsa orduyu yedek subaylarla yönetebileceği tehdidinde bulunmuştur. O'na göre ulusal iradeyi her şeyin üzerine koyan bu çoğunlukçu demokrasi anlayışı

karşısında, siyaset yaparken, bir kişiyi ya da herhangi bir şeyi (seçmenler dışında) hesaba katmaya gerek yoktur (Ahmad, 1999: 137).

Demokrat Parti iktidarına karşı 27 Mayıs Darbesiyle neticelenecek husumetin ilk belirtileri, sonraki yıllarda kendilerine “zinde kuvvetler” ismini verecek kesimlerden gelmeye başladı. 1954 yılının sonbaharında Tuzla’daki Uçaksavar Okulu’nda ilk askeri ihtilal komitesi kuruldu. 1960 sonrası isimleri sıklıkla duyulacak olan Dünder Seyhan ve Orhan Kabibay isimli iki kurmay subay tarafından kurulan bu komite birbirinden habersiz olarak çalışan diğer komitelerin de varlığı şüphesini yaratıyordu.

Rahatsızlık duyan bir başka kesimde sivil bürokrasiydi. Köklü bir geleneğe sahip olan bu kesim, hükümetin emrinde olması gerekirken, siyasi inisiyatifin uygulayıcısı olmak konusunda içsel bir direnç gösteriyordu. Parti-devlet birlikteliğinden gelmiş olan bu kesim içinde, hala kendisini devletin, dolayısıyla hükümetin emrinde değil Cumhuriyet Halk Partisi’nin emrinde hisseden geniş bir kitle mevcuttu. Demokrat Partiye karşı mukavemet gösteren bir diğer kesim de Üniversite camiasıydı. Nitekim 27 Mayıs bu kesimler için 14 Mayısın bir rövanşıydı.

Devlet-i Aliye’nin çöküş sancılarını yaşamaya başladığı 18. yüzyılın son çeyreğinde başlatılan modernleşme hamlelerinde, başat inisiyatifi almış olan bu üç kesim, geleneksel isimlendirmeye; ilmiyye, kalemiyye ve seyfiyye, neredeyse 150 yıldır, Batıdaki muadillerinin aksine isimleriyle içkin olmayan bir fonksiyonellik içindeydiler. Yukarıdan aşağıya doğru yürütülen dayatmacılıkları, geniş kitlelerce hemen hiçbir zaman sorgulanmamış olan bu üçlü iktidar sacayağı, her dönemde yeni bir çözüm reçetesiyle sahneye çıkmış, reçete tutmayınca yitirilen zaman ve emeğin hesabı kendisinden sorulmamış, sil baştan yeni bir reçeteyle topluma dayatmacı bir biçimde yaklaşmıştır (Sunay,2007: 115).

1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti’den beklentilerini dile getiren Şevket Süreyya Aydemir, 27 Mayıs öncesini şu sözlerle tarif emiştir (Aydemir, 1993:292): “İktidar partisi artık, varlığının hikmetini kaybetmişti. Anayasayı önemsemeyiş, kanunsuzluk, kanlı neticeler verebilecek olan kararlar, müdahaleler,

hulasa, bir parlayışla iç savaşa dönebilecek olan bütün şartlar, bir ihtilalin (kanaatimizce darbedir) zorunluluğundan haber veriyordu. İktidarın ise, ya hükümetin yeniden teşkili, ya seçimlerin öne alınması, yahut da muhalefete hiç olmazsa, demokratik emniyet sağlanması bahsinde, hiçbir iyi niyet belirtisi yoktu. İhtilal sözü de artık günlük hayatın malzemesi olmuştu. Başta söz sahibi olanlardan başka, her düşünen insan, hiç olmazsa ana şehirlerimizde, günlerin bir şeylere gebe olduğunu sezebiliyordu”.

2.2.2.2. 27 Mayıs Darbesi

Ordu içindeki huzursuzluk 1950’lerin ortasında başlamıştır. Silahlı kuvvetlerdeki hoşnutsuzluk bu yılların parti içi mücadelelerini yansıtan bir siyasal biçim almıştır. Subaylar Türkiye’nin sorunlarını Cumhuriyetçi muhalefete ve basınla eklemlenerek görmeye başlamışlardır. Subayların iktidarı ele geçirdikten sonra benimsedikleri çözümler de muhalefeti destekleyen aydınlardan alınmıştır (Ahmad, 1999: 152).

İktidarın işadamları, serbest meslek sahipleri ve zengin köylüler tarafından paylaşıldığı bu dönemde tek parti rejimiyle bağlantıları güçlü olan orduya gereken önemin verilmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla birçok subayın, Türk siyasal kültüründe geleneksel olarak sahip oldukları merkezi rollerden yoksun bırakıldıklarını düşündükleri görülmektedir (Hale, 1996: 94).

1957 seçimlerinin Demokrat Parti açısından olumsuz sonuçlanması, muhalefet ve basın üzerindeki iktidar baskılarını artırmıştır. Seçimden sonra birçok gazeteci hapse girmiş. Demokrat Parti iktidarı basından sonra Üniversiteyi de karşısına almıştır.

Aynı dönemde Irak’ta bir grup subayın krallığı devirmesi Türkiye’de yankı bulmuş, Menderes ve arkadaşlarının morali bozulmuştu. Nitekim bu darbe, Cumhuriyet Halk Partisinin kışkırtmasıyla olabilecek bir darbeden Demokrat Parti liderlerinin de kuşkulmalarına sebep olmuştu. Böyle bir ortamda Samet Kuşçu isimli bir subayın ihbar ettiği “9 subay” olayı patlak verdi. Kuşçu, içlerinde bazı

yüksek rütbeli subayların da yer aldığı bir darbe yapılacağını ileri sürüyordu. Bu olay iktidar çevrelerinde belirli bir telaş yarattı. İhbar edilen darbecilerin içinde Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın olan Cemal Yıldırım vb. nin bulunması bu telaşı daha da artırdı (Çavdar, 2004: 72). Yapılan araştırmaların sonucunda herhangi bir kanıt bulunamayarak ihbarı yapan subayın yalan beyan dolayısıyla cezaya çarptırılması, hem demokrat Parti'nin bu konudaki duyarsızlığını ortaya koymuş hem de bu tip örgütlenmelerin varlığını bilen ve yanlış olduğunu düşünerek önlem alınabilmesi amacıyla ihbar etmeyi düşünen subayları da yıldırılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisinin seçim dışı yollardan iktidara gelmek için hücreler kurduğu, silahlandığı ve isyan hazırlıkları yaptığı gerekçesiyle (Karatepe,1993:220) Demokrat Parti tarafından meclise sunulan soruşturma önermesine istinaden hem sivil hem asker, hem savcı hem yargıç yetkileriyle donatılan ve kendisine görev olarak muhalefetin rejim aleyhtarı faaliyetlerinin araştırılması verilen Tahkikat Komisyonu kurulmuştur (Kongar, 1998: 54).

İsmet İnönü, gerek içeriği gerekse uygulanışı bakımından çok büyük tartışmalara neden olan ve 27 Mayıs Darbesinin en önemli sebepleri arasında gösterilen Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına yönelik tepkisini meclis kürsüsünde "Bir idare insan haklarını tanımaz ve baskı rejimi kurarsa o memlekette ihtilal kaçınılmaz olur. Bu yolda devam ederseniz sizi ben bile kurtaramam" (<http://candundar.com.tr/index.php?Did=218>) diyerek göstermiştir. Bir tepkiden öte bir öngörü ve yönlendirme içeren bu sözlerin sahibi İsmet Paşa 17 Nisan'da bir grup general ve amiralle kendi evinde bir toplantı yaparak, onlara "Türk ilerçiliğinin ideallerini korumanın kendilerine düştüğünü" söylemiştir (Erdoğan, 2003: 81).

Diğer taraftan Demokrat Partinin iktidar olanaklarını kullanmak suretiyle, bu yönde yasal düzenlemeler de yaparak, basınla mücadele yolunu seçmesi, Cumhuriyet Halk Partisinin güdümündeki kalemlerden oluşan basının amansız muhalefeti ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Örneğin üniversite öğrencilerinin gösterileri esnasında, gözaltına alınan binlerce gencin Et ve Balık Kurumu'nun devasa kıyma makinelerinden geçirildiği iddialarının 27 Mayıs sonrasında tamamen fasarya olduğu ortaya çıkmıştır (Sunay, 2007: 116).

İsmet İnönü'nün "Başvekil kürsüye çıksın ve seçim tarihini ilan etsin, kendisini derhal destekleyeceğim" sözü üzerine Menderes'in seçimlerin zamanında, serbest ve dürüst yapılacağını söylemesine rağmen darbe önlenememiş, 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu iktidara el koymuştur (Öztuna (ve) Gökdemir, 1987: 94). Böylece genel olarak Türkiye'nin değilse de Cumhuriyet tarihinde ordunun siyasete müdahale etmesi geleneği, Kalaycıoğlunun "darbeden daha kötü" diye tanımladığı (Kalaycıoğlu, 14.05.2007:Radikal) 27 Mayıs darbesiyle başlatılmış olmaktadır.

Darbecilerin başı Orgeneral Cemal Gürsel 28 Mayıs sabahı İsmet İnönü'yü arayarak: "Emirleriniz bizim için daima Peygamber buyruğudur Sayın Paşam" (Aydemir, 1993:348) demiş, İnönü'nün öngörü ve beklentilerinin doğru olduğunu ortaya koymuştur.

Kardeş kanı dökülmesini önleyeceklerini, iktidarı en kısa zamanda milletin hakemliğine terk edeceklerini, dünyaya ilan edenler, yalnızca İsmet Paşa'yı ayakta tutmuşlar ve ellerini kana bulayarak, dramın son perdesini kapatmışlardır (Ilıcak, 1975: 49).

2.2.3. 1960 – 1980 Arası Dönem ve 12 Eylül Darbesi

Çalışmanın bu bölümünde, asker siyaset ilişkilerini incelemeye başlamadan önce, kurtuluş savaşının ardından oluşturulan ve çeşitli isimlendirmelerle 1961 yılına kadar taşınan ancak, 1961 yılında kabul edilen Anayasa ile anayasal bir kurum haline dönüştürülen Milli Güvenlik Kurulu ele alınacaktır.

Asker siyaset ilişkileri bakımından başat rol üstlenen, askerin ülke sorunlarıyla ilgili görüşlerini en üst düzeyde sivil iktidara aktarmasının yolu olmasının yanı sıra giderek askerin siyasete müdahalesinin bir aracı haline dönüşen Milli Güvenlik Kurulu'nun incelenmesi, asker siyaset ilişkisi ve darbelerin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu nedenle Kurul'un kuruluş ve çalışma esaslarına ilişkin çok genel bilgiler verilecek, daha ziyade asker siyaset ilişkilerindeki rolü üzerinde durulacaktır.

2.2.3.1. Milli Güvenlik Kurulu

2.2.3.1.1. Tarihçesi, Kuruluşu ve Çalışma Esasları

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan yaklaşık on yıl sonra milli seferberlik bakımından vekillere (bakanlara) ayrılacak vazifeleri tespit etmek ve lazım gelen esasları kararlaştırmak üzere bir "Yüksek Müdafaa Meclisi" kurulmasına ihtiyaç duyulmuş ve Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal tarafından onaylanan 24 Nisan 1933 tarih ve 14443 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile böyle bir meclis / kurul teşkil edilmiştir (Tezkan, 2000: 22). Gerektiğinde Reisicumhur'un başkanlık edebileceği bu kurul yapısı itibariyle kuşkusuz hükümet üzerine etkili olacaktır.

Daha sonra 3 Haziran 1949 tarih ve 5399 sayılı Kanunla yürürlüğe giren ve amacı "Devlet işlerinin en başında gelen Milli Savunma görevini yerine getirmek" olan Milli Savunma Yüksek Kurulu kurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nden esinlenerek kurulan Milli Savunma Yüksek Kurulu'nun gerçek amacı Milli Savunmadan Milli Güvenliğe geçememiştir.

Öte yandan Milli Savunma Yüksek Kurulu'nun 1960 darbesine kadar ne derece sağlıklı çalıştığı tartışma konusudur. Zamanın Cumhurbaşkanı'nın ve hükümetlerinin kurulu önemsememesi ve ilgilenmemesi, Genelkurmay'ın da böyle bir kurulda bulunmakta isteksizliği gibi nedenlerle Milli Savunma Yüksek Kurulu görevlerini ifa edememiş, milli güvenliğin Milli Birlik Komitesine teslimine engel olunamamıştır (Balci,2000: 55).

1960 darbesinin ardından geçici Anayasa ile oluşturulan Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu'nun (askeri ve sivil) savunma ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek ve gerekli temel görüşleri bakanlar kuruluna bildirmek amacıyla oluşturulan Milli Savunma Yüksek Kurulu yerine, Milli Birlik Komitesinin müdahalesi ile milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek ve gerekli

görüşleri bakanlar kuruluna bildirmek üzere “Milli Güvenlik Kurulu” oluşturulmuştur (Özdemir, 1993: 121).

Milli Güvenlik Kurulu bu günkü şeklini 1982 Anayasası'nın 118. maddesi gereğince çıkarılan 01.11.1983 tarih ve 2945 sayılı Kanunla almıştır. Buna göre Milli Güvenlik Kurulu; Cumhurbaşkanlığı'nın başkanlığında Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan Yardımcıları, Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri Bakanları, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ve Jandarma Genel Komutanı'ndan oluşur.

2945 sayılı Kanun'un önemli fıkraları şunlardır: Milli Güvenlik Kurulu; Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusunda görüş tespit eder. Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda zorunlu gördüğü tedbirleri tespit eder. Devletin milli güvenlik siyasetinin ön gördüğü hususlar ve topluma yönelik hizmetler ile topyekün savunma hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer konulara ilişkin tedbir ve ödeneklerin kalkınma plan, program ve yıllık bütçelerde yer almasını sağlamak üzere gerekli esasları tespit eder.

Gerektiğinde olağanüstü de toplanabilen Kurul, Cumhurbaşkanının başkanlığında ayda bir defa olağan toplanır. Cumhurbaşkanının katılmadığı zamanlar Kurula Başbakan başkanlık eder. Kurul kararlarını çoğunlukla alır. Milli Güvenlik Kurulu kararları Başbakan tarafından Bakanlar Kurulu gündemine öncelikle alınmak suretiyle görüşülür ve gerekli kararlar alınır (http://mgk.gov.tr/Turkce/tarihce_4.html).

2.2.3.1.2. Asker Siyaset İlişkilerindeki Rolü

Rejim ve Asker isimli kitabında, “Milli Güvenlik Kurulu'nun genel oya ve siyasal partiler rejimine karşı duyulan güvensizlik sonucu kurulmuş olduğunu iddia etmek acaba spekülasyon olur mu” diye soran Özdemir, yanıtı önde gelen bir komite

üyesinin⁸ ağzından: “...Komite (Milli Birlik Komitesi), oy çoğunluğu ile iktidara gelecek olan siyasi partilerin yeni Anayasamızla kurulacak İkinci Cumhuriyeti de dejenere edip yeni bir ihtilale sebep olmalarını önlemek için, yeni Anayasa ile Milli Güvenlik Kurulu’nu bir tedbir olarak getirmiş ve vazifelerini de açık ve seçik olarak belirterek, Cumhurbaşkanı’nın ve Kurulun asker üyelerini de milli güvenliğimizi ilgilendiren her türlü problemlerde temel görüşlerini bu kurulda bildirmekle hem görevli hem de sorumlu kılmıştır” şeklinde aktarmakta ve 1961 Anayasasına Temsilciler Meclisinin ve Anayasa Komisyonunun direnmesine rağmen Milli Birlik Komitesinin ısrarı ve müdahalesi ile yerleştirilen ‘Milli Güvenlik Kurulu’ bir anayasal mekanizma olarak gerçekten böyle düşünülmüşse, bu Anayasa ile hükümet edilmez demektir (Özdemir, 1993: 122).

Tezkan ise, Yüksek Müdafaa Meclisi, Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu’nun kararname, talimatname, kanun ve nihayet Anayasa ile ifade edilen görevlerine ilişkin 1933’ten 1982’ye kadar ifade ediliş şekline bakıldığında, Türkiye yönetiminin ve siyasetinin giderek demokratikleşmesine paralel olarak bu görevlerin daha kapsayıcı, toplum hayatının neredeyse bütünü ilgilendiren bir yapıya dönüştüğünü söylemekte ve bu gelişimi beş farklı nedenle açıklamaktadır (Tezkan, 2000: 26-29):

Birincisi; Devlet yönetimindeki sivil-asker yüksek bürokrasinin, demokrasinin gelişmesiyle elindeki yürütme gücünün, seçilerek gelen siyasetçinin eline geçtiğini fark etmesinden duyduğu endişedir. Sivil-asker bürokrasi kaptırmakta olduğu gücü, milli güvenlik mülhazaları ile kontrol altında tutmak ve bir kısmını tekrar ele geçirmek istemektedir.

İkincisi; Sivil-asker bürokrasi ile siyaset ve siyasetçiler arasındaki güvensizliktir. Sivil-asker yüksek bürokrasi, siyasetçiyi şahsi ve parti çıkarlarını ülke menfaatlerinin önünde gören, bu çıkarları ile seçmen denen ve büyük çoğunluğu cahil, görgüsüz, ülke çıkarlarından habersiz bir kitleye oy almak için her türlü tavizi, sözü ve güvenceyi veren, kendisine güvenilmez, ülkenin geleceği emanet edilemez

---

⁸ . Tabii Senatör Haydar Tunçkanat

ama ne çare ki anayasal düzen gereği kendilerinden vazgeçilemez bir tip olarak görmektedir.

Üçüncüsü; Tek parti döneminden çok partili siyasal yaşama geçişle birlikte partilerin iktidarda kalma süreleri azalmış, böylece devletin devamlılığı ve tespit edilmiş siyasetlerin uygulanamaması durumu ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacı, değişimleri siyasi konjonktüre göre değil de yasalarla görev süresi tespit edilmiş asker üyelerin ağırlıklı olarak temsil edildiği Milli Güvenlik Kurulu gidermeye çalışmaktadır.

Dördüncüsü; Türkiye'nin uzunca yıllarını terör, anarşi ve kargaşa içinde geçirmesine bağlanmakta ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bölücü terör faaliyetleri dahil iç güvenliğin toplum hayatı için hayati bir ihtiyaç olarak görüldüğü dönemlerde anayasal, yasal ve kurumsal düzenlemelerin tabii karşılanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Beşincisi; Türkiye'de siyaset yapan kişilerin büyük bir çoğunluğunun, milli güvenlik, milli güç, milli siyaset, milli strateji, milli hedef ve milli menfaat gibi kavramların çok uzağında olmaları, bu konulardaki bilgi yetersizlikleridir.

Milli Güvenlik Kurulu ile ilgili olarak 1961 Anayasasındaki “bildirir” ifadesinin, 12 Mart Müdahalesinden sonra “tavsiye eder”e dönüşmesi ve 1982 Anayasasında da Milli Güvenlik Kurulu kararları ile ilgili olarak Bakanlar Kuruluca “öncelikle dikkate alınır” ifadesine yer verilmesi askeri müdahale dönemlerinin etkisinin bir göstergesidir.

Askeri ve siyasal elitten oluşan, başka bir ifade ile devlet memuru durumundaki generallerle seçimle iş başına gelmiş hükümet üyelerinden oluşan Milli Güvenlik Kurulu'nun, istişari nitelikte olması gereken yetkileri, zaman içinde giderek arttırılmıştır ve Milli Güvenlik Kurulu neredeyse bir karar organı haline getirilmiştir (Özgan, 2008: 18). Türkiye'de MGK ile ilgili düşüncesini dile getiren demokratlar MGK diye bir kurumun varlığına değil, siyasallaşma biçimine; sorumluluk taşımaya rağmen sivil siyaseti ezen olağanüstü yetkilerle donatılmasına; denetlenmesi mümkün olmayan bu kurumun kendisini bir üst hukuk

içinde tanımlamasına, ve nihayet tüm bu mekanizmanın ardındaki tahakkümcü yönetim anlayışına karşı çıkmaktadırlar (Mahçupyan, 2003: 82).

Ülke yönetimine hakim olmada her zaman silah gücüne ihtiyaç duyanların, her türlü politikaların belirlenmesinin Türk Silahlı Kuvvetlerine devredilmesini istemelerinden daha tabii bir şey olamaz. Oysa birçok ülkenin anayasasında Milli Güvenlik Kurulu veya başka bir adla Milli Güvenlik Kuruluşları bulunmakla birlikte, her türlü politikaların belirlenmesi o ülkelerin ordularına değil, hükümetlerine bırakılmıştır. Türkiye gibi, henüz kendi politikalarını oluşturamamış ülkeler ise bu işi orduları eliyle düzenlemektedir (Balcı, 2000: 64).

2.2.3.2. 1960 – 1980 Arası Dönem

Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarına son veren 1960 askeri müdahalesinden sonra yönetim darbeci cuntanın eline geçmiştir.

Ülke menfaatlerini ön planda tuttuklarını söyleyerek yönetime el koyanlar ilk günden anlaşmazlığa düşmüş, Milli Birlik Komitesinin kimlerden oluştuğu ancak 12 Haziran'da açıklanabilmiştir. Milli Birlik Komitesi üyesi Orhan Erkanlıya göre, "Birbirini tanımayan, hiçbir düşünce ve yöntemde birlikteliği olmayan bir kurul rastlantılarla bir araya gelmişti ve erken gelen, ben komite üyesiyim diye oturmuş, yerinden kalkmıyordu" (Kırçak, 1993:98). 12 Haziranda meydana gelen diğer bir olay ise, Milli Birlik Komitesi tarafından, yeni bir anayasanın hazırlanması, yeni yasalar, kurumlar ve yeni seçim yasasını oluşturmaları için profesörlerden oluşan bir hükümetin geçici bir anayasa ile meşrulaştırılmasıydı. Geçici anayasa aynı zamanda meclis üyeleri seçilene kadar egemenliği Türk Ulusu adına Milli Birlik Komitesinin kullanmasına da izin vermiştir (Ahmad, 1999: 154).

Tarihler 13 Kasım gösterdiğinde MBK Başkanı, Devlet ve Hükümet Başkanı ve TSK Başkumandanı Orgeneral Cemal Gürsel, yaptığı açıklama ile Milli Birlik Komitesi'nin feshedildiğini, 14 üyenin⁹ MBK'dan çıkarıldığını, kalan 23 üye ile yeniden kurulduğunu ilan ettiği zaman, anayasaya ihlalden, milli irade ile gelmiş bir iktidarın bütün parlamento grubunu yargılayanlar ve bu sebeple bilahare bir başbakanla iki bakanı asacak olanlar, kendi yaptıkları anayasayı, neşir tarihinden tam beş ay sonra bütün bölümü itibariyle çiğnemişlerdir. Gürsel'e göre MBK çalışmaları, milli birliği ve memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokacak hale gelmiştir. Hep birlikte Türk milletine, vatan ve milletin mutluluğuna kendilerini adadıklarını söyleyip bunu yemine, anda bağlayanların bir kısmı, vatana ve millete zararlı hale gelmişlerdir. Ve işte şimdi bunlar tasfiye edilmişlerdir (Öztuna (ve) Gökdemir, 1987: 128).

Sorun geçici olarak çözülmüş gibi görünse de ülkenin yönetimine el koyanların tedirginliğini giderememiştir. Silahlı kuvvetlerin üst yönetiminde bulunanlar, 27 Mayıs darbesinin daha alt kademelerdeki genç subaylar tarafından yapılmış olması nedeniyle, muhtelif unsurları denetlemek ve ülke yönetiminde tek söz sahibi olmalarını sağlayacak Silahlı Kuvvetler Birliğini kurmuşlardır. “Cunta kurmanın piyade çadırı kurmaktan daha kolay hale geldiği”¹⁰ dönemde kurulan bu askeri cunta çekirdeği, şu ya da bu şekilde günümüze kadar etkinliğini sürdürmüştür. Nihayet Yüksek Adalet Divanı'nın vermiş olduğu idam kararları ile ilgili olarak Milli Birlik Komitesinde kararların uygulanmaması yönünde eğilim ortaya çıkmasına rağmen Silahlı Kuvvetler Birliği'nin fiili baskısı sonucu Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edilmişlerdir (Çavdar, 2004: 110).

Darbenin ardından oluşturulan Kurucu Meclisin hazırlamış olduğu Anayasanın 30 Temmuz 1961'de halkoyuna sunularak yürürlüğe girmesinin

---

⁹ 14 kişi oldukları için ondörtler diye anılan ve fikir ayrılıkları nedeniyle iç darbeye muhatap olarak yabancı ülkelere zoraki diplomat olarak gönderilenlerin isimleri ve gönderildikleri yerler şöyledir: P. Bnb. Fazıl Akkoyunlu-Kabil, P.YzbçRıfat BAYKAL-Telaviv, Jan. Yzb. Ahmet Er-Libya, Kur. Yzb. Orhan Erkanlı-Mexico Sity sonra Ottawa, Kur.Yzb.Numan Esin-Madrid, Kur.Yzb.Orhan Kabibay-Brüksel, Kur. Yzb. Mustafa Kaplan-Lizbon, Tnk. Bnb. Muzaffer Karan-Oslo, Kur.Bnb.Münir Köseoğlu-Stockholm, Kur. Yzb. Muzaffer Özdağ-Tokyo, Per. Yzb. İrfan Solmazer-Lahey, Kur. Bnb. Şefik Soyuyüce-Kopenhag sonra Roma, Tnk. Bnb. Dündar Taşer-Rabat, Kur. Alb. Alparslan Türkeş-Yeni Delhi (Öztuna (ve) Yılmaz, a.g.e. s.129).

¹⁰ (Öztuna (ve) Gökdemir) a.g.e. s.139

ardından (Kırçak, 1993:108) ülkede seçimlere gitmenin hazırlıkları başlamıştır. Seçimin arifesinde nice aydın Cumhuriyet Halk Partisi'nin nihayet seçim kazanacağını ummuş, fakat sonuç, her zaman olduğu gibi, bürokrati temsil edenin değil, onun karşısındaki güçlerin zaferi şeklinde olmuştur (Cem, 1989: 401). 15 Ekim 1961'de yapılan seçim sonuçları¹¹ bütün hesaplarını Cumhuriyet Halk Partisini kayıtsız şartsız iktidar yapmak ve iktidar görmek üzere yapmış olan çevrelerde ve Silahlı Kuvvetler birliğinde şok etkisi yapmıştır. Çünkü darbe döneminde yapılan bütün çalışmalara rağmen Cumhuriyet Halk Partisi, her ne kadar birinci parti olarak seçimden çıkmışsa da, iktidarı tek başına kurabilecek oy oranına ulaşamamıştır.

Seçim sonuçları ile oluşan halk iradesi bir kez daha darbecileri rahatsız etmiş, 21 Ekim 1961'de İstanbul'da Yıldızdaki Harp Akademisi'nde toplanan general, amiral ve albaylardan oluşan Silahlı Kuvvetler Birliği mensubu subaylar; Türk Silahlı Kuvvetlerinin, yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantısından evvel fiili duruma müdahale edileceğini, iktidarın milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edileceğini, bütün siyasi partilerin faaliyetten men edileceğini içeren bir protokol imzalamışlardır. Bunun üzerine devlet başkanı, parti genel başkanları ve komutanlardan oluşan Çankaya zirvesinde görüşmeler yapılmış; komutanların, Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı'nın garanti edilmesi, 147'lerin üniversiteye alınmaması ve Yassıada'da mahkum edilenlerin affedilmemeleri gibi isteklerinin siyasi parti liderleri tarafından kabul edildiğine dair yeni bir protokol imzalanmış, böylece yapılacak müdahaleden de vazgeçilmiştir (Öztuna (ve) Gökdemir, 1987: 145-148).

Seçimlerin ardından Prof. Ali Fuad Başgil, Adalet Partisi ve diğer partilerden gelen istek ve talep üzerine Cumhurbaşkanlığı makamı için aday olduğunu açıklamış, İsmet İnönü ise Cumhurbaşkanlığını kendi gelecek hesapları içinde değerlendirmiştir. Ancak Ali Fuad Başgil Milli Birlik Komitesi tarafından zorla adaylıktan vazgeçirilmiştir. Yukarıda bahsedilen protokol gereği İsmet İnönü aday olmamış, 26 Ekim 1961'de yapılan seçime tek aday olarak giren Cemal Gürsel

---

¹¹ Seçim sonuçları şöyledir: CHP 173 milletvekilliği-36 senatörlük, AP 158 milletvekilliği-70 senatörlük, YTP 54 milletvekilliği-28 senatörlük, CKMP ise 65 milletvekilliği-16 senatörlük kazanmışlardır(Öztuna(ve)Gökdemir) a.g.e. s.145

seçimi kazanmıştır. Böylece her askeri yönetim sonrasında geçiş süreci başlatılırken, dönemin askeri şefinin Cumhurbaşkanı olması geleneği de başlatılmıştır (Özdemir, 1994: 166-178).

Her kuvvet komutanı, ya da her genelkurmay başkanı, daha sonra devlet başkanlığına geçer ve böylece, Cumhurbaşkanlığı, genelkurmay başkanlığından sonra bir terfi makamı durumuna gelirse, ileride hırslar kabarmabilir, ordu içinde bu yüzden hizipleşmeler, hatta, Tanrı esirgesin, çatışmalar bile olabilirdi diyen Velidedeoğlu, Cemal Gürsel'in böyle bir yöntemle Cumhurbaşkanlığına seçilmesini şu sözlerle eleştirmiştir (Velidedeoğlu, 1974: 186): Eğer bir komutan, devlet başkanlığı makamına kendini layık görüyorsa, ve bu makamı istiyorsa, komutanlık görevinden çekilerek, ya da emekli olduktan sonra devlet başkanlığına adaylığını koymalı, ya da teklif edilen adaylığı kabul etmeliydi.

15 Ekim 1961'de yapılan seçimlerden sonra Türkiye'de koalisyon hükümetleri dönemi başlamış, 1962 yılının Şubat ve Mayıs aylarındaki müdahale denemelerinin başarısız sonuçlanmasıyla bu süreç 12 Mart Muhtırasına kadar devam etmiştir.

1965 seçimlerinde aldığı oylarla tek başına iktidara gelen Adalet Partisi 1969 seçimlerine kadar büyük bir sanayileşme hamlesi başlatmıştır. Adalet Partisi içindeki parti içi koalisyonun Demokrat Partiyi kurarak Adalet Partisinden ayrılması, Alparslan Türkeş'in CKMP'nin başına geçmesi ve partinin Milliyetçi Hareket Partisine dönüşmesi, Prof. Necmettin Erbakan'ın seçimlere Konya'dan bağımsız aday olarak girmesi gibi sağdaki bölünmelerden etkilenmeyen Adalet Partisi, 1969 seçimlerinden oyları birkaç puan düşmesine rağmen sandalye sayısını arttırarak yine tek başına iktidar kalarak çıkmıştır (Sunay,2007: 121).

1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında artan siyasal gerilimler, toplumsal değişimler ve dünyada meydana gelen olaylar patlayıcı bir durum yaratacak şekilde bir araya gelmiştir (Ahmad,1999: 172). Hükümetin yeni Sendikalar Yasasının DİSK'in faaliyetlerini kısıtladığını öne süren Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonuna bağlı işçiler 15 Haziran 1970 tarihinde yürüyüşe geçmişler, 10

saatlik yürüyüşün ardından ertesi güne randevu vererek yürüyüşü bitirmişlerdir. 16 Haziran sabahı gösteriler yeniden başlamış, işçilerle güvenlik güçleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır (Birand/Dündar/Çaplı, 1997: 168).

1971 yılına girildiğinde iki temel darbe isteği ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk vb. kişilerin başını çektiği, ilerici gençlik gruplarından da destek bulan istekler; ikincisi ise, işçi ve gençlik hareketlerinin yarattığı ortamı kendileri açısından tehlikeli bulan ABD ve onun Türkiye'deki uzantıları sert bir iktidarın özlemine taşıyorlardı. Böyle bir iktidarda ancak ordunun duruma el koymasıyla mümkün olabilecekti (Çavdar, 2004: 192). Nitekim Üniversitelerde çatışmaların, banka soymaların gündelik olaylardan olduğu, adam kaçırmaların başladığı 1971 başlarında, “sağ” ülkü ocakları'nda örgütlenmesini sürdürüyor ve “sol”la çatışmaya giriyordu. Demirel Hükümeti olayları önleyemiyor, silahlı kuvvetler ise içten içe kaynıyordu. Radikal bir askeri darbenin yapılacağı söylentileri yaygınlaşırken, Ordu, hiyerarşik düzene bağlı olarak, genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının imzaladığı bir “muhtıra”yla rejime müdahale ediyordu (Üskül, 1997: 191). Bir süre partiler üstü yönetimlerle yönetilen Türkiye 1973'te yapılan seçimlerle siyasal yaşama geri dönmüştür.

12 Mart'tan sonra siyasal hayata dönüldüğünde, sahnede birdenbire yeni aktörler belirivermişti. Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel'in yanı sıra Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş politik hayata ağırlıklı olarak çıkıyorlardı. Böyle bir ortamda yapılan 1973 seçimlerinden sonra CHP-MSP koalisyonu kurulmuş, ordu bu gelişmeden memnun olmamıştır. 1975 yılında Cepheleşmenin de etkisiyle koalisyon dağılmış, yerine AP-MSP-MHP'den oluşan cephe hükümeti kurulmuştur. 1977 yılında yapılan seçimler de hiçbir partiye tek başına iktidar şansı vermemiş, CHP azınlık hükümetinin güvenoyu alamaması üzerine AP-MSP-MHP koalisyon hükümeti kurulmuştur (Birand, 1985: 43-46). AP-MSP-MHP hükümetinin 31 Aralık 1977'de güvenoyu alamaması üzerine CHP yeniden iktidara gelmiş, 14 Ekimde yapılan senato üçte bir yenileme ve milletvekili ara seçimlerinde aldığı yenilgi üzerine Ecevit'in istifasını vermesinin ardından 25 Kasım 1979'da Demirel azınlık hükümeti kurulmuştur (Kırçak, 1993: 278).

12 Eylül öncesinde emniyet güçleri ve mülki idare üst kademelerine yapılan atamalarda, liyakattan çok siyasi partilere yakınlığın en önemli ölçütlerden biri olduğu birçok gözlemci tarafından dile getirilmiştir. Örneğin 1979 yılında iktidara gelen Adalet Partisi azınlık hükümetinin ilk icraatlarından birisi, 67 ilin valisini ve 52 ilin emniyet müdürünü değiştirmek olmuştur. Sadece üst kademeler değil, alt kademelerde de emniyet güçlerinin tarafsızlığı ile bağdaşmayacak çeşitli davranışlar içinde olmuşlardır (Demirel, 2001: 54).

Koalisyonlarla yönetilen ülkede işsizlik artmış, enflasyon yükselmiş, toplumun alım gücü gittikçe zayıflamıştır. 1977 yılının 1 Mayıs gösterilerinde 36 kişi ölmüş, öte yandan siyasal terör gittikçe tırmanmış, 1978'in ilk onbeş gününde siyasal amaçlı 30 öldürme ve 200'ün üzerinde yaralanma olmuştur (Ahmad, 1999: 199-203). Bu anlamda sol terör komünizm tehlikesini pompalayarak, sağ terör ise demokrasinin güçsüzlüğünü vurgulayarak 12 Eylül müdahalesini meşrulaştırmışlardır (Kongar, 1987: 165)

Bu yıllarda ülkede görülen terör olaylarının siyasi olaylar olduğunu ve çözümün de siyasal olduğunu söyleyen Mahir Kaynak'a göre: Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Türkiye'deki iktidarı beğenmemektedirler ve devireceklerdir. Terörün kaynağında bu vardır ve terörü tırmandıracaklardır (Aktaran Arcayürek, 1989: 129). Evet, nitekim tarih bir kez daha tekerrür edecek ve Kaynak'ı haklı çıkaracaktır.

2.2.3.3. 12 Eylül Darbesi

12 Eylül müdahalesi, resmi açıklamalara göre meşru güçleri aşarak, ülkeyi ve milleti parçalayacak bir iç savaşı başlatma noktasına getiren yasa dışı güçleri bastırarak ve milletin güvenliğini sağlamak üzere gerçekleştirilmiştir (Subaşı, 2005: 83). Ancak, 1979 yılı ortalarından itibaren müdahale fikrini ciddi bir biçimde tasavvur etmeye başlayan askerlerin hem terörle mücadelede daha girişimci, yaratıcı olma, hem de demokratik rejim içinde teröre çözüm olabilecek diğer seçeneklere başvurma konusunda isteksiz davrandıklarını söyleyen dönemin Adalet Partisi Lideri

Süleyman Demirel, “Ülke kan gölüne dönmüşken, her türlü olumsuz şartlar içinde bile olsa devralmak zorunda olduğumuz yönetimde, bize yardımcı olması gereken zamanın beş kişilik komuta heyetinin, kan gölünde kendilerine ikbal ve istikbal arayışlarını gün ışığına çıkarmak” olduğunu söylemiştir. Demirel’e göre, güvenlik ve huzuru sağlamak için devletin elindeki son ve tek çare olan sıkıyönetim 20 ayı aşkın bir süre yürürlükte kalmasına rağmen Türkiye’de akan kanı durduramamış ama, 11 Eylül günü akan kan, 13 Eylül günü durmuştur (Demirel, 2001: 46).

12 Eylül öncesi duruma ilişkin önemli bir tespit müdahalede bulunan askerlerin başındaki isimden, Kenan Evren’den geliyordu: “Son iki yıllık süre içinde terör 5241 can almış, 14152 kişinin yaralanmasına veya sakat kalmasına sebep olmuştur. Bu veriler Türkiye’de hiçbir insanlık duygusuna değer vermeyen bir örtülü harbin uygulandığını ortaya koymaktadır” (TTK, 1981: 199). Anarşi ve terör ortamında ilk uyarı Adalet Partisi Lideri Demirel’in suçlamalarına maruz kalan dönemin Genelkurmay Başkanı Org.Kenan Evren tarafından, özetle bu kötü gidişin durdurulması yönünde hükümeti sorumluluğa davet eden bir mektupla yapılmış ve mektup klasik bir tabirle son bulmuştur; aksi takdirde TSK’nın İç Hizmet Kanunu’nun 34. maddesi işlerliğe sokulacaktır (Sunay, 2007: 127).

Türkiye günlük sorunların içine dalmış, Cumhurbaşkanlığı seçimi, uyarı mektubu, ekonomik önlemler, siyasi çekişmeler ve günde ölü sayısını 20’ye çıkararak anarşi içinde çalkalanmaktaydı. Aynı dönemlerde uluslararası alanda da önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a girmesinin ardından doğu ile Batı arasında sert rüzgarlar esmeye başlamıştı. Yine Sovyetler Birliği’nin Basra Körfezine inmesini engellemek anlamına gelen ünlü Carter doktrinine ilişkin açıklama da aynı dönemlerde yapılmıştı.

Ancak ülkeyi bu sıralarda siyasal çıkmaza sürükleyen en önemli nedenlerin başında Cumhurbaşkanı seçimi gelmekteydi. Mecliste bulunan partiler herhangi bir aday üzerinde anlaşamıyorlar, seçimler uzadıkça siyasal bunalım da artıyordu. Siyasi arena da bunlar yaşanırken asker de BAYRAK planı olarak adlandırdığı siyasete müdahale gününü 11 Temmuz olarak saptamış bulunuyordu. Ancak iktidar partisi aleyhine verilen gensorunun görüşülmesinde sonra Demirel hükümetinin güvenoyu

alması üzerine BAYRAK planı uygulamadan kaldırılıyordu. Fakat aynı plan kısa süre sonra devreye sokulacaktı (Birand, 1985: 185-211).

24 Ocak 1980 tarihli ekonomik tedbirlerin yanı sıra terör ve şiddet olaylarını önlemek için alınan tedbirlere ve ilan edilen sıkıyönetime rağmen ülkede meydana gelen kaos giderilememişti. Tüm bunların üzerine dönem içinde birkaç kez uyarı sinyalleri gönderen ordu 12 Eylül 1980 tarihinde yönetime bir kaz daha el koymuştur.

2.2.4. 1980 Sonrası Dönem

Evet, tarih bir kez daha tekerrür emiş, halkı halka rağmen düşünen zinde kuvvetler bir kez daha iktidara el koymuşlardır. 12 Eylül darbesine ilişkin en dikkat çekici yorum ise Özdemir'den gelmiştir: “12 Eylül 1980 öncesi Türkiye’yi bir senfoni orkestrası olarak ele alırsak, büyük senfoni kreşendosu¹² ile Türk tipi arasındaki önemli farkı gözardı etmemek koşuluyla, olup-biteni ‘Türk Kreşendosu’ diye adlandırmak mümkündür. Ne varki Türk kreşendosu, ürkütücü gerilimlerden sonra bir ‘kakafoni’ ile sonuçlanmıştır” (Özdemir, 1994: 328).

Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasından sonra, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları ile Jandarma Genel Komutanından oluşan, beş kişilik Milli Güvenlik Konseyini kurmuşlardır. Milli Güvenlik Konseyi anayasayı askıya alan, parlamentoyu dağıtan, siyasal partileri kapatan, parti önderlerini tutuklayan ve neredeyse bütün meslek kuruluşlarıyla sendika konfederasyonlarının faaliyetlerini askıya alan kararname çıkarılmıştır. Yeni hükümet 21 Eylül’de, emekli bir amiral olan Bülent Ulusu’nun başbakanlığında, yürütme yetkisi Milli Güvenlik Konseyine ait olmak üzere kurulmuştur (Ahmad, 1999: 216). Kabine ortanın sağında bir kimlik taşımaktadır ve Demirel’in Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal’ın ekonomiyle ilgili Başbakanlık Yardımcılığı’na atanması ise askeri yönetimin 24 Ocak kararlarının öngördüğü modeli geçerli kabul ettiklerini göstermektedir (Kırçak, 1993: 289).

---

¹² Büyük senfonilerin sonuna doğru, günlük derecesi birden değil, yavaş yavaş arttırılarak orkestranın coşması demektir (Özdemir, a.g.e.)

Haziran 1981’de Kurucu Meclis Hakkında Kanun yayınlanmış ve bu suretle demokrasiye dönüş yolu ve takvimi aşağı yukarı belli olmuştur. Bu kanun ile Danışma Meclisi ve Milli Güvenlik Konseyinden oluşan bir Kurucu Meclis oluşturulmuş, Danışma Meclisi Anayasa Komisyonunca Hazırlanan yeni anayasa 7 Kasım 1982 günü halkoyuna sunulmuş, Silahlı kuvvetlerin yönetimi altında yapılan ve halkın oylaması sonucunda, % 91.37 oranındaki oylarıyla, yeni anayasa kabul edilmiştir. Böylece Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve aynı zamanda Genelkurmay Başkanı olan Org. Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilirken, Milli Güvenlik Konseyinin Evren dışındaki üyeleri de 1982 Anayasasının geçici 2. maddesine göre 6 yıllık bir süre için Cumhurbaşkanı Konseyi Üyeleri olarak seçilmişlerdir (Özgan, 2008: 36).

Ekim 1961’deki seçimlerden sonra açılan parlamentoda Milli Birlik Komitesi Başkanı sıfatıyla Orgeneral Cemal Gürsel’in cumhurbaşkanı seçilmesinde bazı güçlüklerle karşılaşılmasından ders alan 12 Eylülcülerin, Cumhurbaşkanlığı seçimi gibi bir riske girmeden, Anayasa için verilen oyları Orgeneral Evren’e verilmiş sayarak cumhurbaşkanı ilan etmeleri anlamlıdır (Özdemir, 1993: 239).

Varlık ve faaliyetlerine Milli Güvenlik Konseyi tarafından müsaade edilen üç parti, Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Halkçı Parti (HP), Anavatan Partisi (ANAP), ile 6 Kasım 1983’te milletvekili genel seçimlerine gidilmiştir. Yeni Anayasada C.Senatosu kaldırılmış, 1960’tan önce olduğu gibi tek meclis sistemine dönmüştür. Milli Güvenlik Konseyi, her üç partinin adayları için veto yetkisini kullanmış, adaylar vetodan geçerek belirlenmiş, seçimlerden Anavatan Partisi galip çıkmıştır. 6 Kasım seçimlerinin sonucuna göre teşekkül eden TBMM’nin, başkanını seçip, başkanlık divanını oluşturmasından sonra (7 Aralık 1983) Milli Güvenlik Konseyi’nin hukuki varlığı ve 12 Eylül dönemi sona ermiştir (Öztuna (ve) Gökdemir, 1987: 188). Her fiili müdahalenin sonrasında olduğu gibi seçimler yapılmış, ülke yönetimini emaneten elinde bulunduranlar, emaneti gerçek sahiplerine, yani seçilerek gelen siyasilere devretmişlerdir.

Genelkurmay Başkanı Org. Necdet Üruğ’un emekli olduktan sonra yerine, silahlı kuvvetler içindeki hizipleşmelerde kendi düşüncesinin devamı olacağını

düşündüğü, Necdet Öztoran'ı getirmek istemesi üzerine Özal, Kenan Evren'inde onayını alarak Necip Torumtay'ı getirmiştir. Uğur Mumcu'nun "sivil darbe" olarak nitelediği bu kararı, ulusal savunma sorumluluğunun yeniden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne iade edilmesi yönünde atılmış bir adım olarak görülmüştür (Ahmad, 1999: 250). 1989 yılında Evren'in Cumhurbaşkanlığı süresinin sona ermesinin ardından Özal Anavatan partisinin çoğunluğuyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Celal Bayar'dan bu yana seçilen ilk sivil Cumhurbaşkanı olması, sivil asker ilişkileri bakımından, siviller lehine gelişen önemli bir olay olmuştur.

Ülke 1991 yılından sonra yeniden koalisyon hükümetleriyle yönetilmeye başlanacak ve tarihler 28 Şubat 1997'yi gösterdiğinde sivil asker ilişkileri yeniden bambaşka bir boyuta taşınacak, bir kez daha siyasete müdahale edilecektir.

III. BÖLÜM

28 ŞUBAT MÜDAHALESİNİ HAZIRLAYAN NEDENLER

3.1. İSLAM REFERANSLI SİYASETİN (SİYASAL İSLAM'IN) GELİŞMESİ

Çalışmanın bu bölümünde İslam referanslı siyasetin, siyasal İslam'ın, Türkiye'deki gelişimi incelenecektir. Konu iki bölümde ele alınacaktır. Birinci bölümde siyasal İslam'ın Türkiye'deki tarihsel seyri genel değerlendirmeler halinde ele alınacaktır. İkinci bölümde ise; 1980 sonrası Türkiye'de İslam referanslı siyaset Refah Partisi özelinde değerlendirildiğinden, Milli Görüş düşüncesinden hareketle Milli Nizam, Milli Selamet ve Refah Partisinin kuruluş ve gelişim süreçleri incelenecektir.

3.1.1. Siyasal İslam'ın Türkiye Tarihindeki Seyri

Prof. Hayreddin Karaman İslamcılığı ve İslamcıları, “Belli bir alanda güçlenmiş, ilerlemiş ve Müslümanların varlığını tehdit eder hale gelmiş diğerlerinin (batının) yapıp ettikleri ile İslam arasında bir bağ kurmak, bunların zaruri görülenerini, İslami deliller ve terimler çerçevesinde alarak meşrulaştırmak, bu sentez içinde yeniden formüleştirecek İslam'ı, ümmetin siyasi, sosyal, hukuki, iktisadi, ahlaki... hayatlarının temeli kılmak” şeklinde tarif etmektedir (Karaman, 1997: 14).

Öte yandan siyasal İslam çözümü devlette gören, değişimi siyasal iktidarın gücünde ve etkili araçlarında arayan, yukarıdan aşağıya Müslümanlaşmayı öngören, resmi bir din görüşüne dayanan total eğilimleri baskın bir anlayış olarak tanımlanabilir. Ayrıca siyasal İslam dini kimlikle siyasal alanda faaliyet göstermek, dini değerlerle siyasal alanı revizyona tabi tutmak, iç siyaset ve uluslararası politikalarda İslam'ın rolünü arttırmak, İslamcılık kuramını siyaset sahnesinde dile getirmek gibi amaçlara yönelik de olabilmektedir (Akdoğan, 2000: 37).

Müslümanların Batı tehdidine karşı dayanışmalarını ve siyasi birlik kurma arzularını ifade eden bir fikir olan (Türköne, 1994:93) siyasi İslam'ın, Türkiye'de ortaya çıkışına ilişkin görüş birliği bulunmamaktadır. İsmail Kara, İslamcılığın İttihad-ı İslam adı altında 1870 yılından itibaren Osmanlı Devletinde egemen siyasi düşünce olmakla birlikte, fikir hareketi olarak ortaya çıkışının Birinci Meşrutiyet sonrasında olduğunu söylemektedir (Duman, 1997: 11).

Osmanlı Devletinin adım adım çöküşünün gözlenebileceği dönem, pek çok kurtuluş reçetesi arasında özellikle İslamcı, Batıcı ve Türkçü yönelimlerin kapsamlı arayış ve önerilerine sahne olmuştur. İslamcıların söylemi nerede hata yapıldığına ilişkin geriye dönük bir analizi ve bundan sonra ne yapmalı sorusunu canlı tutan, artık iyice kökleşmiş bir yenilgi psikolojisini aşmaya yönelik önerileri kapsamaktaydı. Bu dönemin politik aktörleri arasında yer alan İslamcılar, oldukça yoğun sayılabilecek bir külliyat içinde İslam'ı yeni bir tarzda nasıl diriltebileceklerinin derdiyle yaşamaktaydılar. Kuşkusuz soruları kadar verdikleri cevaplar da dikkate değerdi. İslamcılar, siyaset dünyasının gerçeklerini de dikkate alarak, bu süreçte İslamcılık şeklinde tanımlanan yeni bir siyasi ideolojinin etrafında görüşlerini dile getirmekteydiler (Subaşı, 2005: 56).

Osmanlı'nın çöküş sürecinde doğmuş olan ve İslam Dini'nden siyasi bir ideoloji çıkararak bu akım bir tepki ideolojisidir diyen Akyol, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ve tek parti dönemindeki İslamcılığa ilişkin şu değerlendirmelerde bulunmaktadır (Akyol, 31.08.2007: Radikal): Cumhuriyetin başlangıcına, 1924 yılına baktığımızda ortada modernleşme karşıtı bir İslamcılığın olmadığını görürüz. Bir tarafta Mustafa Kemal'in Halk Fırkası, öteki tarafta Kazım Karabekir'in

Terakkiperver Fırkası vardır. Bu ikincisi, sonradan üzerine yapıştırılan mürteci damgasına rağmen aslında modernleşmecidir; sadece daha az devletçi ve dinle daha barışık bir terakki öngörmektedir. Ama yaşamasına izin verilmez. Kurulduktan altı ay sonra kapatılır. 1925'ten 1950'ye dek İslami tarikatler yasaklanır, cemaatler baskı altına alınır. Yine de Türkiye'nin dindarları rejimle çatışmayı değil onu demokratikleştirmeyi hedefler.

Çok partili yaşama geçildiğinde Demokrat Partinin siyasal İslam'ın dirilişinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Bu dönem Nurculuk, Süleymancılık gibi İslami akımların temelini atıldığı dönem olmuştur. 1960'lı yıllarda Demokrat Partinin devamı olarak kurulan Adalet Partisi'nin de yine bu İslami akımlarla iç içe olduğu görülmektedir. Öyleki 1965 seçimleri sonrasında İsmet İnönü: "Beni Süleyman Demirel yenmedi, aksine Nur Cemaati yendi." demiştir. Daha sonraları kurulacak olan Doğru Yol Partisi'nin de bu ilişkileri sürdürdüğü görülecektir (Manaz, 2008: 76-88).

Türk Milliyetçiliği fikri üzerine kurulmuş Milliyetçi Hareket Partisi'nde de 1970'li yıllarla birlikte İslamcı ideolojinin varlığı görülmektedir. 1980 darbesi sonrasında kendi içinde bölünen bu hareketin içerisinden liberal İslamcılar, Nizam-ı Alemler ve Türk İslam Birlikçileri gibi pek çok grup çıkmıştır. 1991 seçimlerinde RP ve IDP ile ittifak kurması siyasal İslam'ın yükselişinde önemli etkenlerden olmuştur.

5 Haziran 1977 seçimlerinde Milli Selamet Partisi için İzmir'den milletvekili adayı olan Anavatan Partisi Lideri Turgut Özal'ın da İslamcı çevrelerle yakınlığı dikkat çekicidir. 12 Eylül sonrası ANAP hükümeti henüz güvenoyu bile almadan İslamcılarının rağbet ettiği, faizsiz olduğu iddia edilen, özel finans kurumlarına izin vermiştir. Öte yandan ANAP içindeki birçok isim daha sonra İslamcı partiler içinde siyaset yapmışlardır (Manaz, 2008: 91-94).

İslamcılık Türkiye'de Necip Fazıl, Mehmet Akif, Sezai Karakoç gibi şahsiyetlerin önderliğinde epistemolojiyle ilgilenen, siyasetle ilgileri teorik olan, yeni bir alem tasavvuru öngören ve entelektüel bir meydan okuma şeklinde

tanımlanabilecek kültürel İslam kategorisi; Nurculuk, Süleymancılık ve tarikatler ekseninde toplumsal tabanda İslamlaşmaya önem veren, sosyo-kültürel dönüşümü esas alan, eğitim ve tebliğ çalışmalarına dayanan sosyal İslam kategorisi; doğrudan siyasal alana yönelik hedefler ortaya koyan ve siyasal yöntemler izleyen siyasal İslam kategorisi olmak üzere üç ayakta şekillenmiştir.

Gerek bireysel anlamda dindar fertlerin siyasal alanda faaliyet göstermesi, siyaset yaparken dini değerleri siyaset etme tarzlarına yansıtmaları, bu dini değerleri bir siyasal anlayış olarak geliştirmeleri, bu fertlerin dini kimlikten arınmadan kamusal alana girmeleri gibi durumlar, gerekse her türlü İslami grup veya oluşumların sosyal, kültürel veya ekonomik çalışmalarının bir şekilde siyasal alana yansımaları ve bir temsil sorununu gündeme getirmeleri gibi durumlar siyasal İslam açısından yeni yorumlar getirmeyi bekleyen konulardır (Akdoğan, 2000: 43).

3.1.2. Refah Partisi Özelinde İslam Referanslı Siyasetin Gelişmesi (Milli Görüş Düşüncesinin Kuruluş ve Gelişim Süreçleri)

Milli Görüş, Prof. Necmettin Erbakan'ın siyasi ufuk ve hayalleriyle dinsel bakiyesini buluşturan, süreç içinde de bu talepkarlıkların birbirleriyle örtüştüğü özgüllük iddiası taşıyan bir hareket ve söylemdir. Aslında hareketin asıl özgüllüğü, karmaşık koşulların Milli Görüş'ün söylem düzeyindeki eksenini pek az kaydırabilmesinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de Milli Görüş'ün, zaman içinde ciddi bir eksen kaymasına uğradığından söz etmek mümkün değildir; ancak reel-politik gelişmeler verili üsluba açıkça müdahale eden bir dizi farklılaşmanın da yaşandığını gösterir. Genel olarak bakıldığında Erbakan'ın Türk siyasal yaşamında yer edinen söylemi bir Müslüman modernleşmeciliği olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda Milli Görüş'ün toplumsal açılımı, bir ütopya üretimini hatırlatacak şekilde Adil Düzen adıyla gündeme getirilen tasarımlarla ilişkilendirilmekte ve güncelleştirilmektedir. Bu çerçevede Milli Görüş hareketinin şaşırtıcı bir şekilde hem muhalif hem de modernist bir gelenek ürettiği görülür (Subaşı, 2005: 161).

MNP, MSP, RP çizgisi dini taleplerin siyasete yansımaları ve dini kimlikle siyaset yapmayı isteyen, dini değerlere göre siyasal alanın revizyona tabi tutulmasını öngören, kamusal alan, iç siyaset ve uluslararası ilişkilerde dinin rolünü arttırmak amacıyla taşıyan, siyasal alanda meşruiyet sağlamayı önemseyen ve genel anlamda da dindarlaşmayı destekleyen bir parti hareketi olarak siyasal İslam kategorisinde değerlendirilebilir. Bu oluşumlar İslami referansları önemsemesi, dini semboller kullanması, İslami kesimler üzerinde siyaset yapması ve teşkilatları motive eden gücün manevi ağırlık taşımasıyla İslami hareket içinde değerlendirilebilirler (Akdoğan, 2000: 40).

1960'lı yıllardan itibaren siyasete atılan İslamcı milletvekillerinin birçoğu Adalet Partisi listelerinden seçilmişlerdir. İslamcılar 1960'lar boyunca, Demokrat Parti'nin devamı olarak gördükleri Adalet Partisi'ni destekleyerek siyasal yaşamda yer almışlar, fakat AP'nin gerçekte DP'nin devamı olmadığı anlaşılmasıyla da giderek AP'den ayrılarak bağımsız bir siyasal harekete yönelmişlerdir. Özellikle sistemin dışında ya da kıyısında tutulan çoğu tarikat ve mezhepler giderek politik bir kişiliğe bürünerek bu yönelişin başında bulunmuşlardır (Duman, 1997: 69).

Bu yönelişin sonucu olarak dini motifleri ağır basan yeni bir arayış içine girilmiş, o tarihlerde Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanı olan Prof. Necmettin Erbakan da bu sürece dahil olmuştur. İslami parti 1969 genel seçimlerine yetişmeyince bazı isimlerin sağ partilerden ya da bağımsız olarak aday olması kararlaştırılmış, Erbakan'ın Konya adaylığı Adalet Partisi tarafından veto edilince aynı ilden bağımsız aday olmuş ve kazanmıştır (Çakır, 1994: 19). Bundan sonra Milli Görüş, ki siyasal İslam'ın Türkiye'de sözcülüğünü üstlenen yapı olacaktır, düşüncelerini siyasal düzlemde dile getirmeye başlayacaktır.

3.1.2.1. Milli Nizam Partisi

Türkiye'de İslamcı bir parti kurulmasına ilişkin görüşler, 1965-1969 yılları arasında olgunlaştırılmıştır. Gerçek anlamdaki ilk İslamcı Parti olan Milli Nizam Partisi, Nakşibendi Şeyhi Mehmet Zahid Koktu'nun işaretiyle 26 Ocak 1970

tarihinde kurulmuştur. Amblemi, işaret parmağını kaldıran sol bir yumruktur. Genel başkanlığına Mehmet Zahid Kotku'nun Erbakan'ı getirdiği parti içinde, A.Tevfik Paksu, Süleyman Arif Emre, Hasan Aksay ve Fehmi Cumalıoğlu gibi isimler vardır. Adalet Partisi'nden iki milletvekili transfer edilerek 3 üye ile mecliste temsil edilmeye başlamışlardır (Manaz, 2008: 256).

İslami cemaatlerin Adalet Partisi içinde güçleri oranında bir iktidara sahip olamamaları, bağımsız bir partinin oy potansiyeli üzerine hesaplamalar yapmaları ve bunun sonucunda belli bir özgüven kazanmaları, ayrıca bu cemaatlerin içinde politika tecrübesine sahip, ülke yönetimine talip olabilecek kadroların yetişmiş olduğunun ortaya çıkması gibi etkenler Milli Nizam Partisi'nin oluşumunda etkili olmuştur.

Milli Nizam Partisi, Cumhuriyetin laik eğitim kurumlarından yetişmiş taşra kökenli dindar serbest meslek sahipleri ile yine taşrada ticaret ve sanayiyle işğal eden dindar girişimcilerin ortak hareketi olarak tanımlanabilir. Parti içinde bu iki kesim arasındaki köprüyü ilahiyatçılar kuruyor görünse de, aslında herhangi bir köprüyü gerektirecek türden mesafeler söz konusu değildir (Çakır, 1994: 22).

Osmanlı'da Batılılaşma hareketlerinin başlamasından sonra, kısa dönemler dışında, hep muhalefet olan İslamcılar'ın oluşturduğu önemli bir siyasi örgüttür Milli Nizam Partisi. İslamcılar, İkinci Meşrutiyet Döneminde "İttihad-ı Muhammedi" etrafında örgütlenme şansı bulmuşlardı. Fakat Cumhuriyetle birlikte İslamcı düşünce sıkı bir denetime alınmış ve örgütlenmesine izin verilmemişti. Bu nedenle Milli Nizam Partisi, Cumhuriyetin ilanından sonra kurulmasına izin verilen İslamcı kimliğe sahip ilk parti olmuştur.

Milli Nizam Partisi'nin kuruluşu, siyasal İslam açısından yeni ve farklı bir dönemin başlangıcıdır. Bu yolla siyasal İslam ilk defa kendine ait bir örgütle politik yaşama katılmıştır (Duman, 1997: 73).

Türkiye'de bağımsız bir İslami hareketin oluşması yolunda küçük ama ilk ciddi adım olan Milli Nizam Partisinin amacı yasal zeminde mücadele ederek yukarıdan aşağıya doğru bir İslamlaşma politikasını gerçekleştirmektir. Fakat

Anayasanın başlangıç kısmı ile 2., 19. ve 57. maddelerindeki ilkelere ve 648 sayılı Siyasal Partiler Yasası'nın 92., 93. ve 94. maddelerine aykırı hareket ettiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nin 20 Mayıs 1971 tarihinde verdiği kararla kapatılmıştır. Milli Nizam Partisi'nin 12 Mart askeri muhtırasından kısa bir süre sonra kapatılması da bir rastlantı değildir (Duman, 1997: 79).

3.1.2.2. Milli Selamet Partisi

Bir siyasal partinin kapatılması biçimsel bir eylemden öteye gidemezdi. Partinin tabelası sökülür indirilir ve aynı görüşler doğrultusunda bir başka parti kurulurdu. Nitekim Milli Nizam Partisi kapatıldıktan sonra Erbakan ve arkadaşları da öyle yapmışlardır (Kırçak, 1993: 218). MNP'nin kapatılmasıyla Genel Başkan Necmettin Erbakan, İsviçreye "hicret" etmiş, 12 Mart döneminin yumuşamasıyla, yol arkadaşları ve Adalet Partisi'nin zayıflamasını isteyen ordu, Erbakan'ı yurda dönmeye ikna etmiştir. 11 Ekim 1972'de ise Milli Selamet Partisi kurulmuştur. Tüccar ve mühendis ağırlıklı MSP Genel İdare Kurulu Partinin başına Süleyman Arif Emre'yi getirmiştir (Çakır, 1994: 22).

MSP ile MNP arasında hiç bir fark olmamasına rağmen dönemin koşulları göz önünde bulundurularak, başta Erbakan olmak üzere bazı isimler ilk anda parti dışında bırakılmışlardır. Bu durum MSP yöneticilerinin daha temkinli davrandıkları şeklinde açıklanabilir. Fakat öte yandan yeni partinin yöneticileri çeşitli toplantılarda MNP'nin devamı olduklarını vurgulamaktan da çekinmemişlerdir. Ayrıca, MNP'yi kuran kişilerin aynı zamanda MSP'nin kuruluşunda da rol almaları MSP'nin MNP'nin devamı olduğunu açıklıkla göstermektedir. MSP'nin programı da içerik olarak neredeyse MNP programının aynısıdır. Sadece MNP programı daha ayrıntılı yazılmıştır (Duman, 1997: 81).

Milli Selamet Partisi'nin ideolojik yaklaşımı Milli Görüş Başlığı altında kamuoyuna sunulmuştur. Parti yurtdışında Milli Görüş Teşkilatı adıyla etkin bir örgütlenme modelini yaşama geçirmiş, işçiler için Hak-İş Konfederasyonunu kurmuştur (Çavdar, 2004: 226). Öte yandan MSP, ideolojik açıdan İslamiyet ve

Batılılaşma arasında en az bir yüzyıldan beri devam eden bir tartışmayı sürdürmektedir. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında bu tartışmanın taraftarları İslamcılar ve Batıcılardır. Batıcılar, imparatorluğun teknoloji ve uygarlık ayrımı yapmaksızın, Batı'nın değerlerinin tümünden benimsenmesiyle kurtulabileceğini belirtirken, İslamcılar ise, Batı'nın yalnızca teknolojisinden yararlanılması ve İslami geleneklerin korunması gereğinden söz etmişlerdir. 1972'de kurulan MSP de meşrutiyet dönemi İslamcılarının iddialarını bir ölçüde tekrarlamaktadır (Duman, 1997: 83).

14 Ekim 1973 seçimlerine giren parti, beklenmeyen bir başarı gösterdi. Özellikle kentlerden aldığı oylarla Meclis'e 48 milletvekili soktu. Seçimlerin ardından Emre, genel başkanlıktan çekildiğini açıkladı ve Erbakan genel başkan oldu. Seçimlerde hiçbir parti çoğunluğu kazanamadığı için koalisyon yapılması gündeme gelmişti. MSP milletvekillerinin tamamına yakını ne liberalizmi temsil eden Adalet Partisi ile, ne de solu temsil eden CHP ile koalisyon yapılmasını istemiyordu. Ancak 9 Aralık 1973'te yapılan yerel seçimlerde parti oylarının düşmesi partiyi telaşa sürükledi. Erbakan öncülüğünde CHP ile koalisyon yapılmasına karar verildi (Manaz, 2008: 257).

26 Ocak 1974'te kurulan CHP-MSP koalisyonunda MSP'ye bir Başbakan Yardımcılığı, bir Devlet Bakanlığı (din işlerinden sorumlu), İçişleri, Adalet, Ticaret, Gıda Tarım ve Hayvancılık, Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları düştü. "Önce ahlak ve maneviyat" ve "ağır sanayi hamlesi" sloganlarını hayata geçirmek için MSP, elindeki bakanlıklar aracılığıyla bürokrasi ve teknokraside mümkün olduğunca dindar bir kadrolaşmaya gitmeye, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı işlev ve icra bakımından ihya etmeye, tekelci sermayeye karşı dev boyutlu bazı devlet yatırımları gerçekleştirmeye çalıştı. Kamuoyuna gerçekte kendilerinin hükümet ettiğini gösterme gayretindeki MSP'liler, ortakları CHP'nin istediklerini yapmasının önüne ciddi engeller çıkarttılar. Genel Af Kanunu'nun çıkartılması sırasında 22 MSP milletvekilinin oylarıyla 141. ve 142. maddeden hükümlü mahkumlar af kapsamı dışında bırakıldı. Bunun üzerine Kıbrıs Harekatı ile popülerliğinin artmasına güvenen Ecevit koalisyonu bozdu (Çakır, 1994: 23).

CHP-MSP koalisyonunun dağılmasından sonra bağımsız Sadi Irmak'ın başbakanlığıyla geçiştirilmeye çalışılan ve altı ay süren hükümet bunalımından sonra MSP 31 Mart 1975'te Demirel'in başkanlığında kurulan 1. Milliyetçi Cephe (MC) hükümetinde yer almıştır. 1977 genel seçimlerinden sonra MSP'nin de içinde yer aldığı 2. MC hükümeti Adalet Partili 12 milletvekilinin istifasıyla sona erince Ocak 1978'de Ecevit azınlık hükümeti kurulmuştur. 1979'da yapılan ara seçimden sonra MSP'nin de desteklediği Demirel hükümeti kurulmuş ve 12 Eylül askeri müdahalesine kadar devam etmiştir.

İsrail'in, 23 Temmuz 1980'de Kudüs'ü İsrail'in ebedi başkenti ilan etmesi üzerine MSP, Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen hakkında gensoru vermiş, gensorunun mecliste görüşülmesinin ardından bakan düşürülmüştür. Konu Türk kamuoyunda da etki alanı bulmuş ve 6 Eylül 1980'de Konya'da miting gerçekleştirilmiştir. Miting öncesi yapılan yürüyüş esnasında yaşanan bazı olaylar ve miting sonunda İstiklal Marşı okunurken yaklaşık 50 kişilik bir grubun yere oturması, belirlenmiş sloganlar haricinde sloganların bazı gruplar tarafından ısrarla atılması, mitingin hem Konya hem de Türkiye genelinde yoğun etki yapmasına yol açmıştır.

Miting tarihinden altı gün sonra, 12 Eylül 1980 tarihinde yapılan askeri darbeden sonra bütün siyasi partiler kapatılmış ve politikacıların siyaset yapmaları yasaklanmıştır. Başta Erbakan olmak üzere tüm MSP yöneticileri gözaltına alınarak Ankara Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanmışlardır. 1985 yılına kadar süren duruşmalardan sonra bütün MSP'liler hakkında beraat kararı verilmiştir (Özgan, 2008: 46).

3.1.2.3. Refah Partisi

12 Eylül cuntasının siyasi partilere izin vermesinin ardından avukat Ali Türkmen'in başkanlığındaki 33 kişi 19 Temmuz 1983'te Refah Partisi'ni (RP) kurmuşlardır. MSP'nin devamı bir partinin seçimlere girmesini istemeyen cunta, bu

kuruculardan 27'sini veto etmiş, saptanan yeni kuruculardan da veto edilenler olmuş ve sonuçta RP 1983 milletvekili genel seçimlerine katılma hakkını elde edememiştir.

Liderliğine Ahmet Tekdal'ın geçtiği RP baskıcı bir ortamda “Milli Görüş”, “Milli Şuur” gibi sloganları dile getirerek, MNP-MSP geleneğinin devamı olduğunu örtülü bir şekilde dile getirmeye çalışmıştır. Disiplini vurgulayan “nizam” isminden manevi vurgusu yüksek “selamet”e geçmiş olan Milli Görüşçülerin, sonunda vurguyu ekonomiye yapıp “refah” adını seçmesi manidardır. Örneğin Milli Nizam Partisi'nin Kuruluş beyannamesinde şu ifadeler yer almaktadır: Milletimizin fitratındaki yüksek ahlak ve fazilet kuvveden fiile çıkacak, Milli Nizam Partisi'nin muntazam kanallarından dört bir yana dağılılarak bütün yurt sathında, her tarafa **refah**, saadet ve **selamet** götürmeye başlayacaktır (Çakır, 1994: 25).

Refah Partisi'nin Türkiye ile ilgili en temel tespitinde Batı'nın dejenere edici, sorun yaratıcı ve geri bırakıcı yönleriyle sahnede olduğu görülmektedir. Cumhuriyet tarihi, Batı taklitçilerinin halka rağmen halkı Batılılaştırma, yani, milli ve manevi değerlerden, milletin öz medeniyetiyle bağlarının koparılması tarihidir. RP'nin siyasal bir proje ile ortaya çıkmasının en temel nedeni de bu sürecin durdurulmasıdır (Dağı, 1998: 43). Bununla birlikte Refah Partisi çizgisi, taşıdığı İslami hedefini sınırlaması, demokratik mekanizma içinde amaçlarını gerçekleştirmeye çalışması, üyelerinin kişisel hatalarının ötesinde örgütsel olarak yasal sınırları tanıyan bir siyasal örgüt olmasıyla siyasal İslam'ın demokratik versiyonu içinde değerlendirilebilir (Akdoğan, 2000: 38).

1983 milletvekili genel seçimlerine katılmayan RP, askeri rejim koşullarının devam ettiği bir ortamda 25 Mart 1984 yerel seçimlerine katılmış ve Urfa ile Van belediye başkanlıklarını kazanmıştır. Bu RP için başarılı bir sonuç değildi. 12 Eylül yönetiminin darbe öncesi siyasilerin önemli bir bölümüne getirdikleri “on yıl politika yapma yasağı” 1987 yılında referandum ile kaldırılınca eski MSP'liler RP'ye üye olmaya başlamışlar, 11 Ekim 1987'de yapılan RP İkinci Kongresinde ise Erbakan parti genel başkanlığına seçilmiştir. Siyaset yasaklarının kalkmasının ardından ANAP baskın erken genel seçim kararı almış ve büyük önem verdiği 1987

seçimlerinden de umduğu desteği alamayan RP, % 10'luk barajı aşamadığı için milletvekili çıkaramamıştır.

1989 yerel seçimlerinde 9.8 oranında oy alması RP'nin, yapılacak ilk seçimlerde % 10'luk barajı aşacağı fikrini kuvvetlendirmişti. Fakat yine de, parlamentoya girmek garanti altına alınmalı, Milli Görüş mutlaka Meclis'e taşınmalı, Meclis'te temsil edilmenin nimetlerinden yararlanılmalıydı. Bu nedenle, yapılan uzun tartışmalar ve hesaplamaların sonunda barajı aşamayacakları belli olan Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi ile seçim ittifakına gidilmiştir. Üçlü sağ ittifak 20 Ekim 1991 erken genel seçimlerinde % 16.78 oranında oy alarak 63 milletvekilliği kazanmış, bu milletvekillerinden 22'si bir süre sonra RP'den istifa ederek MÇP ve IDP'ye geçmelerinin ardından RP, 40 kişilik bir grupla Mecliste temsil edilmeye başlanmıştır (Duman, 1997: 106).

RP Meclis'te sesini yükseltebilecek çoğunluğa erişince, dindar Türk halkını etkilemek için popülist eylemlere yönelmiştir. İmam hatip ve müftülere nikah kıyma yetkisinin tanınması, İmam hatip okulu mezunlarının harp okullarına alınması, yeni ilahiyat fakülteleri açılması, bazı yerleşim merkezlerinin il veya ilçe yapılması ve Cuma saatlerinin tatil edilmesi gibi bir dizi tartışmalı konularla ülke gündemini oluşturmaya başlamıştır. Refahın bu taleplerine karşı çıkanlar farkında olmadan dindarları da karşılarına almışlardır (Manaz, 2008: 261).

RP için en büyük başarı 1994 yerel seçimlerinde alınmıştır. İstanbul, Ankara başta olmak üzere beş büyükşehirin yanı sıra 28 il merkezi belediyesini kazanmıştır. Sonuçlar ülke siyasi yaşamına bir bomba gibi düşmüş, Erbakan seçim sonuçlarından rahatsız olan çevreleri, özellikle ordu kesimini rahatlatıcı ılımlı demeçler vermiştir (Çavdar, 2004: 328). Bu seçimin doğal sonucu olarak bundan sonra RP'yi en fazla zorlayacak olan kesim, bu partiye sosyo-ekonomik nedenlerle meyleden yoksul ve yoksun kitle olacaktır. Seçim kazanabilmek için bu kitlelere popülist söylemlerle yaklaşan, yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır yaklaşımıyla onlara nakdi ya da aynı yardımda bulunan RP, artık somut projeler geliştirip bunları başarıyla gerçekleştirme durumundadır (Çakır, 1994: 238). Bu süreçte RP'li belediyelerin köklü

çözümler üretme noktasındaki politikaları entelektüel kesimde tartışılmaya devam edecek, fakat hemen sonraki genel seçimlerde seçmen RP'yi birinci parti yapacaktır.

1991 genel seçimleriyle oluşmuş olan parlamentonun yasama dönemi 1996 yılında sona erecek ve genel seçimler yapılacaktır. Ancak, 1994 yılında yaşanan hükümet çalkantıları, normal yasama döneminden önce seçimlerin yapılmasını zorunlu hale getirdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi 26 Ekim 1995 günü yaptığı toplantıda bir erken genel seçim kararı aldı ve 24 Aralık seçim günü olarak belirlendi. Bu hükümet çalkantılarıyla geçen dönemden sonra yapılan 1995 genel seçimleri ilginç sonuçlara sahne oldu. Refah Partisi, ülkede en çok oyu alarak birinci parti olmuş, halk bu defa farklı bir siyasi partiyi siyaset sahnesinde önemli konuma getirmişti (Altan, 2005: 186). Seçim sonuçları aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir (http://belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=12):

Tablo 1. Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları

	S.	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	M.V. Sayısı
■	1	RP	21,38	6.012.450	158
■	2	ANAP	19,65	5.527.288	132
■	3	DYP	19,18	5.396.000	135
■	4	DSP	14,64	4.118.025	76
■	5	CHP	10,71	3.011.076	49
■	6	MHP	8,18	2.301.343	
■	7	HADEP	4,17	1.171.623	
■	8	BAĞ.	0,48	133.895	
■	9	YDH	0,48	133.889	
■	10	MP	0,45	127.630	
■	11	YDP	0,34	95.484	
■	12	İP	0,22	61.428	
■	13	YP	0,13	36.853	

Ömer Laçiner, Türkiye toplumu için farklı bir sosyal yapılanmayı, Batı'ya alternatif bir İslam dünyası içinde yer almayı savunur gözükürken, İslam kardeşliğinden bahseden RP'nin, gerçekte bu bahsedilen temaları kullanarak mevcut sistemin merkezine kabul edilmeyi hedefleyen ve bu hedefe kabul edildiği oranda farklılıklarından arınacak sıradan Türk milliyetçisi bir düzen partisi olduğunu söylemektedir. 24 Aralık seçim sonuçlarıyla RP'nin sistem ve düzen dışı bir parti

olarak addedilip, dışta tutulma döneminin ortadan kalktığını söyleyen Laçiner, RP'nin merkezdeki yerini hazırladığını belirtmektedir (Aktaran Hongur, 2006: 40).

Seçimin ertesi günü yapılan basın açıklamalarında ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, “Bu tabloda bir hükümet çıkarılması görevi tümüyle siyasetçilerin görevidir. Bu zor tablo karşısında sadece bir hükümet kurulması değil, bu sorunların üstesinden gelebilecek uyumlu, iş yapabilecek bir hükümet aranmalıdır” derken, DYP Genel Başkanı ve Başbakan Tansu Çiller, “Hukuk devleti işleyecektir, demokrasinin bütün kurumları ve kuralları işleyecektir. Hukuk ve demokrasi kuralları içinde RP hükümet kurma görevini alabilecektir. Fakat biz, RP ile bir işbirliği, koalisyon ortaklığı içinde olamayız.” diyerek (<http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1995/aralik1995.htm>), adeta birbirlerine çağrıda bulunmuşlardır.

Seçimden ikinci parti çıkmasına rağmen hükümet kurma görevinin Mesut Yılmaz'a verilmesi üzerine kurulan ANAYOL hükümeti kısa süre sonra sona ermiştir. Bunun üzerine hesaplarını RP ile koalisyon modeline göre yapan Çiller, 7 Haziranda hükümeti kurmakla görevlendirilen Erbakan'la 22 Haziranda bir araya gelmiş, yapılan görüşmeler sonunda RP ile dönüşümlü Başbakanlık esasına dayalı hükümet kurulması kararlaştırılmıştır. İki artı iki şeklinde tasarlanan formüle göre iki yıl Erbakan başbakanlık yapacak, sonraki iki yılda ise Çiller başbakanlık görevini yürütecektir. Bakanlık dağılımı tamamlanmış, Erbakan Başbakan, Çiller'de Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olacak şekilde kabine listesi Erbakan tarafından köşke götürülmüştür. Kabinenin onaylanması üzerine Erbakan Demirel'in yanından Başbakan olarak çıkmıştır. 27 yıllık düş gerçek olmuş, Erbakan Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanlık koltuğuna oturmuştur (Akpınar, 2006: 50). Böylece Milli Nizam Partisi ile başlayıp, Milli Selamet ve Refah Partisi ile siyasal yaşama devam eden Milli Görüş düşüncesi de böylece iktidara taşınmıştır.

Toplumun RP'nin siyasal İslamcı ya da köktendinci diye tanımlanan bir çizgiye sahip olduğu yolunda genel bir algılamaya sahip olması ve askerinin Türkiye'deki kendine özgü konumu ve hassasiyetleri nedeniyle, o dönemde böyle bir hükümetin kurulması, oldukça sıkıntılı bir siyasal süreci de beraberinde getirmiştir.

Nitekim hükümetin güvenoyu almasının üzerinden henüz bir ay geçmemişken dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'nın bir resepsiyonda meyve suyu değil de alkollü içki servisi istemesi asker sivil krizinin belki de ilk ciddi somut işareti olmuştur (Özgan, 2008: 63).

1990'lı yıllarda İslamcı parti Refah'ın bu denli güçlü bir çıkış yapmasını sağlayan şey, İslamcılığın iki çizgisinin, yani Kemalist modernleşmeye alternatif öneren çizgi ile modernleşmeyi reddettiği için Kemalizmi de reddeden çizginin aynı siyasal hareket içinde bir araya gelmesi olmuştur. Farklı toplum kesimlerine farklı farklı şeyler vaat eden bu iki çizginin aynı siyasal hareket içinde istikrarsız da olsa bir birlik kurabilmelerini sağlayan şey, ikisinin de Kemalizme karşı oluşlarıdır (Gülalp, 2002: 37).

Refah Partisi çizgisi İslamlaşmayı destekleyen bir görünüm taşımasına ve dini cemaatlerin ulaşamadığı kesimler üzerinde İslamcılığın yaygınlaşmasında etkili olmasına rağmen, ideolojik muhalefetin ehlileştirilmesi ve sisteme entegre edilmesinde önemli fonksiyonlar görmüştür. Partinin kurulduğu yıllardaki devletçi yapısından serbest piyasa ekonomisini savunan daha liberal bir yapıya evrilmesi gibi, sosyal tabanı da demokrasiyi reddeden ve sistemi kökten eleştiren bir tepkisellikten, sistemle uyuşma içinde olan, uzlaşma ve hoşgörüyü arzulayan bir noktaya gelmiştir. İslami hakların demokratik bir hak olarak ortaya konması ve mücadelenin demokratik ve yasal platforma taşınması da partinin önemli etkilerinden birisidir (Akdoğan, 2000: 41).

3.2. REFAH-YOL HÜKÜMETİNİN UYGULAMALARI

Yaklaşık bir yıl boyunca iktidarda kalan Refah-Yol hükümeti, politikalarındaki merkez sağ tutuma ve önceki hükümetlerden farklı bir tutum sergilememesine rağmen, Refah Partisi'nin temsil ettiği İslami gelenek nedeniyle bir gerilim üzerinde yapılanmıştır. DYP Lideri Tansu Çiller'in gensoru önergelerinden RP sayesinde kurtulması, hükümetin nasıl bir işbirliği üzerinde kurulduğu sorularına neden olmuş; RP'nin tabanını tatmin etmeye yönelik yaklaşımı bu gerilimi daha da

tırmandırmıştır. Sonuçta uygulamalarından ve politikalarından çok Refah-Yol Hükümeti'nin “uygulayabilecekleri” göz önünde bulundurulmuş, Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük korkularından biri olan “irtica” içeriği ile toplanan MGK ile hükümetin siyasi etkisi sıfırlanmıştır (Hongur, 2006: 44).

Refah-Yol hükümeti kurulduktan sonra askerlerle ilk teması genelkurmay başkanlığının hükümete iç ve dış tehditler konusunda brifing sunduğu 23 Temmuzda olmuştur. RP'li bakanlar Genelkurmay koridorlarında yanlarından geçen subay ve astsubaylara “Esselamünalyküm” diyerek selam veriyorlar, Genelkurmay'ın içinde bu tür selamlaşmalara alışık olmayan askeri personelin kimisinin ağzından istem dışı da olsa “aleyküm selam” karşılığı çıkıyordu. RP'li Devlet Bakanı Fehim Adak'ın karşılama esnasında Genelkurmay'ın kadın protokol görevlisinin elini sıkmadığı bu ilk karşılaşmada asker, RP'li hükümete karşı duyduğu rahatsızlığı dolaylı yollardan dile getirmiş, Atatürkçü, laik ve demokratik düzenin ortadan kaldırılmasına ilişkin bölücü ve aşırı dinci faaliyetlere ilişkin endişeler vurgulanmış, RP'nin referans almaktan çekinmediği İran rejiminin Türkiye'deki aşırı dinci örgütlenmelere doğrudan destek verdiği ortaya konmuştur (Akpınar, 2006: 67).

Ne varki Necmettin Erbakan, hükümet kurulduktan kısa süre sonra ilk yutdışı gezisini, “Doğu Seferi” diye adlandırılan İran, Pakistan, Singapur, Malezya ve Endonezya'yı kapsayan ülkelere yapmıştır. Tüm bu ülkeler içinde en dikkat çekici olan İran'dır elbette. İran'ı terörist ülke ilan eden, ona ekonomik ve siyasi ambargo uygulamaya başlayan, dünyadan tecrit için de bütün dost ülkelere buna uymalarını isteyen ABD'nin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Nicholas Burns şunları söylemiştir: “Türk Hükümetini, İran'ın tecrit edilmesi gereken bir ülke olduğu konusunda açıkça uyarıydık. İran ile sanki hiçbir şey yokmuş gibi ilişkileri sürdürmek, bize göre uygun bir davranış değildir” (Kocabaş, 1998: 63). Askerin 23 Temmuzdaki brifingde İran'ın aşırı dinci örgütlenmelere verdiği desteği vurgulamasına rağmen Erbakan'ın ilk gezisini bu ülkeye yapmış olması da, Refah-Yol hükümetine karşı olan endişeleri arttırmıştır.

Büyük Türkiye ideali ile yola çıktığını söyleyen Erbakan, İslam dünyasına ilişkin politikalarını hayata geçirmek için Afrika seferine çıkmış, RP'li Devlet

Bakan Abdullah Gül ve DYP'li Devlet Bakanı Namık Kemal Zeybek'in Libya ziyaretlerinin iyi geçmemesi ve Büyükelçi Ateş Balkan'ın Türkiye Başbakanı'nın Libya'yı ziyaretinin uygun olmayacağını bildirmesine rağmen Erbakan, Türk müteahhitlerine yapılmayan ödemeler hakkında görüşeceğini söyleyerek bu ülkeye gitmiştir.

2 Ekimde başlayan Afrika gezisinin daha ilk durağında, Mısır'da, tartışmalara yol açacak olaylar yaşanmıştır. Fakat Erbakan'ın gezisini giderek hükümet krizine dönüştüren olaylar Libya'da yaşanmıştır. 6 Ekimde Kaddafi ile Erbakan bir araya gelmiş, Kaddafi tüm diplomatik kuralların dışına çıkarak ağır sözler sarfetmiştir. Kaddafi Türkiye'ye ilişkin şunları söylemiştir (Kocabaş, 1998: 80): “Ben burada Kürdistan milletinden bahsediyorum. Ortadoğu'daki bu güneşin altında bu millet de yerini almalıdır. İstiklal isteyen milletlere savaş açmak hiçbir bölgede netice vermiyor. Türkiye I. Dünya Savaşından sonra kendi iradesini kaybetmiştir. Türkiye'yi işgal etmişler, üsler kurmuşlar, bunu Irak'a karşı kullanmışlardır. Şimdi Türkiye'nin iradesi hürriyete kavuşuncaya kadar mücadele etmemiz gerekir. Büyük Türkiye'nin eski kurucularını nasıl unuturuz. I.Dünya Savaşından sonraki dönemler bu kurucuları inkar etmiştir.”

Kaddafi'nin bu sözlerine gerek basından gerekse siyasi çevrelerden şiddetli eleştiriler gelmiş, hatta hükümet hakkında gensoru dahi verilmiş, ancak gensoru onaylanmayınca hükümet ayakta kalmayı başarabilmiştir.

1997 yılının ilk skandalı 11 Ocak tarihinde yaşanmıştır. Karşı olanlar tarafından büyük bir yanlış, onaylayacak durumda olduğu düşünülen kesimden bazılarının göre ise olmasaydı daha iyi olurdu şeklinde karşılanan olay, Başbakan Erbakan'ın Başbakanlık konutunda sarıklı, cüppeli tarikat ve cemaat liderlerine verdiği iftar yemeğidir. Televizyona yansıtıldığında görüntüleriyle kulisleri bir anda hareketlendiren bu olaydan sonra Genelkurmay Başkanı Karadayı, 16 Ocak Perşembe günü haftalık görüşmede Cumhurbaşkanı'na, rahatsız olduklarını ve irtica tehdidi dolayısıyla endişeli olduklarını dile getirmiştir.

Ocak ayında, 1970’li yılların başından beri sözü edilen ve ilk girişimi 1977’de Süleyman Demirel Başkanlığındaki Milliyetçi Cephe hükümeti tarafından yapılan Taksim Cami, türban yasağının kaldırılması ve karayolu ile hacca gidiş gibi konularda hükümetin yapmış olduğu çıkışlar, kamuoyunu meşgul eden diğer olaylar olmuştur (Özgan, 2008: 68).

Refah-Yol hükümeti yayınladığı bir tebliğ ile gazeteler tarafından yapılan promosyonlara bazı sınırlamalar getirmiştir. Bu çerçevede, promosyonlar için önceden para yatırılması ve Sanayi Bakanlığı’ndan izin alınması gerekecektir. Bu konuyla ilgili olarak hükümet tarafından hazırlanan bir diğer yasa tasarısı ise medya tarafından “sansür yasası” olarak adlandırılan basın kurumlarının yapılanmasına ilişkin düzenlemeyi içermektedir. Yasa tasarısı, yalan haber yazılmaması, devletin siyasi ve mali itibarının sarsılmaması, halkın telaşa verilmemesi, tezyif olmaması, maksatlı yorum yapılmaması, yetkili makamları etkileyecek yorum yapılmaması, promosyonlarla ilgili düzenlemelere uyulmaması, cezaların bir günlük gazete maliyet bedeline ilaveten o günkü reklam gelirine muadil olması başlıklarından oluşmaktadır.

Bu yasa tasarısı ile bir basın şirketinin ancak bir yayın organı çıkartabileceği hükme bağlanırken, “üretim, yatırım, ihracat, pazarlama ve finansal kurum ve kuruluşlar ile bunların hissedarları bu şirketi kuramaz” koşulu öne sürülmekte, basın şirketlerinde % 10’dan fazla hissesi bulunanların devletten kredi almalarını yasaklamaktadır. Yasa tasarısı büyük protestolara neden olmuştur. 24 Kasım günü CHP İstanbul’da “haberime dokunma” kampanyası düzenlemiş, Avrupa Gazeteciler Birliği ve Dünya Gazeteciler Birliği de yasa tasarısına tepkilerini dile getirirken, 26 Kasım’da gazetelerde 1700 gazetecinin imzasıyla protesto metni yayımlanmıştır.

Refah-Yol iktidarının uygulamaları, zaten bir gerilim üzerine kurulmuş olan hükümetin yarattığı gerilimi azaltmak yerine arttırmıştır. Uygulamalarındaki, toplumla kavgalı ve kutuplaştırıcı siyaset tarzı ile hükümet kendi meşruiyetini zayıflatırken, Cumhuriyet laikliğini yeniden diriltmeye ve siyasal alanı yeniden şekillendirmeye çalışan 28 Şubat sürecinin meşrulaştırılmasında da katkıda bulunmuştur (Hongur, 2006: 44-47).

3.3. POSTMODERN DARBE* ÖNCESİ KREŞENDO

Kreşendo, büyük senfonilerin sonuna doğru, gürlük derecesi birden değil, yavaş yavaş arttırılarak orkestranın coşması anlamına gelmektedir. 1996 yılı sonları ile 1997 yılının Ocak ve Şubat aylarında yaşanan olaylara bakıldığında, Türkiye’de gerginlik üzerine kurulu bir “kreşendo”nun sahnelendiği görülmektedir.

Bu gerginlik kreşendosunun parçalarından en önemlisi Refah-Yol hükümeti zamanında gerçekleşen ve hem hükümeti hem de devleti zor durumda bırakan, 3 Kasım 1996’da “Balıkesir’in Susurluk ilçesinde meydana gelen kaza ile ortaya çıkan, Susurluk Olayı”dır.

Susurlukta meydana gelen kazada, aracı kullanan eski İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ’la birlikte kırmızı interpol bülteniyle katliam sanığı olarak aranan Abdullah Çatlı ve sevgilisi Gonca Us kaza yerinde ölürken, DYP Şanlıurfa milletvekili Sedat Bucak yaralı olarak kurtulmuştur (Yetkin, 2007: Radikal). Kazadan sonra yapılan araştırmada Abdullah Çatlı’nın, sahte isme düzenlenmiş pasaportlarla son iki yıl içinde 122 kez yurt dışına gittiği saptanmıştır. Susurluk olayına ilişkin Başbakanlık Teftiş Kurulu’nun hazırlamış olduğu raporda, dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar hakkında, “Çatlı’ya sahte belgeyle silah ruhsatı verilmesi, Topal cinayeti zanlısı üç polisin serbest bırakılması, Tarık Ümit’in kaçırılması ve uyuşturucu kaçakçısı Yaşar Öz’ün serbest bırakılması”, DYP Şanlıurfa milletvekili Sedat Bucak hakkında, “Abdullah Çatlı’yı sakladığı”, DTP İstanbul milletvekili Necdet Menzir hakkında ise, “Yaşar Öz’ün evinde bulunan silah ve belgeleri savcılığa intikal ettirmediği” gerekçesiyle soruşturma açılması istenmiştir (Sabah, 11.01.1997).

Kaza sonrasında otomobilde bulunanların kimlikleri, meslekleri ve konumları nedeniyle tartışmalar “devlet-mafya-siyaset” üçgeninde yoğunlaşmıştır. Kazadan sonra medya olayın üzerine gitmiş ve devlet, mafya, siyaset üçgenindeki ilişkileri açığa çıkaran belgeler ortaya konulmuştur. Tüm bunlar Türkiye’de devlet

---

* (Çavdar, 2004: 338)

mekanizmasının, siyasal sistemin yapısı ve işleyişine yönelik ciddi soru işaretlerine, tartışmalara ve tepkilere yol açmıştır. Ancak olayın ortaya çıktığı Kasım ayından itibaren hükümet konuya yeterli önemi göstermediği konusunda suçlamalara maruz kalmıştır (Hongur, 1996: 42). Adalet Bakanı Şevket Kazan, susurluk ile ilgili bir soruya verdiği cevapta, “Görüyorsunuz hem hükümet, hem İçişleri hem de Adalet Bakanlıkları faili meçhulleri ortaya çıkarmak için büyük gayret içinde. 1997 yılı çok önemli faili meçhullerin de belirli hale geldiği bir yıl olacak” yanıtını vermiştir (Sabah, 07.01.1997).

Susurluk skandalı sonrası artan “Temiz Toplum” taleplerinin hedefine ulaşamayacağını savunan Anavatan Partisi Kocaeli milletvekili Hayrettin Uzun, “Çünkü o zaman Türkiye hapishaneye döner. Bu kirli işler çok uzun yıllardan beri vardı. Türkiye’de silahlı çetelerden çok sivil çeteler vardır. Şimdi sivil çeteler, silahlı çetelere, “silahı bırakın öyle beraber olalım” diyorlar. Bu pislikler öyle kolay kolay temizlenemez” derken, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, susurluğun da örtbas edilmesine ilişkin kamuoyunda oluşan yoğun tepkiler üzerine “Susurluk ve bunu takip eden olaylar ve benzeri hadiseler, tarafımdan sonuna kadar ve hiçbir şekilde aksatılmaz bir titizlikle takip edilecektir. Kimsenin olayları örtbas etmeye, kanıtları yok etmeye, devleti zan ve itham altında bulundurmaya, vatandaşta rejim inancını sarsmaya, devletin kurumlarını kötülemeye ve çalışamaz hale getirmeye ve halkımızı karamsarlığa sürüklemeye hakkı olamaz” demiştir (Sabah, 01.01.1997).

Tabii hemen belirtmek gerekir ki, bu ortamın oluşmasında ve devam ettirilmesindeki Truva atı, toplumun aynası “medya”dır. Etki alanı ve etkileme gücüne bakıldığında medya, dördüncü kuvvet olmaktan çıkmış, adeta birinci kuvvet olmuştur (Genelkurmay Başk.İ.Hakkı Karadayı,15.04.1997:Sabah). Medyaya, yani toplumun aynasına baktığında M.Ali Birand tepkisini, “Doğrusu bana çok garip geliyor. Susurluk ile ilgili en kritik belgeler durmadan medyaya akıyor. Oysa resmi soruşturma yürütülüyor. Savcılar görev yapıyor. Hayır, yine de en can alıcı incelemeyi medya sürdürüyor... Kısa bir süre öncesine kadar medya çok eleştiri aldı. Ben de eleştirenler arasındaydım. Ancak şimdi alkışlıyorum. Toplumun gözünde

medya birdenbire değişiverdi. Görevini alınının akıyla yerine getiriyor.” şeklinde veriyordu (Birand, 1997: Sabah).

Anlaşılan o ki ayna, her bakana farklı muamele yapıyor, farklı şeyler gösteriyordu. Aynanın karşısında bu kez Mehmet Barlas vardı. Barlas ise tepkisini, “Acaba bugün kimi kışkırtsam? Darbe kışkırtıcılığı yapıp, ekonomik kriz mi pompalasam? Acaba susurluktan girip, Refah-DYP koalisyonundan mı çıksam? Başlarım böyle demokratik siyasete!...Hacca isteyen karayolundan gitmeliymiş. Hacca karadan gitmek “Misak-ı Milli”ye de, cumhuriyetin temel ilkeleri”ne de aykırıdır!... Ah şöyle Ali Kalkancı ile Müslüm Gündüz’n arasında Erbakan’ın durduğu, onların önünde de, Fadime ve Emire Hanımların oturmakta olduğu bir fotoğraf bulup, bunu gazetelere ve televizyon kanallarına versem!...Ya da şöyle bir fotoğraf olsa: Masanın üstünde bir tabanca, bir de Kuran bulunsa, masanın çevresinde, mer Ltfi Topal, Abdullah atlı, Oral elik, Tansu iller ve Mehmet Ağar, ellerini silah ve Kuran’a basarak, yemin ederken görünseler. Bir şeyler yapmam şart... Göstereceğim onlara günlerini!...” (Barlas, 1997: Sabah). Gazeteciliğin iki duayenin aynaya baktıklarında gördükleri oldukça farklı olmuştur.

Madem bir gerilim kreşendosu söz konusudur, o halde bir şeyler yapmak gerekmektedir. Dönemin RP milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan’ın 27 Mart 1994 yerel seçimlerden önce Hollanda’da yapmış olduğu bir konuşmanın bandı Kasım ayı ortalarında ekranlarda yayınlanmıştır. Ceylan konuşmasında, “1974 CHP-MSP iktidarı günlerinde, Başbakan Ecevit’i ikna ile İmam-Hatip Okulları’nı İmam-Hatip Liseleri’ne çevirdiklerini, bu okullara lise statüsü vermekle Türkiye’nin en büyük devrimini yaptıklarından bahsetmiştir. İmam-Hatip Okulu mezunlarının Harp Okullarına girmesi üzerinde durarak, kendisinin ve Tayyip Erdoğan’ın 1979’da Harp Okulu’na girmiş olmaları halinde pilot binbaşı rütbesine ulaşmış olacaklarını, böylesi bir durumda Körfez Krizi sırasında İncirlik’ten kalkıp Müslümanları bombalamayacaklarını söylemiştir.” (Kocabaş, 1998: 102). Böylece 1970’li yıllarda gerçekleşen ve 1994 yerel seçimlerinde dillendirilen bir konu, bu kez de kreşendo havasına katkıda bulunmak üzere cilalanarak yeniden gündeme getirilmiştir.

21 Aralık 1996 tarihli Akşam Gazetesi'nde İhtilal Kuvvetleri başlıklı yazısında Behiç Kılıç: "Çiller'in Rusya gezisine katılan bazı işadamları ile Moskova da sohbet ettik. Önceki hafta Atina'da düzenlenen geziye de katılmışlardı. Bir para babasının liderliğinde bu geziye katılan medya patronlarının bir araya geldikleri ve üç ay içerisinde hükümeti devirme kararı aldıkları anlatılıyor. Aynı gazete de yazar Can Aksin ise, "tam anlamıyla bir provokasyon gazeteciliği yapmaya başladılar. Ne oluyorsa her şeyi hükümete mal ederek, bir yandan koalisyonun iki ortağının arasını açmaya, diğer yandan da Refah, Yüksek Askeri Şura'dan intikamını alıyor şeklinde yayınlarla, Ordu'nun Refah'a ve bazı gelişmelere tahammülsüz olduğunu yayınlamaya çalışıyorlar. Gördüğümüz gibi, bütün yayın politikasını Refah-Yol hükümetini yıkmaya yönelten Tüketici Sermaye, Kartelci Basın ve beceriksiz siyaset üçgeni, üç kuruşluk çıkarları için Türkiye'yi bu ateşin ortasına atacak kadar gözlerini döndürmüş durumdadır" diye yazmaktadır (Aktaran Kocabaş, 1998: 117).

Görevini "alnının akıyla" yapan medya, bu dönemlerde malzeme bulmada hiç zorluk çekmemiştir. Susurluk olaylarına ilişkin tartışmaların zirve yaptığı ve toplumun her kesiminde tartışıldığı bir dönemde Aczmendi Tarikatı'nın Lideri Müslüm Gündüz, bir evde genç bir bayanla, medya eşliğinde, yarı çıplak yakalanmıştır. Aczmendi şeyhi ile yakalandıktan sonra yaptığı açıklamada Fadime Şahin, Kadiri Tarikatına bağlı şeyh Ali Kalkancı'nın tuzağına düştüğünü belirtmesi üzerine ülkedeki tartışmalar bir anda devlet-mafya-siyaset üçgeninden, Gündüz-Kalkancı-Fadime üçgenine kaymıştır. Ekranların aranan yüzü haline gelen Fadime Şahin, konuk olduğu haber bültenlerine rating rekorları kırdırıştır (Sabah, 08.01.1997).

31 Aralık akşamı Ankara'nın RP'li Sincan İlçe Belediye Başkanı'nın düzenlediği "Kudüs Gecesi" o tarihlerdeki en sansasyonel olay olmuştur. İran büyükelçisi Muhammed Rıza Bagheri'nin davetli olarak katıldığı gecede, sahnenin hemen arkasındaki duvara Hamas ve Hizbullah liderlerinin posterleri asılmıştır. Gecenin başlamasından sonra Filistinlilerin İsrail askerlerine karşı başlattıkları "intifada"yı temsil eden oyun sahnelenmiştir. Sahnelenen oyun, Belediye Başkanı Bekir Yıldız'ın başörtüsü ve Başbakanlıkta tarikat liderlerine verilen iftar yemeğine

ilişkin heyecanlı fakat aşırı sözleri ile İran Büyükelçisinin maksadını aşan sözleri ertesini sabah büyük tartışmalara yol açmıştır. TBMM Başkanı Mustafa Kalemlı, “Tertip edenlerde konuşarlarda çizmeyi aştılar. Yargı üzerine düşeni yapar” derken, Karadayı, “İşte gerçek yüzleri. Söyleyecek söz bulamıyorum. Amaçları Türkiye’yi çağdaş dünyanın dışladığı İran yapmak” sözleriyle eleştirmiştir.

Olaylardan sonra hemen Dışışleri Bakanlığına çağrılan İran Büyükelçisi Bagheri’ye “ülkenin içişlerine karışarak rejim karşıtlarını yüreklendirdiğı” gerekçesiyle sert bir nota verilmiştir. 3 Şubatta Genelkurmayda yapılan üst düzey toplantının ardından 4 Şubatta Sincanlılar güne tank sesleriyle uyanmışlardır. Lale mahallesinden 5 tank ve 20 kariyer, ağır ağır Sincan’ın merkezinden geçmişler fakat iki tank ise arızalandığı için olay yerinde kalmıştır. Sincan’dan başlayarak dalga dalga darbe söylentilerine neden olan olayı Genelkurmay tatbikat olarak açıklamış, ancak Genelkurmay İkinci Başkanı Org.Çevik Bir daha sonra “demokrasiye balans ayarı yaptık” demiştir (Akpınar, 2006: 152-162).

IV. BÖLÜM

28 ŞUBAT ASKERİ MÜDAHALESİ VE TÜRK SİYASETİNE ETKİLERİ

4.1. 28 ŞUBAT 1997 TARİHLİ MİLLİ GÜVENLİK KURULU

Refah-Yol hükümeti kurulduktan sonra toplumda ve ülke yönetiminde belirleyici bir etkinliğe sahip olan orduyu rahatsız edecek uygulamalarda bulunmuştur. Başbakan Erbakan'ın iktidara geldikten sonra ilk gezisini Avrupa ve Batının mesafeli yaklaştığı İran'a yapması, ardından çıktığı Afrika gezisinde Libya lideri Kaddafi'nin sarfettiği olumsuz sözler toplumda da tepki uyandırmıştır. Cemaat ve tarikat liderlerine verilen iftar yemeği ve aynı dönemlerde dile getirilen karayolu ile hacca gidiş, taksime camii ve türban yasağının kaldırılması gibi konular orduda, kuşkuyla yaklaşılan Refah'a olan tepkileri arttırmıştır.

Balıkesir'in Susurluk İlçesi'nde meydana gelen kaza ile ortaya çıkan "Susurluk" olayı ile devlet-siyaset-mafya ilişkileri tartışılmaya başlanmıştır. Susurluk tartışmalarının zirvede olduğu günlerde gündemi tamamen değiştirecek bir olay, Aczmendi Tarikatı Lideri Müslüm Gündüz'ün genç bir bayanla yarı çıplak kameralar eşliğinde yakalanması, ekranlarda dönmeye başlamıştır. Fadime Şahin'li haber bültenlerinin rating kırdığı, ülke gündeminin allak bullak olduğu bu dönemde Ankara'nın Sincan ilçesinden gelen bir haber gündemde bomba etkisi yaratmış, tankların Ankara sokaklarından geçmesine neden olmuştur. Toplumun devlete olan güveni sarsılırken, silahlı kuvvetler tepkisini çeşitli şekillerde hükümetle ve toplumla

paylaşmıştır. Aynı günlerde Atina’da bir araya gelen kimi gazetecilerse hükümeti devirmenin planlarını yapmışlardır.

28 Şubat 1997’de Milli Güvenlik Kurulu başta yargı, üniversite ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere ülkenin önde gelen kesimlerinin neredeyse her gün ülke gündemine ilişkin açıklama yaptığı böyle bir ortamda toplanmıştır. Kuvvet komutanları kararlılıklarını vurgulamak için Genelkurmay Başkanı’nın Çankaya Köşkü içerisinde bulunan evinde ön toplantı yapmışlar (Sabah, 01.03.1997) ardından Milli Güvenlik Kurulu toplantı salonuna geçmişlerdir.

Gergin bir havada başlayan toplantıda önce bürokratlar bir takım açıklamalar yaparak ayrılmışlardır. Toplantının bundan sonraki bölümü oldukça gergin bir havada devam etmiştir. Cumhurbaşkanı sözü ilk önce asker kanadına vermiş, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya adeta askerlerin sözcülüğünü yaparak sert ifadelerde bulunmuş, Başbakanlıkta verilen iftar yemeğinden, Sincan’da düzenlenen Kudüs gecesine birçok konuda hükümeti eleştirmiştir. Ardından söz alan Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Hikmet Köksal’da sert bir konuşma yaptıktan sonra ordunun bazı çevreler tarafından “dinsizmiş gibi gösterilmesinden” rahatsızlık duyduklarını dile getirmiştir. Asker kanadından son olarak Genelkurmay Başkanı Org.İsmail Hakkı Karadayı toparlayıcı bir konuşma yapmış, laikliğin demokrasi kadar önemli olduğunu ve dinin siyasete karıştırılmaması gerektiğini söylemiştir.

Askerlerin ardından söz alan Başbakan Erbakan, askerlerin yöneltmiş olduğu iddialara cevap vermek yerine hükümet politikalarını anlatmıştır. Bunun üzerine askerlerden “icraatın içinden dinlemek istemiyoruz” diyerek yapılan itiraz Cumhurbaşkanı tarafından karşılanmış ve Başbakan Erbakan konuşmasına devam etmiştir. Başbakan, askerlerin toplantı öncesinde hazırladıkları ve toplantıda yapılması gerekenler şeklinde ortaya getirdikleri 22 maddelik tedbirler paketinde belirttiklerinin, temel eğitimin kesintisiz sekiz yıla çıkarılması-kuran kurslarının kapatılması-kılık kıyafet yasasının tavizsiz uygulanması, uygulamada zorluklar çıkarabileceğini, kendi siyasal tabanında sıkıntı yaratacağını söylemiştir. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in isteği üzerine sivri ifadeler yeniden ele alınarak tedbirler paketi 18 maddeye indirilmiştir. Jandarma Genel Komutanı

Org.Teoman Koman'ın 18 maddelik tedbirler paketinin de MGK sonuç bildirgesi ile açıklanmasını savunmuş, fakat redaksiyonun tamamlanmaması nedeniyle tedbirler paketinin (Milli Güvenlik Kurulu Kararları) birkaç gün sonra açıklanmasına karar verilmiştir (Akpınar, 2006: 175-186).

Gergin geçen ve dokuz buçuk saat süren toplantının ardından kamuoyuna açıklanan Milli Güvenlik Kurulu Bildirisinde yer alan maddeler şu şekildedir (Yıldız, 2000: 93):

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinden bildirilmiştir:

1. Milli Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 günü, Sayın Cumhurbaşkanı başkanlığında, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Milli Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri'nin iştirakleri ile Çankaya Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde aylık olağan toplantısını yapmıştır.
2. Kurulun bu toplantısında; bölücü terörle mücadelede şimdiye kadar alınan tedbirler ve elde edilen sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmış, mücadelenin devletimizin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne gönülden inanmış, bu inancı sonsuza dek sürdürmeye azimli halkımızın, basınımızın devletin bütün kurum ve kuruluşları ve milli iradenin sembolü olan yüce parlamentonun destekleri ile çok olumlu bir noktaya ulaştığı müşahade edilmiştir. Elde edilen bu sonuçların, bundan sonra halkımızın huzur ve güvenliğine, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yaşamına olumlu olarak yansması için bu konuda alınacak tedbirlerin bir plan dahilinde süratle yürürlüğe konulması gerektiği hususunda görüş birliğine varılmıştır. Alınacak olan bu tedbirlerin güvenlik içinde gerçekleştirilebilmesi bakımından halen dokuz ilde devam etmekte olan olağanüstü hal uygulamasının, 30 Mart 1997 tarihinden itibaren dört ay daha uzatılması uygun bulunmuş ve bu görüşün Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

3. Toplantıda, Kıbrıs sorunu ve Yunanistan'la ilişkilerle ilgili durum değerlendirmesi yapılmış, bu konuda Türkiye'nin KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler uygun bulunarak Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.
4. Toplantıda bilhassa, anayasa ile Atatürk milliyetçiliğine bağlı demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olarak belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı çağdışı bir kisve altında zemin oluşturmaya yönelik rejim aleyhtarları faaliyetler de gözden geçirilmiştir;
  - a. Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığı, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş medeniyet yolunda, demokratik sistem içerisinde ilerlemesini teminat altına alan Anayasa ve Cumhuriyet yasalarının uygulanmasından asla taviz verilmemesi gerektiği,
  - b. Anayasanın tanımladığı, Cumhuriyetin demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerinin sağlıklı bir şekilde düzenlenmesine imkan sağlayacak güvenlik, huzur ve toplumsal barışın önem ve öncelik taşıdığı,
  - c. Cumhuriyet ve rejim aleyhtarları yıkıcı ve bölücü grupların, laik ve anti laik ayrımı ile demokratik ve laik sosyal hukuk devletini güçsüzleştirmeye yeltendikleri,
  - d. Türkiye'de laikliğin sadece rejimin değil, aynı zamanda demokrasinin ve toplum huzurunun da teminatı ve bir yaşam tarzı olduğu,
  - e. Devletin yapısal özünü oluşturan sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri anlayışından vazgeçilmeyeceği, yasalarla belirlenmiş kuralların göz ardı edilerek yapılan çağdışı uygulamaların da hukukun üstünlüğü ilkesiyle bağdaşmayacağı,
  - f. Türkiye'nin 1997 yılı içinde, AB'ye tam üye olacak ülkeler listesine girmeyi öncelikli bir hedef olarak sürdürdüğü böyle bir dönemde resmi ve sivil kurum ve kuruluşların bu sürece katkıda bulunmasının

gerekli olduğu, bu sebeple; demokrasimiz hakkında kuşkulara yol açacak, Türkiye'nin yurtdışındaki imajını ve itibarını zedeleyecek her türlü spekülasyona son vermek gerektiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik, demokratik, insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk devleti olduğu yönündeki temel ilkelerin Anayasamızın ve devletimizin teminatı altında olduğu, rejimin; kendisine ve geleceğine yönelik tartışmaların, içinde bulunduğumuz ortamda Türkiye'ye yarardan çok zarar verdiği,

- g. Açıklanan bu esaslar aksine davranışların, toplumumuzda huzur ve güveni bozarak yeni gerginliklere ve yaptırımlara neden olacağı değerlendirilmiş, bu konularda alınacak ve alınması gereken tedbirler uygun bulunarak bu tedbirlerin Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

Açıklanan esasların aksine davranışların olmasının “*yaptırma*” neden olacağını belirtildiği Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı'ndan sonra hükümetin ve parti liderlerinin basına yansıyan görüşleri şu şekilde olmuştur (Sabah, 02.03.1997): “Başbakan Erbakan, medyayı kasederek “İflas etmişlerdir. İşleri olmadığı için, önce susurlukla uğraştılar iki ay. Ondan sonra Fadime ve Ayşe ile uğraştılar. Bunun ardından gördüğünüz gibi ülkede tedirginlik, huzursuzluk meydana getirmek için yalan temellere inşa edilmiş uydurma haberler yaptılar” diye belirttikten sonra “MGK'da ülkenin huzur ve barışına hepimizin dikkat etmesi hususunda tam bir fikir birliğine vardık” demiştir. Ancak aynı gün Genelkurmay Genel Sekreterliği'nden, “TSK, Atatürk'ün kurduğu laik Cumhuriyet'e ve onun temel ilkelerinin hayata geçirilmesine inananlar ve gönül verenlerle uyum içindedir. Bunların dışında hiçbir kimseyle uyum içinde değildir” şeklinde açıklama yapılmıştır. Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olan DYP Lideri Tansu Çiller ise, ‘Türkiye hem laik hem demokrat kalacaktır. MGK'da irtica görüşüldü. Çok güzel bir diyalog oldu. Hiç kimse, demokrasinin kesintiye uğrayacağı gibi bir beklenti içine girmesin” demiştir.

Anavatan Partisi Lideri Mesut Yılmaz, “ Dikkatimi en fazla yaptırım sözcüğü çekiyor. Bu talihsiz bir kelimedir. Yanlış anlamalara, yorumlara açık bir ortam

yaratıyor. Hükümet anayasa ve yasalara uymadığı takdirde Türkiye önümüzdeki dönemde daha ciddi gelişmelere açık hale gelecektir” derken, Demokratik Sol Parti Lideri Bülent Ecevit, “Laiklik, devletimizin can alıcı niteliğidir ve demokratik, hukuk devleti kuralları içinde korumamız gerekir. Eğer Refah-Yol hükümeti laiklik konusunda gereken duyarlılığı göstermezse, en etkili ve demokratik yaptırım Meclis içinden o duyarlılığı gösterecek bir hükümet çıkarılması olacaktır” demiştir.

CHP Lideri Deniz Baykal, “Bu bildirden sonra, hükümetin Anayasa’nın öngördüğü bir hükümet olarak varlığını sürdürme olanağı kalmamıştır” derken, MHP Lideri Alparslan Türkeş, “Hukukun üstünlüğü prensibi ile demokratik hukuk devletinin güçlenmesini hedef alan tespitlerin Anayasa ile laik, demokratik ve sosyal hukuk devletine saygının Bakanlar Kurulu’na bildirilmesi, yarınlarımız açısından önemlidir” şeklinde değerlendirme yapmıştır.

Bu MGK toplantısı, bu tarihten itibaren Milli Güvenlik Kurulu’nun, hükümet uygulamalarında çok ciddi bir denetim hakkı elde etmesini sağlamıştır. MGK, “istişari organ” statüsünden kurtulup, bir “denetleme ve uygulatma organı” haline gelmiştir. Bu bağlamda, MGK’nın bu toplantısı Türkiye’nin hükümet etme sisteminde yeni bir dönem başlatmıştır (Çekirge, 1997: Sabah)

Fatih Çekirge’nin yukarıda alıntı yaptığımız yazısı (02.03.1997, Sabah), bu dönemde medya ile devlet kurum ve kuruluşları arasındaki ilişkinin hangi boyutlarda olduğunu ve medyanın etkinliğini ortaya koyması bakımından önemlidir. MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu’nun 10. maddesi: “Milli Güvenlik Kurulu kararlarının asılları ve görüşme tutanakları Genel Sekreterlikte saklanır. Tutanaklar ve görüşmeler açıklanamaz ve yayınlanamaz. Kararlar Milli Güvenlik Kurulu’nun vereceği karara göre açıklanabilir veya yayınlanabilir” (<http://mgk.gov.tr/Turkce/kanun.html>). demektedir. Halbuki ilgili yazıda, yapılan MGK toplantısında konuşulanlar neredeyse tüm ayrıntısına varıncaya dek açıklanmış, hatta henüz MGK tarafından açıklanmamış olan “tedbirler paketi” madde madde sayılmıştır. Bu da, “Darbe Öncesi Kreşendo” alt başlıklı bölümde belirttiğimiz, bu dönemde gerginlik ortamının yaratılmasında başlıca “Truva atı”nın medya olduğunu doğrular niteliktedir.

MGK açıklamadan medyada yer alan ve yayınlandıktan sonra Milli Güvenlik Kurulu Kararları diye adlandırılan “tedbirler paketinin” maddeleri şunlardır (Yıldız, 2000: 95):

1. Anayasamızda Cumhuriyetin temel nitelikleri arasında yer alan ve yine Anayasa'nın 4'üncü maddesi ile teminat altına alınan laiklik ilkesi büyük bir titizlik ve hassasiyetle korunmalı, bunun korunması için mevcut yasalar uygulamada yetersiz görülüyorsa yeni düzenlemeler yapılmalıdır.
2. Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okullar, devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Milli Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır.
3. Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, vatan, millet sevgisi, Türk Milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:
  - a. Sekiz yıllık kesintisiz eğitim tüm yurttan uygulamaya konulmalı.
  - b. Temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak devam edebileceği Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
4. Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.
5. Yurdun çeşitli yerlerinde yapılan dini tesisler belli çevrelere mesaj vermek amacıyla gündemde tutularak siyasi istismar konusu yapılmamalı, bu tesislere ihtiyaç varsa, bunlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nca incelenerek mahalli yönetimler ve ilgili makamlar arasında koordine edilerek gerçekleştirilmelidir.

6. Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir.
7. İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askeri Şura kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nden ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK'yı dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayımları kontrol altına alınmalıdır.
8. İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.
9. TSK'ya aşırı dinci kesimden sızmalarını önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında uygulanmalıdır.
10. Bu maddenin tam metnini Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini ilgilendirdiği için yayınlamıyoruz (12 Nisan 1997 tarihli Radikal Gazetesi'nde bu madde şöyle yayımlandı: Ülkemizi çağdışı bir rejimden ve din istismarının sebep olabileceği muhtemel çatışmadan rejim aleyhtarı faaliyet, tutum ve davranışlara mani olunmalı, bu maksatla İran'a karşı komşuluk münasebetlerimizi ve ekonomik ilişkilerimizi bozmayacak, fakat yıkıcı ve zararlı faaliyetlerini önleyecek bir tedbirler paketi hazırlanmalı ve yürürlüğe konulmalıdır).
11. Aşırı dinci kesimin Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetleri yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir.
12. T.C. Anayasası, Siyasi Partiler Yasası, Türk Ceza Yasası, ve bilhassa Belediyeler Yasası'na aykırı olarak sergilenen olayların sorumluları hakkında

gerekli yasal ve idari işlemler kısa zamanda sonuçlandırılmalı ve bu tür olayların tekrarlanmaması için her kademedede kesin önlemler alınmalıdır.

13. Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltcek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.
14. Çeşitli nedenlerle verilen kısa ve uzun namlulu silahlara ait ruhsat işlemleri polis ve jandarma bölgeleri esas alınarak yeniden düzenlenmeli, bu konuda kısıtlamalar getirilmeli, özellikle pompalı tüfeklere olan talep dikkatle değerlendirilmelidir.
15. Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplattırılmamalıdır.
16. Özel üniforma giydirilmiş korumalar ve buna neden olan sorumlular hakkında yasal işlemler ivedilikle sonuçlandırılmalı ve bu tür yasa dışı uygulamaların ulaşabileceği vahim boyutlar dikkate alınarak, yasa ile öngörülmemiş bütün özel korumalar kaldırılmalıdır.
17. Ülke sorunlarının çözümünü millet kavramı yerine ümmet kavramı bazında ele alarak sonuçlandırmayı amaçlayan ve bölücü terör örgütüne de aynı bazda yaklaşarak onları cesaretlendiren girişimler yasal ve idari yollardan önlenmelidir.
18. Büyük kurtarıcı Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklar ve Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkındaki 5816 sayılı kanunun istismar edilmesine fırsat verilmemelidir.

Hükümeti muhtıra yemiş, liderleri birbirine kanlı düşman kesilmiş, öldürülen 16 bin yurttaşının katilini bulamamış; sağlık, eğitim, iş ve aş sorunlarını çözememiş bir memlekette, Türkiye'de (Livaneli, 1997: Milliyet), bu defa "laikliği koruma

görevi”, Dikkat! Dikkat! anonsu yapılmadan, yerine getirilmiştir (Toker, 1997: Milliyet).

4.2. REFAH-YOL HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE SÜRECE İLİŞKİN UYGULAMALAR

28 Şubat 1997 tarihili Milli Güvenlik Kurulu toplantısında ele alınan ve uygulanmak üzere hükümete gönderilen Milli Güvenlik Kurulu Kararları 13 Mart 1997 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu toplantısında ele alınmıştır. Toplantıda Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Tansu Çiller, “Din ve vicdan özgürlüğünü sonuna kadar savunuyoruz. Ancak bunun istismarına karşıyız. Hükümet, MGK kararlarını onaylamak ya da onaylamamak durumunda değildir. Bu kararların gereğinin yerine getirilmesi gereklidir” derken, Başbakan Erbakan, “Rejimi tehdit eden unsurlarla mücadele ederken, devletin yanında olan mütedeyyin vatandaşlar rahatsız edilmemelidir. Kararları sulandırmadan uygulamalıyız. Kararlar kademeli olarak uygulanacaktır. Hükümete düşen görevler konusunda da gerekli kanuni düzenlemeler yapılarak takip edilecektir” demiştir (Sabah, 14.03.1997). Toplantının ardından basın açıklaması yapan hükümet sözcüsü Lütfü Esengün: “Sorumluluk artık Bakanlar Kurulu’ndadır. Bahsedilen kararlarla ilgili olarak ilgili bakanlıklar, kısa, orta ve uzun vadede süratle uygulamaya geçeceklerdir. Bakanlar Kurulu irticayla mücadelede kesin kararlıdır (Milliyet, 14.03.1997) şeklinde açıklama yapmıştır.

28 Şubat müdahalesini yapanların sivil siyaseti yönlendirme konusunda oldukça rahat hareket etmelerine imkan sağlayan yasal dayanak, 9 Ocak 1997 tarihinde hükümet tarafından Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği çıkarılarak sağlanmıştır. Bu yönetmelik idarenin bütünlüğü ilkesine aykırı, hukuk dışı arayışların hukuki zemine oturtulması girişimi olarak değerlendirilebilecek bir tasarruftur. Bu tasarruf, birçoğunun mahiyetine henüz ulaşamayan kurullar, komiteler ve çalışma gruplarının, kriz merkezlerinin benzeri oluşumların da fevkinde, idareyi sürekli vesayet altında tutacak bir işlem olarak gözükmektedir. Artık katı darbeler yerine sürekli vesayet yönetimi başlatılmıştır (Balci, 2000: 184).

Kriz durumlarının zamanında tespiti, işleyişin denetlenmesi, tedbirlerin gecikmeden uygulamaya konulması gereğinden hareketle hükümet 31 Ocak 1997 tarihli gizli bir kararnameye ilişkin Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda “MGK Genel Sekreteri ve görevlendireceği personel 1997 yılı içinde Başbakan adına tetkik gezileri yapmakla görevli kılınmıştır.” Buradan hareketle Türk Silahlı Kuvvetleri, yasaların kendisine vermiş olduğu vazife doğrultusunda giderek artan irtica faaliyetlerini değerlendirmiş ve buna istinaden Batı Çalışma Grubunu kurmuştur (Medya Brifinginden, Sabah,12.06.1997). Bu oluşum, mevcut hükümeti düşürecek bir dizi operasyon yapmıştır. Batı Çalışma Grubu Bilgi İhtiyaçlarını içeren 5 Mayıs 1997 tarihli “Kişiyeye Özel” belge aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir (Yıldız, 2000: 132):

1. Batı Çalışma Grubu faaliyetlerine yönelik olarak, ilgi ile gönderilmesi istenen bilgi ve raporlara ilave olarak, aşağıda belirtilen bilgilerin de derlenmesi ihtiyacı doğmuştur. İl ve ilçelerdeki;
  - a. Tüm dernekler, vakıflar, meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları ve konfederasyonları,
  - b. Yüksek öğrenim kurumları (fakülte, yüksekokul ve enstitüler),
  - c. Yurtlar (Kredi ve Yurtlar Kurumu’na bağlı, kurum kuruluşlara bağlı, özel yurtlar),
  - d. Üst düzey yöneticiler (Vali, Kaymakam, Büyükşehir Belediye Başkanları, Belediye Başkanları) ile diğer mülki makamlarda bulunan görevlilere (Müdür, Daire Başkanları) ait biyografiler, anılan şahısların siyasi görüş/yönleri,
  - e. İl Genel Meclisi ve Belediye Meclis Üyeleri,
  - f. Siyasi parti il ve ilçe teşkilatları yönetim kadroları,
  - g. Yerel tv, radyo, gazete, dergi ve diğer basın-yayın kuruluşları,

2. Anılan bilgilerin derlenmesinde gizliliğe azami dikkat gösterilecek, gerektiğinde bölgedeki diğer askeri makamlar ile işbirliği yapılabilecektir.

Temin olunan bilgiler 12 Mayıs 1997 tarihine kadar Ek'te belirtilen formatlara uygun olarak bilgisayar ortamında hazırlanarak, yazılı ve disketlere kayıtlı olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na "Gizli/Kişiyeye Özel" gizlilik derecesinde gönderilecektir. Bu tarihe kadar temin edilemeyenler, teminini müteakip bekletilmeksizin aynı usullerle gönderilecektir.

Arz/rica ederim.

Deniz Kuvvetleri Komutanı adına/emriyle.

İmza: Aydan Erol, Koramiral Kurmay Başkanı

Belgeden de anlaşılacağı gibi, emir tüm ülkeyi fişlemeyi amaçlayan bir muhtevaya sahiptir.

28 Şubat devlet içindeki tüm memurların fişlendiği, kimi sivil toplum örgütlerinin faaliyet yaptığı yerlerde, bilgi toplamak için fişlemeler yapıldığı bir dönem olmuştur. Toplumun fişlenen ve fişleyenler diye ikiye ayrıldığı, birlik komutanlarının subay ailelerinin muhbirlik yapmalarının vatani bir görev olduğunu emir yoluyla hatırlattıkları dönem olmuştur. Örneğin 19 Şubat 1997 tarihli Kurmay Başkanı K.Albay Mahmut Sancar İmzalı yazı da: "Türkiye Cumhuriyetini ve Silahlı Kuvvetleri iç ve dış tehditlere karşı koruma ve kollama, her Türk vatandaşının olduğu kadar TSK personeli ve onların eş ve çocuklarının en büyük milli görevidir. Bu bakımdan Kara Kuvvetleri'nin tüm personeli ve aileleri birer haber toplama vasıtasıdır. Tüm Kara Kuvvetleri personeli ve ailelerinin elde edeceği her türlü belge, bilgi ve haberi bu konunun üst komutanlık tarafından bilinip bilinmediği yorumunu yapmadan silsileler yoluyla üst komutanlığa ulaştırması ve personelin bu hususta bilgilendirilmesi ilgi ile emredilmiştir" (Bayramoğlu, 2007: Yeni Şafak).

28 Şubat'ın ardından Mart Ayı sonunda yapılan Milli Güvenlik Kurulu Toplantısında 28 Şubat kararları görüşülmemiş, bekle gör politikası izlenmiş (Zaman, 01.04.1997); Nisan ayı sonunda toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda ise,

irtica kararlarının uygulanması konuşulmuş ve yapılan açıklamada, “İrticai faaliyetlere karşı hükümetin çalışma yapması konusunda görüş birliğine varılmıştır” denilmiştir (Zaman, 28.04.1997). Aynı toplantıda özellikle sekiz yıllık kesintisiz eğitim ve kaçak kuran kursları konuları da gündeme gelmiş, nitekim buna yönelik ilk icraat ise Bursa’da 60 kuran kursunun kapatılması olmuştur (Zaman, 01.05.1997:Zaman). “Demirel Çankaya’da olmasaydı, Erbakan hükümeti ya mektup ya da muhtırayla çoktan iş başından uzaklaştırılmıştı” diyen Derya Sazak, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’i kaynak göstererek 28 Şubat kararlarının uygulanmasına yönelik olarak, “Uygulamayan gider, başkası gelir uygular” demektedir (Sazak, 1997: Milliyet). Bu ifadenin, siyaset sahnesinin kızıştığı, hükümeti düşürme planlarının ortalarda dolaştığı bir döneme denk düşmesi ise hayli ilginç olmuştur.

15 Mayıs’ta Genelkurmay Başkanı’nın yaptığı çağrı üzerine 26 Mayıs’ta olağanüstü Yüksek Askeri Şura Toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Başbakan Erbakan’a irtica konusunda brifing verilmiş, İran benzeri bir rejimin özlem ve özentisini yansıtan görüntüler, Fatihteki cüppeliler ve sarıklılar ile bazı kuran kurslarındaki öğretimi yansıtan görüntüler de multivizyon aracılığıyla gösterilmiştir. Başbakan’ın komutan atamalarına karışmamasının istendiği toplantıda, dosyalar hakkında gerekli bilgileri alan Erbakan irtica faaliyetlerine karışanların da aralarında bulunduğu 161 subay ve astsubayın ordudan ihracını onaylamıştır. Hiçbir İmam Hatip Okulu açmamış tek başbakan olduğu halde laik çevrelerce bir yandan rejimi değiştirmeye çalışmakla suçlanan, bir yandan da rejime tam itaat ettiği için aşığılanan (Sabah, 29.05.1997) Başbakan Erbakan ise, “Hükümetin önünde iki seçenek vardı. Birincisi ordunun tavırlarına rest çekip hükümetten ayrılmak, ikincisi de uzlaşmayı ve iknayı denemektir. Biz uzlaşma yolunu seçtik ve sonuçta kazanan ülke oldu, hükümet oldu” demiştir (Zaman, 28.05.1997).

28 Şubat kararlarında “Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye’yi çağdışı bir görünüme yöneltmek için uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır” denmektedir. Kararların

uygulanmasına yönelik olarak İçişleri Bakanlığının valiliklere gönderdiği genelge çerçevesinde işlem başlatılmış, öyleki Bağcılar, Fatih ve Sultanbeyli pilot bölgeler olarak belirlenmiştir (Zaman, 15.05.1997). Üç gün süren sarık ve cüppe operasyonları sonrasında 81 kişi gözaltına alınmış, vatandaşların bir bölümü sarık yerine takke, cüppe yerine de yakasız gömlek giymeye, bir bölümü ise, polisi görünce sarık ve cüppelerini çıkarıp yanlarında taşıdıkları poşete koymaya başlamışlardır (Sabah, 16.05.1997). RP’li Sultanbeyli Belediye Başkanı yerel bir radyoda halka seslenmiş, “sizi orduyla karşı karşıya getirmek istiyorlar” diyerek sarık ve cüppe giymemeleri konusunda halkı uyarmıştır (Milliyet, 14.05.1997).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, Refah Partisi’nin Anayasa’ya göre değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek olan laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği ve giderek ülkemizi bir iç savaş ortamına sürüklediği gerekçesiyle, bu partinin temelli kapatılmasına karar verilmesi için Anayasa Mahkemesi’nde dava açmıştır. Konuya ilişkin yaptığı basın açıklamasında, “Gazete sahiplerinden ricam (sonuçta medya birinci kuvvettir)¹³, iddianamenin gazeteleri ekinde dağıttırılarak, RP’ye oy veren tertemiz vatandaşlarımızın bu partinin iç yüzünü öğrenmelerini sağlamalarıdır” demiştir. Basının bu dönemdeki durumuna ilişkin daha çarpıcı örnek olmasa gerektir.

Bu dönemdeki en önemli uygulamalardan birisi de, Genelkurmay Başkanlığı’nın farklı tarihlerde yargı mensupları, öğretim üyeleri ve basın mensuplarına vermiş olduğu brifinglerdir. Brifinglerde TSK: “Bu gün irticai unsurlar, eylem ve faaliyetleriyle Cumhuriyet rejimini aşındırmış ve halen ulaşılmış olduğu boyutları itibariyle bölücü terör örgütü ile birlikte iç değerlendirmemizde birinci öncelikli tehdit konumuna gelmiştir. TSK, yasaların kendisine vermiş olduğu vazife doğrultusunda giderek artan irticai faaliyetleri değerlendirmiş ve buna istinaden Batı Çalışma Grubunu kurmuştur. Bu mücadelede siyaset yoktur. TSK’yı siyaset dışında tutmak için ne gerekiyorsa yapılmaktadır (Sabah, 12.06.1997). Böylece Türk basını hem “Milli Askeri Strateji Konsepti (MASK)”nin ne olduğunu,

---

¹³ Bknz. sayfa 67

hem de bu konseptin son zamanda değişerek terör yerine irticayı birinci tehdit olarak gördüğünü öğrenmiştir (Çandar, 1997: Sabah).

Enis Berberoğlu brifinge ilişkin Hürriyetteki yazısında, “Kuran kurslarında, imam hatip okullarında verilen siyasi eğitimle milyonlarca köktendinci seçmen yetişiyor” diyerek, sayıları yüz binleri bulan Türk vatandaşını “siyasi İslam’a inanan Cumhuriyet düşmanı” olarak nitelirmektedir. Askerin, elimizdeki silahı gerekirse iç tehdide karşı da kullanırız dediğini anlatan Ertuğrul Özkök ise, “Şimdi şu sorunun cevabını hep birlikte verelim: Türkiye’de iktidar kimin elindedir? Bu hükümeti hiçbir şey yokmuş pişkinliği içinde yürütmek isteyen Erbakan ve Çiller, artık iktidarda olmadıklarının farkındalar mı” (Kıvanç, 1997: Zaman) diyerek gelecekte olacıklara ışık tutma gayretinde olmuştur.

Önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi medya toplumumuzun aynasıdır ve basın mensuplarımıza farklı görüntüler vermektedir. Brifinge ilişkin yazan bu kez Gülay Göktürk idi: “ Düşünün bir, yıllardır her gün “karafatma” diye aşağılanan, “mürteci” diye damgalanan başörtülü kadın; sabah, gazetesini açıp da irticanın baş düşman ilan edildiğini okuduğunda, kendi ülkesinde düşman sayılmasının korkunç acısını yaşamayacak mı?” Bu sözlerin yazıldığı gün aynı gazetede Ali Bayramoğlu: Kim ne derse desin, ülkenin üçte birini vatan haini ilan eden bir zihniyet, karanlık ve çağdışı bir zihniyettir” demektedir (Balcı, 2000: 139).

Meydana gelen olaylar siyasal iktidarın ülke yönetimindeki etkinliğinin giderek azaldığını göstermektedir. Dönemin Erzurum Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Osman Özbek, milletvekilleriyle birlikte hacca giden Necmettin Erbakan’a, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı’na, siyasi literatürde asla yer bulamayacak hakaretamiz sözler söylemiştir. Bayramoğlu’na göre dönem, “bir generalin Başbakan’a hakaretler edebildiği ve bu generalin Silahlı Kuvvetler tarafından desteklendiği, bu generalin görüşlerinin aynı zamanda TSK’nın da görüşü olduğunun açıklandığı bir dönemdir (Özgan, 2008: 92). Daha garip ve vahim olan şey ise, dönemin siyaset erkanının, istisnalar hariç neredeyse tamamının bu konuşmayı normal karşılaması, hatta hak verir durumda olmasıdır.

Siyasetin ülke yönetiminde etkin olduğu, kurumların asli görevleriyle meşgul oldukları dönemlerde yaşanması hayal bile edilemeyecek bunca olayın olmasının asıl sebebi nedir? Öyle anlaşılıyor ki silahlı kuvvetlerin fiilen yapmak istemediğini, silahsız kuvvetler eliyle yapmak; düzeni ve rejimi tehdit eden Refah-Yol hükümetini iktidardan uzaklaştırmaktır. Siyasi arenada bunun ilk sinyalinin 25 Mayıs'ta bakanlıktan istifa eden Yalım Erez ve Yıldırım Aktuna vermişlerdir. Artık çok kurallı bir oyunda herkes kendi durumunu iyileştirmenin yollarını aramaya başlamıştır.

Yalım Erez'in hükümeti düşürmek için başlattığı yeni hükümet formüllerinin olumlu sonuç vermemesi üzerine ANAP, DSP ve CHP imzasıyla hükümet hakkında gensoru önergesi verilmiş, ancak gensoru reddedilmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın Refah Partisi aleyhine dava açması bütün hesapları değiştirmiş, seçim hesapları bu davaya göre yapılmaya başlanmıştır. Hükümet ortakları erken seçim üzerinde anlaşmış, Büyük Birlik Partisiyle ittifaka giderek hükümeti kurabilecek sayıya ulaşabileceklerini açıklamışlardır. 18 Haziran 1997'de Erbakan Başbakanlıktan istifa etmiştir. Genelkurmay Başkanlığı'nın brifinglere devam ettiği bu dönemde hükümet kurma görevi Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Mesut Yılmaz'a verilmiş, böylece Refah-Yol hükümeti sona ermiştir.

Tehlikeye düşen Cumhuriyetin kurtuluşunu Mehmet Barlas Erbakan'a hitaben köşesinde dile getirmiştir: "Öyle, zamdı, sübvansiyondu, bunları Demirel'ler verebilir. Arpalıkları, laik cumhuriyetçiler kullanabilir ancak. Devlet organları arasında mümtaz bir yeri olan ve Demirel'in de, Ecevit'in de büyük katkıları ile milli mefahirimiz arasına yerleşen "kronik-yüksek enflasyon"u , "denk bütçe" diyerek tehdit etmek, cumhuriyeti tehdit etmekle eş anlamlı değil midir?" (Barlas,1997:Sabah).

4.3. ANAP-DSP-DTP ve ECEVİT AZINLIK HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE SÜRECE İLİŞKİN UYGULAMALAR

Necmettin Erbakan'ın başbakanlıktan istifa etmesiyle gözler Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e çevrilmiştir. RP-DYP-BBP aralarında ittifak kurduklarını açıkladıklarından Çiller görevin kendisine verilmesini beklemektedir. Demirel Çiller ve Erbakan'ın tepkilerine rağmen hükümet kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir. Meclis aritmetiği hükümet kurma noktasında hiç de elverişli değildir. Fakat siyaset sahnesi kendi oyunları içerisinde yeniden şekillenmiş, Cumhuriyet Halk Partisinin dışarıdan desteklediği ANAP-DSP-DTP hükümeti bağımsızlardan aldığı destekle ancak güvenoyu alabilmiştir.

Kurulan hükümetin sürece yönelik ilk icraatlarından birisi sekiz yıllık kesintisiz eğitimin kanunlaştırılması olmuştur. Fakat Türk eğitim sisteminde önemli reformlardan biri olan sekiz yıllık kesintisiz eğitim, Türkiye gündemine siyasal partilerin, eğitimcilerin ve sivil toplumun çağrılılarıyla girmemiştir. Cumhuriyetin irtica tehdidi altında bulunduğunu düşünen komutanlar, “durumdan vazife” çıkarmış, bunun sonunda, 28 Şubat tarihli Milli Güvenlik Kurulu toplantısında siyasi kesimlere bir “görev” vermişlerdir. Sekiz yıllık kesintisiz eğitim, işte bu görevin öncelikli gündem maddesi yaptığı bir mesele olmuştur (Barlas, 1997: Sabah). Teknik dille yapılması gereken tartışmalar 28 Şubat rejimi ile bu niteliğini kaybetmiş, “kırmızı kuvvetler”e (irtica) karşı “mavi kuvvetler”in (Cumhuriyetçiler) topyekun mücadelesi şeklinde devam etmiştir (Akyol, 1997: Milliyet).

Seçimlerden beşinci çıkan partinin bayraktarlığında, dördüncü çıkan partinin zorlamasıyla ve Mesut Yılmaz'ın kendi grubuna “Benim de içime sinmedi ama mecburuz” sözleriyle açıkladığı tuhaf bir yöntemle hazırlanan bir tasarinin en bağınaz savunucuları; İslama ilişkin hiçbir ilgisi ve bilgisi bulunmayan, bu milletin büyük bölümünün dini ve kültürü konusunda cahil kişilerden oluşmuştur (Çandar, 1997: Sabah). Uzun tartışmaların ardından kabul edilen ve asker zoruyla çıkarılan¹⁴ bu

¹⁴ ODTÜ Rektörü Prof. Dr. Süha Sevrük, 1997-1998 yılı açılış konuşmasında dile getirmiştir.

yasayla imam hatip liseleri, anadolu liseleri, mesleki ve teknik liseler ile özel okulların orta kısımları kapatılmıştır.

“İrtica ile mücadele” kapsamında gündeme getirilen konulardan birisi de başörtüsü meselesidir. İçerik olarak ayırt edilemediğinden, ideolojik bir bakışla rejim açısından “kendi halinde olan” ve “tehlikeli olan”ı karşılamak üzere “başörtüsü” ve “türban” olarak iki farklı şekilde adlandırılan mesele büyük gerginliklere yol açmıştır. Başörtüsü, değişik vesilelerle varlığı gözlenen, ama daha çok eğitim almamış, her zaman değil, ama çoğunlukla köy ortamlarında kullanılan bir baş örtme biçimi; türban ise, kentsel kökenli olup sınıfsal olarak dikey hareketlilik gösterebilen ve çoğunlukla üniversite kampüslerinde varlığı gözlenen bir baş örtme biçimi olarak algılanmaktadır (Bilici, 1999: 38). 1998 yılı üniversite giriş sınavlarına başvuruda türbansız fotoğraf zorunluluğu uygulanmış, kazanan öğrencilerin kayıt esnasında da türbansız fotoğraf vermeleri istenmiştir (Milliyet, 28.08.1997). Rektör adaylarının seçiminde, adayların türban konusundaki tavırları “ölçü” olarak alınmış (Radikal,17.09.1998), öğrenciler ikna odalarına alınarak başörtülerini çıkarmaya zorlanmışlardır. Oysaki konunun temeline bakıldığında bu zihniyet, ilerencilik yapmak adına, “türban” diyerek yükseköğretime müdahale etmiş, kendi adamlarını istediği yerlere yerleştirerek üniversiteleri kendi isteği doğrultusunda biçimlendirmiştir (Belge, 1998: Radikal). Uygulamalar toplumda büyük tepkilere yol açmış ve ülkenin her yanında protesto mitingleri düzenlemiştir.

Bu dönemde sürece ilişkin olarak ele alınabilecek bir başka olay ise dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 06.12.1997’de Siirt’te yaptığı bir konuşmanın arasında okuduğu bir şiir nedeniyle hapse mahkum edilmesidir. Ziya Gökalp’a ait şiirin “Minareler süngü, kubbeler miğfer, camiler kışlamız, müminler asker.” kısmını okuması nedeniyle Hakkında Türk Ceza Kanunu’nun 312. maddesine göre “din, ırk, sınıf farkı gözeterek halkı kin ve düşmanlıklara tahrik ettiği” gerekçesiyle Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde açılan dava; içinde Suphi Dönmezer, Çetin Özek ve Uğur Alacakaptan gibi hukukçularında bulunduğu altı bilim adamının Erdoğan lehine

bilirkişi raporları vermeleri ve DGM savcısının beraat istemine rağmen 10 ay mahkumiyetle sonuçlanmıştır (Kocabaş, 1999: 192).

Öte yandan Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, karar düzeltme isteminin karara bağlanacağı yer olan Yargıtay 8. Dairesi'ne göndermiş olduğu tebliğnamede; sanığın sözlerinin silahlı eylemi çağrıştırdığını söylemiş, şeriatçıların emellerini ancak kanla ve iç savaş çıkararak gerçekleştirebileceğini vurgulamış ve on aylık hapsi cezasının onaylanmasını talep etmiştir (Milliyet, 05.09.1998). Bilim adamlarının lehteki kararlarına rağmen Yargıtay Başsavcısı'nın tutumu ve Yargıtay 8. Dairesinin vermiş olduğu karar, 28 Şubat sürecinde hukukun siyasallaştığı yorumlarına neden olmuştur. DYP Lideri Tansu Çiller yargı bağımsızlığına ilişkin, "savcılar siyasilere ayak uydurma çabası içindelerse demokrasiyi götürmek mümkün değildir. 21. yüzyıl demokrasisi, kendini yargı bağımsızlığı ve yargının üstünlüğü ile tanımlayan bir anlayıştır. Bireyin haklarının korunması da 21. yüzyıl demokrasisinin en önemli meselesidir" (Zaman, 27.08.1998). diyerek endişesini dile getirmektedir. Tüm safhalardan sonra cezası kesinleşen Erdoğan 24 Mart 1999'da cezaevine girmiştir.

Ayrıca bu dönemde camilerin yapım, yönetim ve denetiminde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın belirleyici olması için yönetmelikler çıkarılırken, kamu kuruluşlarında çalışanlar için kılık-kıyafet genelgesi yayınlanarak yürürlüğe sokuldu. İçişleri ve Maliye Bakanlığı'nın yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı genelgelerle, kurban derilerinin Türk Hava Kurumuna verilmesi istendi. İrticai yayımlarla mücadele için Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) harekete geçirildi. İl ve ilçelerdeki yurt, pansiyon, dersane, ve okulları denetim altına almak için İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir kurul oluşturuldu (Akpınar, 2006: 304).

28 Şubat sürecinin siyaset üzerindeki etkilerinin en belirgin şekilde görüldüğü olay, kuşkusuz Refah Partisi hakkında açılan dava ve bu davanın partinin kapatılmasıyla sonuçlanması olmuştur. Yapılan son seçimden birinci çıkan, hükümet ortağı olarak da ülkenin yönetimine gelen bir siyasi partinin, daha ziyade parti lideri ve mensuplarının konuşmaları delil gösterilerek kapatılması istemiyle dava açılmıştır. Birand'a (1997: Sabah) göre: "Asıl suçları, çabuk büyümeleri ve pastadan pay almaya başlamalarıdır. Hem oyları artmış hem de İslami kapitali

güçlendirmişlerdir. Refah'ı sandıkta yenmek, İslamcı kapitale de daha büyük bir rekabetle karşı çıkmak varken, siyasilerimiz yine kısa ve zahmetsiz yolu seçmişlerdir". Görünen odur ki, Türkiye'de siyasi iktidarı değiştirmenin yolu seçimde değil, askeri, bürokratik, medyatik veya yasal darbeler de aranmaktadır (Barlas, 1997: Sabah).

Türk hukuk tarihinde ilk kez bir basın toplantısı ile açıldığı ilan edilen bu dava aynı zamanda Cumhuriyet tarihinde iktidar partisi aleyhine açılmış ilk dava olma özelliğini de taşımaktadır (Zaman, Milliyet, 22.05.1997). Davayı açan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş davaya ilişkin yaptığı basın açıklamasında "yargıya güvenin" diye başladığı konuşmasının sonunda, "Allah'tan, böyle kutsal bir davaya hizmet edenlere yardımcı olmasını diliyorum" diyerek, hem "kutsal"lıkla nitelendirerek yaptığı işin doğruluğunu, -dolayısıyla da reddedilmemesi gerektiğini- belirtmiş, hem de kapatma sürecine ilişkin düşüncelerini "kutsiyet" atfettiği dileklerle bitirmiştir.

Davaya ilişkin Anayasa Mahkemesinde sözlü savunma veren Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş: "Bir partinin hedefleri, programından ve diğer parti makamlarının amaçlarından, partinin siyasi ideolojisi hakkında söz söylemeye yetkili olarak tanınmış muharrirlerin yazılarından, ileri gelen görevlilerinin sözlerinden, partinin içinde kullanılan eğitim ve propaganda vasıtalarından ve bunlardan başka parti tarafından çıkarılan veya onun nüfuzu altında bulunan gazete ve mecmualarından çıkarılır. Parti organlarının ve taraftarlarının tutumları, maksadın tespiti hususunda netice çıkarmaya imkan verebilir. Başsavcılığımız da, parti kapatma davalarında delillerin bu şekilde ortaya konup değerlendirilmesi gerektiği inancındadır. Demokrasilerde Anayasal ve yasal şartlar oluşmuşsa, iktidar partisinin icabında kapatılması ile yetinilmez ve böyle bir partinin yöneticileri TCK'nın 146. maddesinde müeyyideye bağlanmış (Anayasa'yı ihlal) suçunun sanığı dahi olabilirler" (Sabah, 12.11.1997) diyerek sadece partinin kapatılmasını değil, parti yöneticilerinin idamla yargılanmalarını da talep etmiştir.

Başsavcı'nın ardında RP Lideri Necmettin Erbakan Anayasa Mahkemesi'nde sözlü savunma vermiştir. Erbakan savunmasında şunları söylemiştir: Yüksek

Mahkeme iktidarı değiştirmek isteyenlerce maksatlı olarak kullanılmak istenmektedir. İddialar ceza hukuku temel kurallarına ve Anayasa'ya da aykırı olduğuna göre, kesinlikle hukuka aykırı, hukuk kurallarına aykırı bir davadır. Partinin hükmü şahsiyetiyle laikliğe aykırılık iddiaları arasında sübut bulan hukuki delillerde bulunmamaktadır (Milliyet, 20.11.1997). Başsavcı ve partinin savunmasını alan Anayasa Mahkemesi 16 Ocak 1998' Refah Partisi'nin kapatılmasına karar vermiştir. Partinin kapatılmasına ilişkin gerekçeli karar Anayasa Mahkemesi tarafından açıklandıktan sonra bağımsız kalan eski RP'li milletvekilleri kısa süre önce kurulan Fazilet Partisine katılmışlardır.

Refah Partisi'nin kapatılmasının, temsil ettiği kesimi ve taleplerini ortadan kaldırmadığı 2002 ve 2007 seçim sonuçları ile ortadadır. Böyle bir tahmin edilebilirlik, yakın tarihe bakıldığında uzak bir varsayım olmadığına göre, RP'nin kapatılmasının ardındaki saik ne olmalıdır? RP'nin kapatılması ile ilgili olarak verilen mesaj, bu hareketin toplum içindeki meşruiyetini zedelemek ve bu yolla hareketi zayıflatmaktır. RP'nin çok ciddi olarak geri adım atmasına karşın partinin kapatılması 28 Şubat taraftarları açısından tek çaredir. Zira tersine bir davranış, Refah-Yol Hükümeti'nin kurulmasından bu yana sürdürülen politikalar ile çelişecek, 28 Şubat'ı anlamsızlaştıracaktır (Özgan, 2008: 104).

Refah-Yol Hükümeti'nin sona ermesinden sonra kurulan ANAP-DSP-DTP hükümeti, sekiz yıllık kesintisiz eğitim kanunuyla hızlı başlamış, fakat arkasını getirememiştir. Hükümetin, iktidar partilerinin 276'yı sağlayamamış olmaları nedeniyle dışarıdan destek alması, politika üretmesini ve ülkeye hizmet etmesini engellemiştir. Öte yandan Refah-Yol hükümeti döneminde patlak veren fakat, irtica gibi ülke gündemini daha çok meşgul eden bir konunun varlığı nedeniyle arka planda kalan susurluk olayı yeniden ülke gündemine oturmuştur. Artık ekranlarda çetemaşya-siyaset ilişkileri üzerine kurulu kasetler dönmetedir.

İşadamı korkmaz Yiğit'in Türkbank ihalesine ilişkin açıklamalar yaptığı kaset ekranlarda yayınlanınca hükümet krizi oluşmuştur. Yiğit bu kasette, Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel ve Devlet Bakanı Güneş Taner'le görüştüğünü anlatmış ve şu ifadeleri aktarmıştır: "İhale günü saat 01:00'de Başbakan, Çörtük'ü çağırıldı. Çörtük

sonra bana, ‘Başbakan, ‘Zorlu 505’in üzerine çıkmayacak. Korkmaz 510’a çıksın.’ diyor. 380’den yukarısını Taner ile paylaşmalısın. Başbakan’ın haberi var. Taner’e git” dedi. Başbakan’a gittim. Güneş Bey’le ne yaptın? dedi. Ek peşinat sorunun var dedim. ‘Güneş Bey halledecek’ dedi.” Bu sözlerin yayınlanmasının ardından hükümeti dışarıdan destekleyen CHP Lideri Deniz Baykal, hükümetten desteklerini çektiğini, dolayısıyla derhal istifa etmeleri gerektiğini söylemiştir (Radikal, 11.11.1998).

Gelişmelerin ardından istifa etmeyen Yılmaz ve Taner hakkında üç gensoru önergesi verilmiş, 25 Kasım’da yapılan oylamayla hükümetin düşürülmesi üzerine Mesut Yılmaz Köşk’e çıkararak Başbakanlıktan istifa etmiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı hükümet kurma görevini Bülent Ecevit’e vermiş, Ecevit’in hükümeti kuramayarak görevi iade etmesinin ardından hükümeti kurmak üzere Yalın Erez görevlendirilmiştir. Ancak Yalın Erez’de hükümeti kuramamış ve görevi iade etmiştir. Cumhurbaşkanı’nın, görevi bir kez daha verdiği Ecevit, 18 Nisan 1999’da seçime gitmek üzere azınlık hükümeti kurmuştur.

Kurulan azınlık hükümeti döneminde gerçekleşen en önemli olay terörist başı Abdullah Öcalan’ın yakalanarak Türkiye’ye getirilmesi olmuştur. Türkiye’nin baskısı ile Suriye’den çıkmak zorunda kalan terörist başı, önce Rusya’ya, ardından Yunanistan’a ve en son olarak da İtalya’ya gitmiştir. Türkiye’nin iade isteklerine cevap vermeyen İtalya, Abdullah Öcalan’a ülkeden çıkma imkanı tanımıştır. Türkiye’de uzunca bir süre terörist başının nerde olduğu tartışılmış, 16 Şubat 1999’da Kenya’da yakalanarak Türkiye’ye getirilmiştir. Milli Askeri Strateji Konsepti’nde, irticanın ardından ikinci öncelikli tehdit halinde olan terör konusundaki bu gelişme, 28 Şubat süreciyle doğrudan ilgili olmasa da, yaklaşık iki ay sonra yapılan seçimleri önemli ölçüde etkilemiştir.

4.4. 28 ŞUBAT SÜRECİNDE 18 NİSAN 1999 SEÇİMLERİ VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER

Siyasal bunalım ve meşruiyet krizlerini gidermenin en geçerli ve etkili yolu olarak seçimlere başvurulmaktadır. Bu başvuruda halkın hakemliği bütün yöneten kadrolar hakkında hüküm verebilme yetki ve imkanına sahiptir. Seçimler o yüzden halkın yönetme duygusunun pekiştiği, siyasilerin de kendilerini sorumlu hissettikleri bir hesaplaşma anıdır (Aktay, 1999: 15). CHP'nin dışarıdan desteklediği ANAP-DSP-DTP hükümeti, çete-mafya-siyaset ilişkilerinin gündeme geldiği dönemde gensoru ile düşürülmüş ve ardından yapılan çalışmalara rağmen hükümet kurulamamıştır. Yoğun çabalar sonucu seçime gitmek üzere azınlık hükümetinin kurulmasına yönelik destek sağlanmış, 18 Nisan 1999'da yerel ve genel seçimlerin birlikte yapılmasına karar verilmiştir.

28 Şubat sürecinin ürettiği koşulların bir parçası olarak gerçekleşen 18 Nisan seçimlerinin, Refah Partisinin kapatılmasından kısa süre önce kurulan ve kapatılan RP'li milletvekillerinin de katılımıyla Meclisin en büyük partisi haline gelen Fazilet Partisi açısından önem taşıyan çok yönü vardı: Tasfiye edilen bir partinin mirasçısı olmak, yeni olmak, tezini belirleyememek ve her an yeni yasaklarla karşılaşmak. Bu nedenle FP, mirasçısı olduğu RP'ye göre düzen muhalifliği kimliğinden kaçınmaya özen göstermiştir. RP 1995 seçimlerinde düzeni eleştiren, muhalif bir tavır geliştiren, adil gelir dağılımından ve dışlanmışların haklarından bahseden, holdingleri eleştiren, dinsel özgürlükleri savunan bir üslup kullanırken; mirasçısı FP 1999 seçimlerinde siyasal dil olarak demokrasi, insan hakları, laiklik ve hukuk devletini kullanmıştır. Bu siyasal dille daha çok üst politik güçlere mesaj vermek istemektedir (Yıldırım, 1999: 50).

Meşruiyet arayışı içinde olan Fazilet Partisi'nin seçim kampanyasını "28 Şubat mağduru" olma üzerine oturttuğunu, bununsa hiç de akılcı bir strateji olmadığını söyleyen Çakır bunun nedenini: "Birincisi; Türk halkı, FP'lilerin iddia ettiği gibi 'mazlumları seviyor' olabilir, ama aynı halk bizim gözlemlerimize göre mazluma değil, zalime itibar eder. Buna bağlı olarak mağduriyet edebiyatı, 'Bunlar

seçilse bile iktidar vermezler' yolundaki giderek güçlenen kanıyı pekiştirmekten başka bir işe yaramaz. Sonuncusu ve belki en önemli olanı, 'size zulmederlerken siz ne yaptınız' sorusuna FP'lilerin verecek bir cevabının bulunmamasıdır" şeklinde açıklamaktadır (Çakır, 1999: 25).

Aday adaylarının belirlendiği ve seçim listelerinin oluşturulmaya başlandığı günlerde herkes milletvekili olmak, belediye başkanı olmak, il genel ve belediye meclis üyesi olmak istemiş, bunca yıldır bu partiye hizmet ediyorum diyerek yola çıkanlar umduklarını bulamayınca bir küskünler ordusu oluşmuştur. Tam da bu dönemlerde, seçim arifesinde, Fazilet Partisi'nin yaşadığı bir başka sorun da parti içindeki bölünmeler olmuştur. Erbakan'ın siyasi yasağına ilişkin seçim öncesinde nasıl bir politika izleneceği, parti içinde polemik konusu olmuş, bir kısım FP'li Erbakan'ın siyasi yasağının kaldırılması ve hükümetin düşürülerek seçimlerin iptali yönünde harekete geçilmesini istemiştir. Ancak hükümetin düşme ihtimali ortadan kalkınca FP gecikmeli de olsa seçim çalışmalarına başlamıştır.

18 Nisan 1999 'da yapılan erken genel seçimde partilerin almış oldukları oy oranları ve kazandıkları milletvekili sayıları aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir (Demirel, 1999: 76):

<u>Parti</u>	<u>Oy Oranı</u>	<u>Milletvekili Sayısı</u>
DSP	% 22,2	136
MHP	% 18,0	129
FP	% 15,4	111
ANAP	% 13,2	86
DYP	% 12,0	85

Elazığ, Malatya ve Tunceli'den birer bağımsız adayın kazandığı seçimde CHP dahil 15 parti % 10'luk genel ülke barajını aşamamışlardır.

Burada en dikkat çekici olan şey Fazilet Partisinin oylarındaki düşüştür. Çünkü bu parti bir düşüncenin devamıdır ve bu düşünce doğrultusunda kurulan partilerin oyları sürekli artmıştır. FP'nin oylarındaki bu düşüşün en önemli nedeni,

partinin diğerlerinden farklı olmadığını ortaya çıkmış olmasıdır. RP Lideri Necmettin Erbakan iktidar olmadan önce sürekli bir biçimde RP'nin diğer partilerden farklı olduğunu altını çizmiştir. Bunun yanı sıra RP'nin denenmemiş olması da ona efsanevi bir özellik katmıştır (Çakır, 1999: 26). RP'nin iktidar olduktan sonra yolsuzluklarla itham edilen ortağı Çiller'i aklamaları, İran ve Libya gezileri ve özellikle Kaddafi'ye beklenen cevabı verememiş olması, ve nihayet 28 Şubat sürecinde ortaya koymuş olduğu ezik politika RP'nin de diğerlerinden farklı olmadığını ortaya koymuş, bunun sonucu olarak da devamı niteliğindeki FP yapılan seçimlerden yenilgiyle çıkmıştır.

Seçimlerin ardından siyaset sahnesinde başlayan hükümet kurma oyunlarında da ilginç görüntüler sergilenmiştir. Hepsisi de 28 Şubat'la kendilerine biçilen rollerden gayri memnun, ama kendilerini o rollere savuran sahne gerisindeki güce bu memnuniyetsizliklerini sadece hissettirebilen, onun kaş göz işaretiyle – gereğinde Demirel'in aracılığıyla - bildirdiklerini gönülsüzce yapan, yapar gibi gözüken bütün partiler, hepimizin bildiği bu sahne sırrını ifşa etmemek için o bildik kabak tadındaki “hükümet pazarlıkları” oyununu oynamış gibi yapmışlardır. Sahne gerisinden “FP'ye rol yok, o dekor gibi duracak” komutu geldiğinden, seyirciler o komutu duymamış, öyle bir komut yokmuş gibi oynamanın arızalı diliyle konuşmuşlardır. FP'de dahil buna. Şüphesiz o bunu, komutun sahibine ikide bir temennalar sunarak yapmıştır. Böyle yaparak, bu denli saygılı bir bendeye yasak konulmuş olamaz, olmamalı diyen bir kuşkunun çoğalmasını beklemiştir. Bu yüzden de aritmetik olarak mümkünken FP'li bir koalisyonu değil, “en geniş tabanlı bir hükümet” söylemini kullanmıştır (Laçiner, 1999: 4). Nihayet siyaset sahnesinde komutlarla sürdürülen hükümet kurma pazarlıklarından sonra DSP-MHP-ANAP koalisyonundan oluşan hükümet kurulmuştur.

TBMM'nin 21. dönem açılışına 18 Nisan seçimlerinde Fazilet Partisi'nden milletvekili seçilen Merve Kavakçı'nın başörtüsü ile gelmesi büyük tartışmalara yol açmıştır. Meclise, % 42'sinin devletin dindarlara baskı yaptığını düşünen, % 75'ininse üniversitede başörtüsü yasağının kaldırılmasını isteyen halkın (Çarkoğlu-Toprak,2000) vekili olarak gelen ve oturum öncesinde partisinin milletvekillerine

protesto¹⁵ talimatı veren Başbakan Bülent Ecevit, kuvvet komutanlarının tam kadro katıldığı ve milletvekili yeminleri esnasında notlar aldığı Meclis'te kürsüye çıkarak milletvekillerine: “Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma ‘haddini’ bildiriniz” diye hitap etmiştir (Radikal, 03.05.1999). Protestoların sürmesi üzerine birleşime ara verilmiş, Merve Kavakçı da verilen bu arada salondan ayrılmıştır. Seçim öncesinde başörtülü olarak seçim propagandalarına katılan ve MHP'den milletvekili seçilen Nesrin Ünal Meclis'e başörtüsünü açarak gelmiş, başka bir takım faktörlerin yanı sıra, MHP bu davranışın faturasını sonraki seçimde % 10 barajının altında kalarak ödemiştir.

Bir kez daha görülmüştür ki, bedeni, kendi çağdaşlaşma anlayışına göre düzenlemeye çalışan resmi iktidar, bütün erkek bedenlerini tek bir erkek beden; bütün kadın bedenleri de tek bir kadın bedeni olarak düşlemiş, düşlenen tekil kadın bedeninin kıyafetlerini taşımayan kadınlar suçlu olarak algılanmıştır. Merve Kavakçı'da üzerinde taşıdığı türbanla, kültürel Kemalizmin simgesel düzeninin dışına çıkmıştır. Bu nedenle, simgesel düzenin tekil anlayışını tehdit ederek çoğul simgelere davetiye çıkarmıştır. Bu da egemen simge düzenlerini derin kaygılara sokmuştur (Yıldırım: 1999: 50). Öyleki bu olay, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana süregelen “rejim karşıtı” olayların yansıması olarak görülmüştür. Hukukun rejimi, “rejiminse hukuku” koruyacağı söylenerek bu olayın, Fazilet Partisini de, Refah Partisi gibi Anayasa Mahkemesine götürecek kadar önemli sonuçlar doğuracağı belirtilmiştir (Bila, 1999: Milliyet). Muhakkaktır ki, medyanın birinci kuvvet olduğu bir dönemde bu “belirtmeler”, birileri tarafından vazife olarak algılanacaktır.

Merve Kavakçı¹⁶ olayı henüz gündemde iken Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş 7 Mayıs 1999 tarihinde Anayasa Mahkemesine başvurmuş ve Fazilet Partisinin kapatılmasını istemiştir. “Laiklik karşıtı eylemlerin odağı” haline

---

¹⁵ DSP Lideri Bülent Ecevit, Merve Kavakçı'nın oturuma türbanıyla katılacağı kararını öğrenince grubunu toplayarak, protesto talimatı vermiştir. DSP Grubu da Kavakçı'nın Genel Kurul Salonu'na türbanıyla gelmesi durumunda sıra kapaklarına vurma, çıkmadığı takdirde de salonu terk etme ve Kavakçı çıkıncaya kadar girmeme kararı almışlardır (Sabah, 03.05.1999).

¹⁶ Merve Kavakçı, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. Kararnamede: “Merve Sefa Kavakçı'nın 403 sayılı Kanun'un 25. maddesi gereğince Türk Vatandaşlığının kaybettirilmesi 13.05.1999 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.” (Sabah,16.05.1999).

geldiği ve “kapatılan RP’nin devamı” olduğu gerekçesiyle dava açan Savaş iddianamede: “ Fazilet Partisi Genel Başkanı dahil, tüm yöneticiler, milletvekilleri ve belediye başkanları, *adeta kandan başka bir şeyle beslenemeyen vampirler gibi*, vatandaşlarımızın bir kısmının dinsel inançlarını en kolay bu yoldan sömürüp, laik devlet düzenimizle çatışmaya sokabileceklerinin bilincinde olarak ve Anayasa Mahkememizin anılan kararını hiçe sayarak, meydan meydan, köy köy dolaşıp, tüm televizyonlardaki açık oturum ve söyleşilere katılarak “kamu kurumlarında ve üniversitelerde başörtüsü ile çalışma ve öğrenim görmenin vazgeçilmez bir insan hakkı olduğunu, yasaklar getiren mevzuat ve bunları uygulayan kamu görevlilerinin laikliğe aykırı davranışta bulunarak suç işlediklerini” iddia ederek, halkımızın bir bölümünü Devletimize karşı kışkırtmayı alışkanlık haline getirmişlerdir” demektedir (Yıldız, 2000: 318). Davanın “laiklik karşıtı eylemlerin odağı haline gelmek” iddiasıyla açılmış olması ile iddianamede odak haline gelenlerin suçlarının “mevzuatı ve onu uygulayanların laikliğe aykırı davranışta bulunarak suç işlediklerini iddia etmek” olması, davanın üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir noktadır.

Huzur ve güvenin son kapısı olan hukukun, bir terör silahı gibi kullanılmasına, toplumun bir kesimi üzerinde bir “hukuk terörü” estirilmesine yine hukuksal tepki gösterilmelidir. Demokratik hukuk devletlerinde savcılar, iddianamelerini suç delili yerine “vampirler” “habis tümörler” gibi ağır hakaretlerle dolduramazlar. Çünkü o hakaretlerin her biri için tek tek mahkeme önünde hesap vermekten korkarlar. Çünkü o ülkelerde sanıkların da hakları vardır ve sanık hakları da yargının güvencesi altındadır. Demokratik hukuk devletlerinde böyle iddianamelere rastlayamazsınız. Hukuk bilinci, hukuk kültürü, hukuk nosyonu olan toplumlarda savcılar böyle iddianamelerle ortaya çıkmazlar (Göktürk, 1999: Sabah).

Fazilet Partisi milletvekili Bülent Arınç: “Demek ki, bizim bu ülkede yaşamamızı, bu ülkede millete hizmet etmemizi arzu etmeyen bazı güçler var. Eğer düşüncelerimizle, fikirlerimizle siyaset yapmamıza engel olacaklarsa, hiç heveslenmesinler. Bizi yakmakla, yıkmakla, kesmekle, asmakla bitiremezler. Biz milletin kendisiyiz” diyerek davaya tepkisini göstermiştir (Milliyet, 08.05.1999). 17 Aralık 1997’de kurulan Fazilet Partisinin siyasi hayatı, hakkında açılan kapatma dava

sonucunda Anayasa Mahkemesi'nin 22 Haziran 2001'de kapatma kararı vermesiyle son bulmuştur.

Bir partiyi kapatarak, o partinin sahip olduğu ideolojiyi, siyasi varlık nedenini ve uzun vadede desteğini ortadan kaldırmak hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Fazilet Partisinin 18 Nisan seçimlerinden yenilgiyle çıkması ve hakkında kapatma davasının açılmasından sonra Parti içinde görüş ayrılıkları başlamış, yenilikçiler ve gelenekçiler şeklinde iki ayrı grup oluşmuştur. Yenilikçiler, partinin radikal ve sistem karşıtı yönlerinin törpülenerek yumuşatılmasını, muhafazakar ama toplumun her kesimine hitap edebilecek bir yapıya büründürülmesini isterken; gelenekçi kesim ise, partinin temel politikalarından uzaklaşıldığını, dolayısıyla asli kimliğine kavuşturulması gerektiğini savunmuşlardır. Anayasa Mahkemesinin Fazilet Partisi hakkında kapatma kararı vermesinin ardından gelenekçiler 20 Temmuz 2001'de Saadet Partisi'ni, yenilikçiler ise 14 Ağustos 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuşlardır.

4.5. 28 ŞUBAT SÜRECİNİN GÖTÜRDÜĞÜ NOKTA: 3 KASIM SEÇİMLERİ VE AK PARTİ İKTİDARI

18 Nisan seçimlerinden sonra DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti siyasetin kendine has oyunları içinde yaklaşık bir buçuk aylık bir süreden sonra kurulabilmiştir. Hükümetin kurulmasından kısa sonra meydana gelen 1999 depreminin getirdiği yük, hükümeti yıpratın bir faktör olmuştur. 18 Nisan seçimlerinde iktidarda olması dolayısıyla DSP'nin, kullandığı milliyetçi söylem nedeniyle de MHP'nin seçim pastasından oldukça büyük paylar almalarını sağlayan terörist başının yargılanma süreci de hükümeti yıpratın bir başka unsur olmuştur. Önce Kasım 2000'de, ardından Şubat 2001'de patlak veren ekonomik krizler, hükümetin kamuoyu desteğini iyice aşındırınış ve Türkiye ekonomik krizin tetiklediği bir siyasal kriz ortamına sürüklenmiştir.

Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Cumhurbaşkanı'nın kamu bankalarındaki yolsuzlukların üzerine yeterince gidilmediği yönündeki uyarısı

karşısında Cumhurbaşkanı ile Başbakan Yardımcısı arasında yaşanan “anayasa fırlatma olayı” ve sonrasındaki büyük ekonomik dalgalanma neticesinde Türkiye’deki kriz, “ekonomik kriz” boyutlarını aşmış, bir “rejim krizi”ne dönüşmüştür. Türkiye tarihinin en büyük krizine neden olan hükümet, Dünya Bankası Başkan Yardımcısı Kemal Derviş’i ekonomiden sorumlu devlet başkanlığına getirerek sorunu çözmeye çalışmıştır. Sonuç olarak siyasal iktidar, sarsılan meşruiyetini ‘siyaset dışı’ bir aktör/unsurla tahkim etme yoluna gitmiştir. Kemal Derviş üçlü koalisyonun dördüncü bileşeni/ortağı olarak hükümeti ameliyat masasından nekahet dönemine taşımıştır. Ekonominin, Derviş’le beraber istikrara doğru yol aldığı kanaati, Ecevit’in sağlık sorunlarının kronik hale gelmesi sonucu “ülkenin başbakansız olduğu” algısıyla tersine dönmüştür. Derviş-Cem-Özkan önderliğindeki “yeni oluşum” girişimini Bahçeli’nin, MHP’siz bir hükümet projesinin uzantısı olarak görmesinin ardından 3 Kasım’da seçim kararı alınmıştır (Önder, 2007: 74).

Kuruluşunun hemen ardından 22 Ağustos’ta Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu Anayasa Mahkemesine başvurarak TCK’nın 312’nci maddesinden hüküm giyen AK Parti Genel Başkanı Tayyip Erdoğan’ın kurucu üye olamayacağını, Erdoğan’ın genel başkanlık görev ve yetkilerini kullanmasının tedbiren önlenmesini ve Erdoğan ile altı kurucunun kurucu üyelikten çıkarılmaları için partiye ihtar verilmesini istemiştir (Sabah, 22.08.2001). Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi 9 Ocak 2002’de Erdoğan’ın genel başkanlık görev ve yetkilerini kullanmasının tedbiren önlenmesini ve altı kurucunun kurucu üyelikten çıkarılmalarını oy birliği ile reddederken, Erdoğan’ın kurucu üyelikten çıkarılması için AK Partiye ihtar vermiştir (Hürriyet, 09.01.2002). Başsavcı Kanadoğlu, 22.10.2002’de, Anayasa Mahkemesinin 9 Ocak 2002 tarihli ihtar kararının yasaya uygun ve ihtarda belirtildiği biçimde yerine getirilmediği gerekçesiyle, AK Parti’nin kapatılması ve genel başkanlık görev ve yetkilerinin Erdoğan tarafından kullanılmasının tedbiren önlenmesi talebi ile Anayasa Mahkemesi’ne dava açmıştır (Hürriyet, 23.10.2002). Anayasa Mahkemesi 01.11.2002’de açılan davayı görüşerek AK Parti’ye savunma hazırlaması için 15 gün

süre vermiştir (Milliyet, 01.11.2002). Böylece Adalet ve Kalkınma Partisi 3 Kasım seçimlerine hakkında açılan kapatma davasının¹⁷ gölgesinde girmiştir.

3 Kasım 2002’de yapılan seçimlerde AK Parti ezici bir üstünlük sağlayarak tek başına iktidar olmuştur. Siyasetçilerin çıkar hesaplarından sıyrılamamaları sebebiyle gerçekleştirilemeyen reformu Türk toplumu sükunetle başarmış, Devlet Bahçeli’nin kampanya sırasında sıkça tekrarladığı “Osmanlı Tokadı” atma tavsiyesini kemal-i ciddiyetle yerine getiren seçmen, yaşanan ortamın sorumlusu saydığı bütün partileri parlamentonun dışına savurmuştur (Gürgür, 2002: 2). Seçim sonuçları aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir (http://belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=14):

Tablo 2. Oyların Partilere Göre Dağılımı ve Milletvekili Sayıları:

	S.	Parti Adı	Oy Oranı	Toplam Oy	M.V. Sayısı
■	1	AKP	34,43	10.848.704	365
■	2	CHP	19,41	6.114.843	177
■	3	DYP	9,54	3.004.949	
■	4	MHP	8,35	2.629.808	
■	5	GP	7,25	2.284.644	
■	6	DEHAP	6,14	1.933.680	
■	7	ANAP	5,11	1.610.207	
■	8	SP	2,49	784.087	
■	9	DSP	1,22	383.609	
■	10	YTP	1,15	363.671	
■	11	BBP	1,02	321.486	
■	12	BAĞ.	0,96	302.801	8
■	13	YP	0,93	294.517	
■	14	İP	0,51	160.227	
■	15	BTP	0,48	150.154	
■	16	ÖDP	0,34	105.862	
■	17	LDP	0,28	89.177	
■	18	MP	0,22	68.077	
■	19	TKP	0,19	59.515	

¹⁷ AK Parti hakkında açılan kapatma davası Anayasa Mahkemesi tarafından 09.07.2009 tarihinde görüşülmüştür. Yüce Mahkeme, davanın dayanağı yasa hükmünün iptal edildiğini belirterek davanın düşmesine karar vermiştir (Zaman,10.07.2009).

AK Parti, ana gövdesi itibariyle Milli Nizam, Selamet, Refah ve Fazilet Partileri marifetiyle siyasal alanda temsil edilen bir temel çizginin devamında ortaya çıkmıştır. Fazilet Partisinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına müteakip oluşan ara süreç, AK Parti'nin, geldiği siyasi çizgiyle en azından duygusal bağlarını çok fazla ilga etmeksizin kurulabilmesinin zeminini hazırlamıştır. Gazetecilerin yaptığı adlandırma ile Fazilet Partisi içinde yaşanan gelenekçi-yenilikçi ayrışması böylece artık farklı siyasi çatılar altında varlıklarını sürdürmüşlerdir (Bostancı, 2002: 13).

Seçim sonuçlarına dair genel okuma, 28 Şubat süreciyle birlikte siyasetin içine düştüğü temsil ve yönetim krizini, toplumun açık bir müdahale ile çözdüğü istikametindeydi. Hükümeti oluşturan partilerin tamamının ciddi oy kayıplarıyla Meclis dışında kalması, AK Parti'nin kuruluşunun üzerinden henüz bir yıl geçmeden tek başına iktidarı elde etmesi, sadece belli siyasal aktörlerin tasfiye edilmesinin ötesinde, yerleşik siyasal pozisyonların alt-üst olduğunun ve bu bağlamda siyasal yelpazenin yeniden şekilleneceğinin göstergesi olmuştur. Seçim sonrası tabloya ilişkin bir başka analiz de, Türkiye'nin artık "iki partili" bir siyasal yapı ile yoluna devam edecek olmasıdır (Önder, 2007: 75).

AK Parti iktidarıyla birlikte ülkede yaşanan güvensizlik, yerini zamanla güven duygusuna bırakmış, birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Yıllardır uygulanan kısır, tek yönlü ve çözümden ziyade gerginlik yaratma üzerine kurulu dış politikada meydana gelen gelişmeler, Kıbrıs sorununa ilişkin atılan adımlar, Avrupa Birliğine girme yolunda ortaya konan performans sonucu Türkiye'nin aday ülke statüsünü elde etmesi yaşanan önemli gelişmeler olmuştur. AK Parti iktidara geldiğinde 2001 krizinden kalan ağır bir tabloyla karşılaşmış, uygulanan ekonomik politikalar ve sağlanan dış destek ülke ekonomisini istikrar ve gelişme noktasına taşımıştır.

Bu istikrar ortamını hızlı bir şekilde krize dönüştüren olaylar dizisi, Cumhurbaşkanlığı seçimi etrafında gelişmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin tartışmalar, seçimden yaklaşık bir yıl önce başlamış olsa da genel kanaat, AK Parti'nin Meclis'teki çoğunluğu ile Cumhurbaşkanını kendi içinden çıkaracak güce sahip olduğu yönünde olmuştur. Seçim yaklaştıkça iktidar ile muhalefet arasındaki

rekabet Cumhurbaşkanlığında düğümlenmiş, AK Parti'nin Cumhurbaşkanı adayını adaylık müracaatının son gününe kadar açıklamamasının siyaseten doğru ve meşru bir strateji olup olmadığı çokça tartışılmıştır. Neticede Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün adaylığının açıklanması, medyada ve iş dünyasında olumlu karşılanarak istikrarın devamını sağlayacak bir gelişme olarak algılanmıştır. Emekli Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu'nun başlattığı 367 tartışması, Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turuna damgasını vurmuş, mesele muhalefet tarafından Anayasa Mahkemesine taşınmışken, aynı günün gecesi Genelkurmay Başkanlığı'nın resmi internet sitesinde yayınlanan bildiri krizi patlatan adım olmuştur (Önder, 2007: 75).

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 16 Mayıs'ta görev süresinin dolacak olması nedeniyle başlayan süreçte 10 günlük adaylık süresinin bitmesi üzerine 27 Nisan 2007'de Meclis'te seçiminin ilk tur oylaması yapılmış, oturuma katılım konusunda ihtilafa düşülmesi sonucu CHP konuyu Anayasa Mahkemesine taşımıştır. Buraya kadar normal seyrinde devam eden süreç, Genelkurmay Başkanlığı'nın aynı gün akşam 23:10'da yayınladığı basın bildiriyle çok farklı bir noktaya çekilmiştir. Türk halkı tarihte birçok kez yaşadığı ve her hafıza tazeleğinde irkildiği bir durumu yeniden yaşamış, Soli Özel'in deyişiyle “*demokratik sisteme müdahale etme ayıbı*” (Özel, 2007: Sabah) ile karşı karşıya kalmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin seçimin ilk tur oylamasını iptal etmesi üzerine 22 Temmuz 2007'de seçim yapma kararı alınmıştır. Yapılan seçimler sonucunda AK Parti oylarını artırarak % 47 gibi bir orana ulaşıp iktidarına devam ederken, daha sonra yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini Abdullah Gül kazanmıştır.

Yapılan her müdahale bir toplum mühendisliği hareketine dönüşmüş, toplumun, yaşam biçiminden siyasal tercihlere varıncaya dek nasıl hareket etmesi gerektiği çeşitli yöntemlerle anlatılmıştır. Fakat müdahaleler artık toplum tarafından benimsenmemektedir. 28 Şubat'ın hedefi olan bir düşüncenin devamında kurulan AK Parti 3 Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olmuş, 27 Nisan e-muhtıra'nın hemen ardından yapılan seçimlerde oylarını artırarak iktidarını devam ettirmiştir. Bu da 28 Şubat postmodern darbe ve e-muhtıra gibi siyasete yapılan

müdahalelerin toplumda istenilen sonucun tersine etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Uzunca bir geçmişin ve en nihayetinde büyük bir imparatorluğun devamında kurulmuş olması, Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin incelemek istediğimiz bir konuyu Cumhuriyetle sınırlı ele almamıza engel olmaktadır. Bu nedendir ki ele alınacak konu ne olursa olsun kaynağına, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet hayatına bakılma zorunluluğu doğmaktadır. Kuruluşundan zirveye ulaşmasına kadar bütün siyasetini fetihler üzerine kuran, dolayısıyla geliştirdiği sistemin merkezine orduyu yerleştiren, fakat zamanla çağdaşı ülkelerin gerisinde kalmaya başlayan Osmanlı Devleti, bünyesinde meydana gelen çürümenin kaynağı olarak da orduyu görmüştür. Burada yapacakları iyileştirmenin devleti yeniden ayağa kaldıracağını düşündüklerinden, yenileşme hareketlerini orduda başlatmışlar, fakat bu hareket devleti bütünüyle ayağa kaldırarak niteliğe ulaşamamıştır.

Ordunun devletin merkezine yerleştirilerek devletin kurtuluşunun orduya bağlanmış olması, ordu mensuplarında devletin sahibi oldukları fikrini geliştirmiştir. Hem verilen bağımsızlık mücadelesinden sonra Türkiye Cumhuriyetini kuranların bu fikri altyapıya sahip olmaları, hem de çoğunluğunun ordu mensubu olması bu fikri Cumhuriyete taşımıştır. Cumhuriyeti kuranlar, haliyle devletin sahibi olduklarından, yeni bir toplum oluşturmak adına her türlü kararı alabilmiş, karşısına çıkma ihtimali olanları tasfiye etmiştir.

Çok partili yaşama geçiş Türkiye'de bu fikrin kırılma ihtimalini, beklentisini veya şansını, ortaya çıkarmıştır. Fakat, henüz çok partili siyasi hayatı yaşayan Türkiye'de, özellikle asker-sivil bürokratik kesimin güç kaybı anlamına gelecek bu fikri savunmak oldukça zor olmuştur. Nitekim kırılmanın kısmen de olsa belirginleşmeye başlaması üzerine Osmanlı'dan getirdiği anlayışı nedeniyle ordu, kendine ait olan devletin yozlaştırıldığını ileri sürerek siyasete müdahale etmiştir. Bu müdahalenin ülkeye çok ağır faturalar yükleyecek bir takım işlemler gerçekleştirmesi ise, Türk siyaseti üzerine düşürülen en karanlık gölgelerden birisi olmuştur. Türkiye'de daha çok yeni olmasıyla birlikte bu tarihten sonra çok partili siyaset, perde arkasından yönetilen sahne oyununa dönmüştür. Artık uzunca bir dönem

senaryosu perde arkasında yazılan oyunlar oynanacak, sahnenin hakkını vermediği düşünülen oyuncu alaşağı edilecektir.

Tabi bu noktada siyasetçilerin ortaya koymuş oldukları davranış biçimlerini de görmek de fayda faydır. Bir takım öngörülerde bulunarak ileriye dönük siyaset yapmak yerine günübirlik hareket etmeleri, rant peşinde koşmaları, çoğu kez içinde buldukları ortamı değerlendirecek kapasitede olmamaları ve kendi aralarında uzlaş(a)mamaları geçmişte yaşanan acı tecrübelerle rağmen, müdahale edenlerin işlerini kolaylaştırıcı etkenler olmuştur. 1980 öncesinde uzlaşmaya varıp toplumdaki gerginliği gidermek yerine iktidar hırsıyla hareket edip hem yüzlerce / binlerce gencin ölümüne (ki, başka iddialar da vardır. Örneğin sahne gerisinde olanların seyircinin oyundan iyice sıkılmalarını bekleyip bilerek sahneye inmemeleri gibi) hem de bir kez daha siyasete müdahale edilmesine sebep olmuşlardır.

Üzerinde durulması gereken bir başka konu ise müdahalelerin ilk ağızdan nedeni olarak ortaya atılan kavramlardır. Üzerinde konsensüse varılmamış ve Türkiye’de henüz hiç kimse tarafından net tanımları yapılmamış olan laiklik ve irtica kavramlarının, toplum hayatını bu denli etkileyen müdahalelerin gerekçelerini oluşturmaları ne kadar doğrudur acaba. Birçok farklılığı içinde barındıran ve özgürlükler konusunda henüz mutabakat sağlayamamış bir toplumda bu kavramların içi nasıl doldurulacaktır. Öte yandan neredeyse her müdahalenin nedeni olarak gündeme gelmesine rağmen bu kavramlar, nasıl oluyor da her defasında toplum gündeminde yer buluyor. Bu çelişki bile müdahalelerin neden tekrar tekrar sorgulanmaya muhtaç olduğunu ortaya koymaktadır.

1995’te Refah Partisinin seçimden birinci parti olarak çıkması üzerine toplumun farklı kesimlerinden tepkiler gelmiş, her kesim kendi düşünceleri doğrultusunda bu partinin kuracağı hükümetin sakıncalarından bahsetmiştir. Ekonomik çıkar grupları politika değişikliği nedeniyle ülkenin, özeldede kendilerinin, mali sıkıntılar yaşayacağını dile getirirken, siyasetini devlete eklemlenerek yapan ve kendilerini devletin gerçek sahibi olarak görenler ise ülkede yaşanacak eksen kaymasından bahsederek rejimin tehlikede olduğunu ortaya koymuşlardır. İktidarda olanların sergiledikleri sorumsuzlukların da katkısıyla toplumun başka

kesimlerinden, Üniversitelerden, STK'lardan da tepkiler gelmiştir. Fakat bütün tepkiler “laik düzenin tehlikeye girdiği noktasında birleşmiş,” hep bir ağızdan koro halinde “ordu göreve”¹⁸ çağrılmıştır. Ne yazık ki bu çağrı dikkate alınmış, toplum hafızasında yer eden görüntülere bir çentik daha atılmıştır.

Çalışmada da belirttiğimiz gibi Türkiye’de medyanın olması gerekenin ötesinde bir işlev kazanması da müdahale ortamının oluşmasına katkıda bulunmaktadır. 1997 yılında toplumda infial yaratacak birçok olayın aynı zaman dilimine sığdırılması medya marifetiyle olmuş, taraflar birbirleriyle diyaloga girmek yerine medya üzerinden konuşmuşlardır. Ekonomik olarak belli bir çıkar grubunun elinde toplanmış olması medyanın, toplumsal bağların çözülme emareleri gösterdiği bu gibi durumlarda “güçlü”nün yanında yer alması ise yadırganmamalıdır.

Türkiye’de siyaset üzerinde gerçekleştirilen bu vesayetçi anlayışın toplum hafızasından tamamen silinmesi zaman alacaktır. Şekil değiştirmiş olsa bile 27 Nisan’da yayınlanan “muhtıra”¹⁹ bunu göstermektedir. Ancak, statükocu ve gittikçe marjinalleşen bir kesim dışında toplumun her kesiminden olaya tepki gelmesi de dikkat çekicidir.

---

¹⁸ 1997 yılında satır aralarında dile getirilen bu anlayış Ekim 2003’te düzenlenen bir mitingde ise pankart olarak taşınmıştır(<http://arsiv.sabah.com.tr/2003/10/26/p01.html>).

¹⁹ Olay basında genelde bu şekilde adlandırılmıştır. İfade için 29 Nisan 2007 tarihli köşe yazılarına bakılabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AHMAD, Feroz (1999), *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (çev.Yavuz ALOGAN), İstanbul: Kaynak Yayınları.

AKDOĞAN, Yalçın (2000), *Hayatı ve Siyaseti Düşünmek Türkiye'nin Siyasal Durumu Ve Zor Zamanda Yaşamak*, İstanbul: Şehir Yayınları.

AKPINAR, Hakan (2006), *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*, İstanbul: Birharf Yayınları.

ARCAYÜREK, Cüneyt (1989), *Darbeler ve Gizli Servisler*, İstanbul: Bilgi Yayınları.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (1993), *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

BALCI, Muharrem (2000), *MGK ve Demokrasi : Hukuk-Ordu-Siyaset*, İstanbul: Yöneliş Yayınları.

BİRAND, M.Ali (1985), *12 Eylül Saat: 04.00*, İstanbul: Karacan Yayınları.

BİRAND, M.Ali, Can DÜNDAR ve Bülent ÇAPLI (1997), *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

CEM, İsmail (1989), *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi.

COŞKUN, İsmail (1997), *Modern Devletin Doğuşu*, İstanbul: Der Yayınları.

ÇAKIR, Ruşen (1994), *Ne Şeriat Ne Demokrasi Refah Partisini Anlamak*, İstanbul: Metis Yayınları.

ÇARKOĞLU, Ali, ve Binnaz TOPRAK (2000), *Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset (TESEV)*, İstanbul: Tesev Yayınları

- ÇAVDAR**, Tevfik (2004), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- ÇAVDAR**, Tevfik (2004), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- DAĞI**, İhsan D., (1998), *Kimlik Söylem ve Siyaset Doğu Batı Ayrımında Refah Partisi Geleneği*, Ankara: İmge Kitabevi.
- DOĞAN**, İlyas (2002), *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- DUMAN**, Doğan (1997), *Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık*, İzmir; Eylül Yayınları.
- ERDOĞAN**, Mustafa (2003), *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, Ankara: Liberte Yayınları.
- GOLOĞLU**, Mahmut (1974), *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Ankara: Goloğlu Yayınları.
- GÖKTAŞ**, Hıdır, ve Metin **GÜLBAY** (2004), *Kışladan Anayasaya Ordu: Siyasi Kültürde TSK'nın Yeri*, İstanbul: Metis Yayınları.
- GÜLALP**, Haldun (2002), *Kimlikler Siyaseti Türkiye'de Siyasal İslam'ın Temelleri*, İstanbul: Metis Yayınları.
- HALE**, William (1996), *Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze*, (çev.Ahmet **FETHİ**), İstanbul: Hil Yayınları.
- HEYWOOD**, Andrew (2007), *Siyaset* (Çev.: **B.B. ÖZİPEK** vd.), Ankara: Adres Yayınları.
- ILICAK**, Nazlı (1975), *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, İstanbul: Kervan Yayınları.

- İNAN**, Prof.Dr. A.Afet (1999), *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- KARAMAN**, Hayreddin (1997), *Laik Düzendeki Dini Yaşamak*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- KARATEPE**, Şükrü (1993), *Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- KIRÇAK**, Çağlar (1993), *Türkiye’de Gericilik*, Ankara: İmge Kitabevi.
- KIŞLALI**, Ahmet Taner (2003), *Siyaset Bilimi*, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- KOCABAŞ**, Süleyman (1998), *Refahiyol Hükümeti Sonunun Perde Arkası*, Kayseri: Vatan Yayınları.
- KOCABAŞ**, Süleyman (1999), *2000’e Girerken Olaylarla Türkiye’nin Çıkmazları 1998-1999*, Kayseri: Vatan Yayınları
- KONGAR**, Emre (1987), *12 Eylül ve Sonrası*, İstanbul: Say Yayınları.
- KONGAR**, Emre (1998), *Yamyamlara Oy Yok! Siyaset ve Yağma*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- LEWİS**, Bernard (1970), *Modern Türkiye’nin Doğuşu* (Çev.Doç.Dr.Metin **KIRATLI**) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- MAHÇUPYAN**, Etyen (2003), *İkinci Tanzimat*, Ankara: Liberte Yayınları.
- MANAZ**, Abdullah (2008), *Siyasal İslamcılık(2) Türkiye’de Siyasal İslamcılık*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- MARDİN**, Şerif (1991), *Türk Modernleşmesi Makaleler IV*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- MERT**, Yener Lütfü (2008), *Cumhuriyet Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler*, Ankara: İlkim Yayınları.
- MUMCU**, Prof.Dr. Ahmet (1998), *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi-I*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ÖZ**, Esat (1992), *Türkiye’de Tek-Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım(1923-1945)*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- ÖZDEMİR**, Hikmet (1993), *Türkiye Cumhuriyetinde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İz Yayıncılık
- ÖZDEMİR**, Hikmet (1994), *Ordunun Olağan Dışı Rolü*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- ÖZTUNA**, Yılmaz, Ayvaz **GÖKDEMİR** (1987) *Türkiye’de Askeri Müdahaleler*, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- SUBAŞI**, Necdet (2005), *Ara Dönem Din Politikaları*, İstanbul: Küre Yayınları.
- ŞEN**, Serdar (2000), *Geçmişten Geleceğe Ordu*, İstanbul: Alan Yayıncılık
- ŞEN**, Y.Faruk (2004), *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- TEPEDELENLİOĞLU**, Nizamettin Nazif (1968), *Ordu ve Politika*, İstanbul: Bedir Yayınları.
- TEZKAN**, Yılmaz (2000), *Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik*, İstanbul: Ülke Kitapları.
- TTK (Türk Tarih Kurumu)**, (1981), *12 Eylül Öncesi ve Sonrası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TÜRKMEN**, Zekeriya (1999), *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu Siyaset Çatışması*, İstanbul: İrfan Yayıncılık.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er (1994), *Modernleşme Laiklik ve Demokrasi*, Ankara: Ark Yayınevi.

ÜSKÜL, Zafer (1997), *Siyaset ve Asker Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet (1974), *Türkiye'de Üç Devir*, İstanbul:Sinan Yayınları.

YILDIZ, Abdullah (2000), *28 Şubat Belgeler*, İstanbul: Pınar Yayınları.

Makaleler

AKTAY, Yasin (1999), "Benim seçimim, Senin Seçimin, Onun Seçimi", *Birikim*, Sayı 120 s.15-27

ALTAN, Cemal (2005), "Genel Seçimler-Yerel Seçimler İlişkisi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* (<http://e-sosder.com/dergi/1213-ALTAN.pdf>), Sayı 12, s. 174-190.

BİLİCİ, Mücahit(1999), "Türban Tartışmasının Örtemedikleri", *Birikim*, Sayı 118, s.37-40.

BOSTANCI, Naci (2002), "Siyasette Yeni Dönem ve AKP", *Türk Yurdu*, Sayı 184 s.13-14.

ÇAKIR, Ruşen (1999), "Seçimin Esas Mağlubu: FP", *Birikim*, Sayı 121 s.24-29.

DEMİREL, Tanel (1999), "28 Şubat Süreci Işığında 1999 Seçimleri", *İktisat Dergisi*, Sayı 392-393 s. 76-80.

DEMİREL, Tanel (2001), "12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 56(4), s. 44-75.

GÜRGÜR, Nuri (2002), "Yeni Hükümet Üzerine", *Türk Yurdu*, Sayı 184 s.2-5.

LAÇİNER, Ömer (1999), “28 Şubat Sona mı Eriyor Yoksa”, *Birikim*, Sayı 117 s. 3-5.

ÖNDER, Tuncay (2007), “İstikrar ve Kriz: 3 Kasım’dan 22 Temmuz’a Türkiye Siyaseti”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 89 s.73-82.

SUNAY, Cengiz (2007), “Türk Siyasi Hayatının Bunalım Evreleri ve Ordu”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 89, s.102-139.

ŞEN, Serdar (2004), “Ordu, Her Şeye Rağmen Korunması Gerekenin Temsilcisi”, *Kışladan Anayasaya Ordu Siyasi Kültürde TSK’nın Yeri*, İstanbul: Metis Yayınları, sf. 92-126

YILDIRIM, Ergun (1997), “28 Şubat Karşısında FP: Sağcılaşma, Meşruiyet Arayışı ve Karizmasızlık”, *Birikim*, Sayı 122 s.50-52

Tezler

DÖNER, Nevzat (1998), “D.P. Döneminde Bürokrasi, Siyaset ve Demokrasi İlişkisi”, *Yüksek Lisans Tezi*, **Gazi Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

HONGUR, Andaç (2006), “28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar”, *Yüksek Lisans Tezi*, **Ankara Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZGAN, Ali (2008), “28 Şubat Sürecinin Siyasal Açından Neden ve Sonuçları”, *Yüksek Lisans Tezi*, **Muğla Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Köşe Yazıları

AKYOL, Mustafa (2007), “Türk İslamı Nasıl Modernleşti”, *Radikal*, 31.08.2007

- AKYOL**, Taha (1997), “Ak ve Kara” *Milliyet*:15.08.1997
- BARLAS**, Mehmet (1997), “İşin Tadını Kaçırmayalım”, *Sabah*: 22.05.1997
- BARLAS**, Mehmet (1997), “Eğitimi de Tartışılmaz Konular Arasına Sektük”,
Sabah: 16.08.1997
- BARLAS**, Mehmet (1997), “Acaba Bu Gün Neyi ve Kimleri Kışkırtsam”, *Sabah*:
02.02.1997
- BAYRAMOĞLU**, Ali (2007), “28 Şubatçılara Selam Olsun...”, *Yeni Şafak*:
01.03.2007
- BELGE**, Murat (1997), “Türban”, *Radikal*: 25.10.1998
- BİLA**, Fikret (1999), “Merve Olayı Nedir?”, *Milliyet*: 04.05.1999
- BİRAND**, Mehmet Ali (1998), “Başaramadınsa, Kapat Gitsin”, *Sabah*: 19.01.1998
- BİRAND**, Mehmet Ali (1997), “Garip Değil mi Tüm Belgeleri Medya Buluyor”,
Sabah: 02.02.1997
- ÇANDAR**, Cengiz (1997), “MASK (1)”, *Sabah*: 03.05.1997
- ÇANDAR**, Cengiz (1997), “Sekiz Yıllık Alerji”, *Sabah*: 27.07.1887
- ÇEKİRGE**, Fatih (1997) “MGK’ dan Laiklik İçin 20 Önlem”, *Sabah*: 02.03.1997
- GÖKTÜRK**, Gülay (1999), “Hukukçular da Yemin Eder”, *Sabah*: 09.05.1999
- KALAYCIOĞLU**, Ersin (2007), “Darbeden Daha Kötüsü Olabilir”, *Radikal*:
14.05.2007
- KARAOŞMANOĞLU**, Ali L. (2007), “Sivil-Asker İlişkileri Üzerine Bir Kritik”,
Zaman: 10.02.2007
- KIVANÇ**, Taha (1997), “Bir Brifing Öyle Geçti”, *Zaman*: 01.05.1997

LİVANELİ, Zülfü (1997), “Vay Benim Köse Sakalım”, *Milliyet*: 05.03.1997

ÖZEL, Soli (2007), “Muhtıra”, *Sabah*: 29.04.2007

SAZAK, Derya (1997), “Çankaya’dan Uyarı”, *Milliyet*: 28.04.1997

TOKER, Metin (1997), “Efendiler, Bunun Adı Laiklikdir”, *Milliyet*: 05.03.1997

YETKİN, Murat (2007), “10. Yılında 28 Şubat (4)”, *Radikal*: 28.02.2007

Gazeteler

SABAH, “Susurluk’un Takipçisiyim”, **01.01.1997**

-----, “Kazan: Susurluk Bu Hafta Netleşecek”, **07.01.1997**

-----, “Fadime 1 Numara Oldu”, **08.01.1997**

-----, “Ağar ile Bucak’a Menzir’de Eklendi”, **11.01.1997**

-----, “Gergin MGK” **01.03.1997**

-----, “Çiller: TSK Demokrasinin Bekçisidir”, **02.03.1997**

-----, “Erbakan: Sulandırmayalım”, **14.03.1997**

-----, “Alman TV’cilere Sarıklı Dayağı”, **16.05.1997**

-----, “İslamcı Basın Hocaya Güllüyor”, **29.05.1997**

-----, “Genelkurmay’da İrtica Konsepti”, **12.06.1997**

-----, “Savcı Daha da Sertleşti”, **12.11.1997**

-----, “Tayyip’e Darbe”, **22.08.2001**

RADİKAL, “Rektörlerin Sınav Günü”, **17.09.1998**

-----, “Bu Kaset Götürür”, **11.11.1998**

-----, “Devlete Meydan Okunmaz”, **03.05.1999**

MİLLİYET, “Memura Ek Zam Tamam”, **14.03.1997**

-----, “RP’ye Kapatma Davası”, **22.05.1997**

-----, “Hoca: Mahkeme Kullanılıyor”, **20.11.1997**

-----, “FP: Bizi İmralı’ya Gönderin”, **08.05.1999**

-----, “AKP’ye 15 Gün Süre”, **01.11.2002**

HÜRRİYET, “Cezası Onansın”, **05.09.1998**

-----, “AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan’a Uyarı”, **09.01.2002**

-----, “AKP’ye Kapatma Davası”, **23.10.2002**

ZAMAN, “MGK’dan Bekle Gör Çıktı”, **01.04.1997**

-----, “28 Şubat Dönüm Noktası”, **28.04.1997**

-----, “Kapatılan Kuran Kursu Sayısı 60’ı Geçti”, **01.05.1997**

-----, “Sarık Operasyonuna Devam”, **15.05.1997**

-----, “RP’ye Yargı Kıskaçı”, **22.05.1997**

-----, “Erbakan: Uyum İçin Attık”, **28.05.1997**

-----, “Yargı Siyaset Kıskaçına” **27.08.1998**

İnternet Sayfaları

<http://yazarport.com/read.aspx?yazino=1633>, (01.06.2008)

<http://koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=298>,

(10.07.2007)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Devlet>, (22.10.2009)

<http://savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=37692>,

(01.06.2008)

<http://makaleler.com/oku-pl%C3%BCralizm>, (01.01.2010)

<http://tumgazeteler.com/?a=4244853>, (11.06.2009)

<http://candundar.com.tr/index.php?Did=218>, (04.01.2010)

http://mgk.gov.tr/Turkce/tarihce_4.html, (07.01.2010)

<http://byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1995/aralik1995.htm>, (12.01.2010)

http://belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=12, (12.01.2010)